

1913-1938 YILLARI ARASI TÜRK HALKBİLİMİ TARİHÇESİ

113492

Songül ÇEK

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

113492

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı için Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

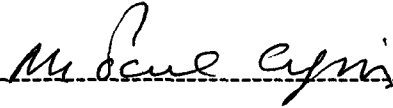
Ankara
Haziran, 2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

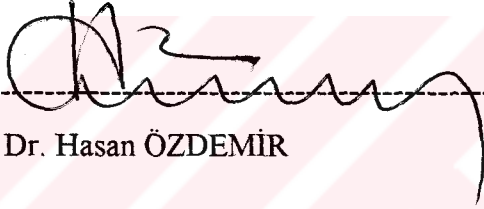
Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

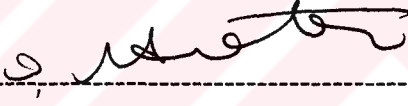
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM

Üye

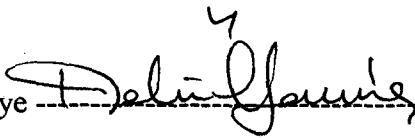
Doç. Dr. M. Öcal OĞUZ (Danışman)

Üye

Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR

Üye

Doç. Dr. Osman HORATA

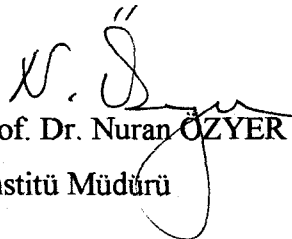
Üye

Doç. Dr. Nebi ÖZDEMİR

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

22.17.2002

Prof. Dr. Nuran ÖZYER
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım esnasında yol gösterici fikirleriyle benden desteğini esirgemeyen değerli hocam, danışmanım Doç.Dr. M.Öcal Oğuz'a, tez konumu belirlememde yardımcı olan Doç.Dr. Özkul Çobanoğlu'na, Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı Prof.Dr. Dursun Yıldırım'a eksik kaynakları tamamlamamı sağlayan M. Cem Cansız'a, düzeltmelerdeki yardımlarından dolayı Meral Bence'ye, Akın Kabadayı'ya ve aileme teşekkürler.

ÖZET

Avrupa da ve diğer ülkelerde oldukça gelişmiş ve bilimsel bir disiplin halini almış olan halkbilimi (folklor) ülkemizde terim olarak 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. 1913 tarihinde ilk kez folklor teriminden bahsedilmeye başlanmıştır. Belirttiğimiz tarihten daha önce de amatör halkbilimsel faaliyetler olmuşsa da asıl, Ziya Gökalp'in 1913 yılında folklor karşılık olarak "halkiyyat" terimini kullanmasıyla ülkemizde halk bilimi tanınmaya başlanmıştır. Daha sonra çeşitli makalelerle halkbiliminin bilimsel bir disiplin haline gelişinde hızlı bir yol kat edilmeye başlanmıştır.

Halkbilimi konusundaki ilk çalışmalar genellikle tanımına ve içeriğine yönelik olmuştur. Her dönemde farklı bir biçimde tanımlanan folklor, günümüze gelinceye kadar toplumsal, siyasal, tarihsel olaylardan etkilenmiş ve bunlara göre şekil almıştır. Cumhuriyet öncesi siyasal değişmelere karşı alınan tavırda folklor kullanılmış, böylelikle yeni devletin temelleri atılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da yeni rejimi yerleştirebilmek için yine halkbilimine başvurulmuştur. Ancak bu oluşumlar sonucu folklor, kurumlardan üniversitelere geçebilecek bir güç kazanmış, halkbiliminin sosyal alandaki gerekliliği anlaşılmıştır.

1913-1938 yılları arasında halkbiliminin oluşundaki etkenlerin irdelenmesi gelecekte bu alana dair ortaya çıkabilecek değişimlerin, halkbiliminin yararına, kontrol altına alınmasını olanaklı hale getirecektir.

SUMMARY

The folklore which has well developed and become a scientific dicipline in Europe and many other countries, appeared as a term in our country at the begining of 20th century. Firstly in 1913 it was talked about the term of folklore. Even the amateur folkloric activities have taken place before the date we mentioned, actually the folklore was started to be known when Ziya Gökalp used the term "**Halkiyyat**" instead of the folklore in 1913. Afterwards a rapid pathway has been started to traverse by the contributions of various articles in order that the folklore becoming a scientific dicipline.

First studies about the folklore have been directed towards its definition and contents. The folklore which is described in diferent forms at every era has been affected by the social, political and historical events and formed according to them, to date. The folklore has been utilized as a manner against the political changes before the republic so the fundamentals of the new state has been established. After the establishment of the republic it has been had recourse to the folklore again in order to settle the new regimen. Only as a result of these formations, the folklore has strengthened to proceed to universities from foundations and the social necessity of the folklore has been understood.

The researches about the fastors forming the folklore between 1913-38 years will become possible to control the changes that would become in this field in the future, for the benefit of the folklore.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖNSÖZ	v

GİRİŞ: DÜNYADA FOLKLORUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	1-14
--	------

I. BÖLÜM:

TÜRK HALK BİLİMİNİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ÇALIŞMALAR	15
1. BİREYSEL ÇALIŞMALAR	15-33
2. TÜRK DERNEĞİ	33-40
3. TÜRK YURDU	40-42
4. TÜRK OCAKLARI	42-48

II. BÖLÜM:

TÜRK HALKBİLİMİNİN BAĞIMSIZ BİR DİSİPLİN OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI	49
1. FOLKLORDAN SÖZ EDEN İLK YAZILAR	49-59

III. BÖLÜM:

KURUMLAR VE DERNEK YAPILARI İÇİNDE FOLKLOR	60
1. İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUVARI	60-63
2. TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ	64-66
3. TÜRK DİL KURUMU	66-69
4. ETNOGRAFYA MÜZESİ	69-70
5. TÜRK HALK BİLGİSİ DERNEĞİ	71-103

6. HALKEVLERİ	103-116
SONUÇ	117-118
KAYNAKÇA	119-126

ÖNSÖZ

Ülkemizde halkbilimi çalışmaları uzunca bir dönem yalnızca kişisel derleme faaliyetleriyle sınırlı kalmıştır. Konuyla ilgili araştırmalar henüz ayrı bir bilim dalı olarak algılanmayan folklora sistemli bütüncül çalışmalar kazandırmaktan uzak kalmıştır.

Daha çok monografik araştırmalarla zenginleşen folklor ancak akademik bir zemine oturtulduğunda yöntemsel kuramsal, sistemli çalışmalar ortaya konmaya başlanmıştır. Bu bakımdan tez konusu edilen 1913-1938 yılları arası Türk halkbilimi tarihçesi daha önce belirtildiği gibi bilimsel çalışmalara pek yakın olmayan bir nitelik taşır. Kişisel eğilimler, sosyal-siyasal değişimlerin ortaya koyduğu düşünce akımları Türk folklorunun bu ilk gelişme devresine hakim olmuştur.

Halk kültürünü temel alması bakımından çok farklı konularda destekleyici kaynak olarak kullanılabilme özelliğine sahip olan folklor, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, vurgulanan işleviyle güç kazanmaya başlamış, bir taraftan da yeni Türk devletinin ulusçuluk bağlamında temellerinin sağlamlamasını kolaylaştırmıştır.

Tezde asıl incelenecek sorun Türk halkbiliminin gelişmesinde etkili olan faktörlerin neler olduğudur. Özellikle sosyal ve siyasal değişimler bu temelde incelenecektir.

1913 yılından 1938 yılına kadar geçen süre içerisinde folklorun gelişim çizgisi genel hatlarıyla düşünüldüğünde, folklor alanını ayrı bir disiplin haline getirmekten öte bireysel ve kurumsal ideolojileri desteklemeye yönelik olmuştur.

İlk kez çeşitli makalelerle folklordan bilinçli olarak bahsedilmeye başlanan 1913 yılı, Türkiye'de folklorun başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan tarihsel süreç içerisinde değerlendirilen Türk folkloruna başlangıç noktası olarak 1913 yılı seçilmiştir.

1938 yılı ise folklor çalışmalarına yeni bir boyut kazandırması bakımından oldukça önemlidir. Belirtilen yılda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi'nde halkbilimi derslerinin açılmasıyla Türk folkloru bilimsel bir zemine oturmaya başlamıştır. Bilinçli, sistemli bir şekilde folklorla yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Halkbiliminin inceleme alanına halkı ilgilendiren her şeyin girdiği düşünüldüğünde, canlı bir dinamik olan halkbiliminin toplum içindeki değişimlerden doğrudan etkilenmesi doğaldır. Dolayısıyla yapılan çalışmanın, dönem itibariyle, kaynak yetersizliğine rağmen, yapılan dağınık çalışmaları bir araya toplamak açısından daha sonraki araştırmalara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

GİRİŞ

DÜNYADA FOLKLORUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Konu açısından bakıldığında, “bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddî ve manevî alandaki kültürel ürünleri” (Örnek 2000) kapsayan halkbilimi, insanların topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır denebilir. İlk çağlardan bu yana sözlü kültür ürünlerinin özellikle Roma ve Yunan medeniyetlerinin önde gelen yazarları tarafından yazıya geçirilmeleri, ortaya konan eserlerde halk yaşayışına ve bilgisine dair izler bulmayı olanaklı kılmıştır. Verilen eserler, halkbilimi alanına doğrudan hizmet edebilecek nitelikte olmayıp, belirli bir bilinç taşımadan folklor olaylarından söz etmiş yapıtlardır. Tarihçilerin, gezginlerin, coğrafyacıların yapmış oldukları gezilerde çeşitli halkların geleneksel hayat tarzlarına ilişkin edindikleri bilgileri eserlerine yansıtmışlar, böylece farkında olmaksızın folklorla değinmişlerdir. Yapılan çalışmalar bilimsellikten uzak olmakla birlikte ilk çağ topluluklarının yaşayış tarzına, kültürel değerlerine yönelik folklorun inceleyip değerlendirebileceği ürünler olmuşlardır.

Yunan tarihçisi Herodot (M.Ö. 484-425) ünlü tarihinde Yunanistan, İran, Arabistan, Sicilya ve Mısır’da yaşayan halkların kültürüyle ilgili bilgiler vermiştir. Coğrafyacı Pausanias M.Ö. 176-170 yılları arasında yazdığı “Yunanistan’ın yol rehberi (Periegesistes Hellados) adlı eserinde gezmiş olduğu yerlerdeki kavimlerden, onların mitolojik hikâyelerinden söz etmiştir (Tan 1985). Pausanias’ın bu folklorla yer veren ilk çalışmadır diyebiliriz.

Daha sonraki dönemlerde de Yordanes, Kseryalı Prokopiy, Skilita, Kedrin Teofan, Anna Komnin gibi Romalı ve Bizanslı yazarlar ticarî, askerî, diplomatik, amaçlarla yaptıkları seferlerinde, seyahatlerinde halkların inanışlarından ve güncel hayatlarından bahseden eserler vermişlerdir (Tecemen 1986).

Bunların dışında Arap Seyyahı İbn-i Fazlan’ın, X.yüzyılda Türkistan’a yaptığı gezide, geziyle ilgili notlarında, Arap şairi ve gezgini Ebû Dülef’in Türk, Çin ve Hint ülkelerine yaptığı gezilerinde bu ülkelerin halklarıyla ilgili bilgilere yer

almıştır. 13. yüzyılda Marco Polo'nun Uzak Doğu gezileri, 14.yy'da İbn-i Batuta'nın gezi notlarında halkın gelenek ve görenekleri bildirilmektedir (Baykurt 1988).

Wilhelm Rubruk'un Orta Asya'da yapmış olduğu araştırmalar özellikle Türkler için büyük önem arz etmektedir.

Ortaçağda Avrupa, halk kültürü konusuna yeterince eğilememiştir. Halk kültüründen çok, seçkin kültürün önemli olduğu bu çağda aydınlar halkın kültürünü basit ve aşağı görmüşlerdir. Ancak 17.yüzyıl sonlarına doğru halka yönelme, seçkinciliğe ve akla verilen öneme karşı çıkış başlamıştır. Bundan önceki dönemlerde Avrupa'nın kendi dışındaki ilkel kültürlerle gösterdiği ilgi zamanla kendini tanımaya yönelmiştir. Birçok yazar, şair, sanatçı belirli bölge halklarının kültür değerlerini derlemeye, bu anlayış doğrultusunda başlamıştır. Onlara göre halkın kültürü doğal, içten, içgüdüsel ve gelenekseldi, basitti (Burke 1996). Bu konuda ilk sayabileceğimiz eser 17. yüzyıl sonlarında Charles Perrault'un Fransız masallarını toplayıp derlediği eserdir. 1946'da İngiliz Thomas Browne'nin yazdığı "Halk Arasındaki Boş İnançlar Üzerine Araştırmalar" (Engiries in to Vulgar and Comman Errors) adlı eser, 1677 yılında, Fransız Jean Babtiste Thiers'in yazdığı "Boş İnançlar El Kitabı" (Traite Des Superstitions) adlı kitap, halk kültürünü derlemeye yöneliktir (Baykurt 1988).

Ortaçağ Avrupası'nda yapılan çalışmaların temel sebebi kendi dışındaki yaşayan "ilkel soylu insan" anlayışı ve ona duyulan sevgi ile ilgilidir. İlkel soylu olarak nitelenen halkların saf inançları, gelenekleri, davranışları incelenerek ilkel insan ile Avrupa halk kültürü karşılaştırılarak ortaçağın karanlığından kurtulmak amaçlanmıştır. Zamanla ilkele olan bu sevgi Doğu'yu da kapsamaya başlamış doğu kültürünü araştırmak amacıyla seyahatlere çıkmıştır. Pietro Della Valle'nin 1650 yılına ait, "Viaggi di Pietro Della Valle il Pellegrino" adlı gezi kitabında Türklerin, İranlıların ve başka Asyalıların töre, tören ve dinlerine dair bilgiler yer almıştır (Başgöz 1992).

Zamanla ilkele olan bu sevgi Avrupalıların kendi kültürlerine olan ilginin artmasını sağlamıştır. Yapılan seyahatler sonucu elde edilen halk kültürüne dair

bilgilerle kendi kültürlerini karşılaştırmaya başlayan Voltair, Montesquieu gibi aydınlanmacılar çeşitli eserler ortaya koymuşlardır. Voltair “Essais sur les Moeurs” adlı eserinde Asya ve Amerika yerlilerinin törenlerini karşılaştırırken, Montesquieu “Letters des Persanne” İran’dan Mektuplar adlı kitabında İran ve Fransız kültürünü çeşitli yönlerden karşılaştırmalara gitmiştir (Başgöz 1992).

18.yüzyılda İngiltere’de “Romantik öncesi akım”ın etkisiyle Tevrat’ın şiir dilini, Homer destanlarının yalın anlatımını ve halk dilini birleştiren bir düşünceyle şiirler toplanmaya başlar. Bu akıma James Macpherson öncülük eder. İskoç dağlarından derlediği şiirleri İngilizce’ye çevirerek “İskoçya Yaylalarından Derlenmiş Eski Şiir Parçaları” adıyla 1760 yılında yayımlar. Bu biçimde “Ossiancılık” akımını yaratan Macpherson kısa zamanda tüm Avrupa’yı etkileyecektir (Başgöz 1992). Öz geçmişine doğru yönelimin başlamasıyla halka ait ürünler derlenmeye böylece ulusal kimlik doğrultusunda kullanılan folklorik unsurlar romantizmin getirdiği ulusçuluk akımıyla örtüşerek toplanmıştır.

İsviçre’de, Fransız kültürünün etkisiyle öz benliğini kaybedilmeye başlamasıyla İsviçreli aydınlar ve düşünürler dağ köylerinin sanat ve edebiyatına yönelerek komşularından farklı bir ulus olabilme çabasına girişmişlerdir.

Aynı yüzyılda İtalyan Giovanni Batista Vico, “Prinsipi Di Una Skinza Nuova D- İntorna Alla Comune Natura Della Nazioni” adlı eseriyle halkın geleneksel yaşam tarzını öğrenmede kullanılan gözlem, yöntem ve kurallarını belirlemiştir. Bu dönemde Almanya’da ulusçuluk akımı yoğun olarak kendini göstermiş folklorla yönelik çalışmalar belirli düşünce zeminine oturmaya başlamıştır. Almanya’da görülen en önemli filozof ve şair hiç kuşkusuz Johann Gottfried von Herder (1744-1803) olmuştur. Yaşadığı dönemde milliyetçiliğin etkisiyle Alman halk kültürünü derlemeye gitmiştir. Ancak farklı bir anlayışla hazırlamış olduğu türkü külliyyatında İngilizce’den, Fransızca’da, Donca’dan, İspanyolca’dan, Letonca’dan ve Eskimo dilinden çevirilere yer vermiştir (Burke 1996).

Genel hatlarıyla belirttiğimiz folklorun gelişimi birçok ülkede münferit çalışmalarla başlamış, daha sonra bilimsel olarak ilerletilmiş, bir sonraki adımda

dernekler ve arşivler ile dergiler kurulmuş son olarak da üniversitelerde akademik düzeyde çalışmalar yapılmıştır. Avrupa’da belli başlı ülkelerde yapılan folklor çalışmalarına baktığımızda aynı durumla karşılaşırız.

Almanya’da Folklor Çalışmaları:

Almanya’da halkbilimi çalışmalarının bilimsel bir temele dayanarak sürdürülmesi 19.yy’da başlamıştır denilebilir. Ancak Alman folklor çalışmalarını ilk ortaya çıkışı ilk devirlere kadar götürülebilir. M.S.100.yılda Tacitus’un “Germania” adlı yapıtı folklorla ilgili ilk bilgileri vermektedir. Belirtilen dönemden 17. yy’a kadar geçen süre içerisinde Almanya’da halk kültürü ile ilgili çalışmalar daha çok eski halk antikitelerini toplamak geleneği çerçevesinde görülmüyordu. Amatörce yapılan bu çalışmalar sadece folklorik malzeme toplama yönünde değerlendirilebilir. 17. yüzyıla gelindiğinde yapılan çalışmalar daha ciddi ve amaçlı bir hal almıştır. Folklor artık malzeme koleksiyonculuğundan çok, başlı başına bir çalışma sahası olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunda en büyük etken Herder’in çalışmalarından etkilenen Grimm Kardeşler olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Grimm Kardeşler 19.yüzyılda Alman mitolojisiyle ilgili yaptıkları çalışmalarla folklorun bir bilim dalı olması yolunu açmışlardır. Grimm’ler o dönemin romantik anlayışının etkisiyle Alman olma özelliğine sahip her şeyi derleme ve koruma yoluna gitmişler, birbirlerine benzer ürünlerin de derleyip dipnotlarla yayımlanmasını sağlamışlardır (Taylor 1993).

Grimm kardeşlerin yanında, yapılan çalışmaların geneline bakıldığında Alman halkbilimi çalışmalarının dergilerde yayımlanan makaleler yoluyla sürdürüldüğü görülmektedir. 1841’de M.Haupt’un neşrettiği “Zeitschrift Für Deutsche Altertum! Adlı dergide Almanya’nın örf, âdet, eski zaman hukuku ve inanışlarıyla ilgili makaleler yer almıştır. Bununla beraber, W.Wolf’un 1853’te yayınladığı “Alman mitoloji ve örf ve âdetler ilmi dergisi” folklorla ilgili birçok makale içermiştir. Wolf daha çok halk âdetlerinin üzerinde durmuş; bunlardan doğum-evlenme-ölüm ile ilgili olanlarına önem vermiştir. Ona göre Alman mitolojisi hakkında bilgi edinmek için diğer halk mitolojileri ile karşılaştırılması ve sonuçlara ulaşılması gerektiğini ileri sürmüştür (Günay 1978).

Berlin Üniversitesi Profesörü Karl Weinhold, Berlin’de bir "Folklorcular Cemiyeti" kurdu. Bu derneğin yayın organı ise Folklor Cemiyeti Dergisi oldu. Bu dergi de bütün halklara ait folklor çalışmaları ve literatür cetvelleri yer aldı (Saintyves 1951). Bunu takip eden diğer dernekler Verband Der Deutschen Vereins Für Volkskunde adı altına birleştirildi. Freiburg’da kurulan “Deutsches Volkslied Archiv at Freiburg Breusgaus” adlı arşiv de halk türkülerini içermektedir (Çobanoğlu 1999).

İngiltere’de Folklor Çalışmaları:

İngiltere’de folklor çalışmaları Almanya’da olduğu gibi, eski halk eserlerinin amatör antikacı zihniyet ve merakıyla (antiquorian) başlamıştır. Bu dönemde halk masalları, halk türküler, destanları, bazı gelenekler ve batıl inançlar derlenmiş ancak daha ileriye gidilmemiş, bunlar üzerine incelemeler yapılmamıştır.

1725’te A.Baurne’nin halk âdet ve inançlarından bahseden “Antiquaces Vulgarenses” adlı eseri ve İngiliz balladlarının yayımlanması gelişigüzel çalışmalardan farklıdır. Bu dönem yeni oluşumlar ortaya çıkmış daha düzenli çalışmalar yapılmıştır.

İngiliz folklor çalışmalarını diğer bir yönünü, 19.yy’da gelişen ve yayılan sömürgecilik anlayışı oluşturmuştur. Halkbilimi milletleri tanımada, büyük öneme sahip olduğundan, sömürge halklarının incelenmesinde halkbiliminden faydalanılmıştır. Onların yaşayış tarzları âdet ve gelenek öğrenilerek, daha etkili olunmaya çalışılmıştır.

1846 yılında Wilhem John Thoms’un Athenium adlı dergide yayımladığı makalesiyle folklor, ilk kez bir bilim dalı olarak ortaya çıktı. Daha sonra Thoms tarafından folklorun sahası belirlendi. Folklor teriminin ilk kez Thoms tarafından kullanımı konusunda farklı fikirler olsa da günümüzde yaygın olan adı, Almanya dışında, budur (Gözaydın 1978).

1878 yılında İngiltere’de kurulan “Folklor Society” adlı dernek halkbilimi çalışmalarını bilimsel bir zeminde sürdürmüştür. Derneğin yayın organı onlar

“Folklore” dergisi günümüzde de yayımlanmaya devam eder. Aynı yıl yayımlanan diğer bir dergi de “Folklore Record”dur. Daha sonraki yıllar içinde Cmbridge’de Folklor Cemiyeti, Oxford’da “Aschmolean Museum”, İskoçya’da Antropoloji cemiyeti ve enstitüleri kurulur. Bunların çalışmaları “Scottish Archive For Ethnological Linguistic and Folkloristic Studies” adlı arşivde toplanmıştır.

Amerika’da Folklor Çalışmaları:

Amerika’da halkbilimi çalışmaları 19.yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. 1888 yılında Amerikan Halkbilimi Derneği (American Folklore Society) kurulur. Bu dernek günümüzde de çıkmaya devam eden “Journal of American Folklore” adlı dergiyi yayımlar. 20.yy’ın başlarından itibaren başta Colombia Üniversitesi olmak üzere, üniversitelerde İngiliz Filolojileri ve Antropoloji bölümlerinde örgütlü halkbilimi eğitim ve öğretimi yapılır. Daha sonra İndiana Üniversitesinde bağımsız bir bölüm olarak halkbilimi bölümü kurulur. Hemen hemen bütün üniversitelerde okutulan, çalışılan sahalarda halkbilimi de yer alır (Çobanoğlu 1999).

Rusya’da Folklor Çalışmaları:

Rusya’da folklorla olan eğilime rağmen folklor malzemelerinin yazıya geçirilmesi 17. yy sonlarına rastlamıştır. Amatörce ve düzensiz olarak yazıya geçirilen folklor çalışmalarından ilki Kırsta Danilov’a aittir. Ural Bölgesinden yetmiş türkü derlediği eserde bazı düzeltmelere ve yazımlamalara gitmiştir (Oinas, 1993).

Rusya’da daha nitelikli folklordaki çalışmalar 18. yy’da görülmektedir. Alman Grimm Kardeşler ve ulusçuluk akımının etkisiyle Rus halk masallarına, diline, türkülerine yönelimler başlamıştır. Bunlar arasında en dikkate değer olanı Afanasev’in masal derlemesidir. Derlenen masallar Grimm Kardeşlerin derlemeleriyle karşılaştırılabilecek nitelikte bir koleksiyondur (Oinas 1993).

1860’larda Rusya’da “byling” adı verilen kahramanlık şarkılarının derlenmesiyle folklorla olan ilgi artmış; aynı zamanda masallar, bilmece, atasözleri, ağıtlar da derlenerek türe yönelik çalışmalar yapılmıştır (Oinas 1993).

Diğer ülkelerden farklı olarak Rus folklor çalışmalarında, yapılan derlemelerde anlatıcı veya türkücünün kişiliğine önem verilmiş, kimlik ve anlatı arasında bağlantılar kurulmuştur.

1917 ihtilalinden sonra Tarihi Coğrafi Fin metodunun yanında yapısalcılık kuramının etkileri görülmeye başlamış folklorun çeşitli türleri konusunda yapılan yapısal çalışmalar, alana önemli katkılar sağlamıştır. Propp "Morphology of the Folk Tale" adlı eserinde yapısal olarak incelediği peri masalarının birbirinin aynısı olduğunu masalların şahıslarının fonksiyonlarını inceleyerek bulmuştur. Kısa bir süre sonra etkisini yitiren yapısalcılığın yanında Tarihi Coğrafi Fin metodunun kullanılması sonucu önemli eserler ortaya konulmuştur. N.P. Andrew, Aarne-Thompson'un Type-Index'inin Rusça baskısını hazırlamış, bu konuda monografi yayınlamıştır. Bir süre sonra bu metot da terk edilmiş artık, sosyal problemlere ve ideolojilere yönelen folklor çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.

Sovyet Rusya'da beliren yeni ideolojiye uygun olarak folklorcular asilleri ve din adamlarını hicvedip işçi folkloru üzerinde durmaya başlamışlardır. Folklordan sosyalist ve komünist düşünceleri yerleştirmek amacıyla propoganda aracı olarak yararlanılan Sovyetler Birliği halkın rejime bağlılığını artırmayı hedeflemiştir.

1948 yılından sonra Stalin'in ölümüyle folklor üniversitelerde yer vermeye başlanmıştır. Batıyla olan bağlantı kesilerek yerli kaynaklara dönmüştür. (Oinas 1993).

Çeşitli kurumlar aracılığıyla folklorik çalışmalar hız kazanmıştır. "Rusya Kavimlerini Tetkik Komisyonu" adıyla kurulan cemiyet 1930'da "SSCB Milletlerini Tetkik Enstitüsü" olmuştur. Daha sonra enstitüde antropoloji ve etnografya müzelerinin birleşmesiyle Antropoloji ve Etnografya Enstitüsü haline gelmiştir. Antropoloji ve folklor şubeleri açılmıştır. Bütün bu oluşumları içine alan İlimler Akademisinin 1931'den itibaren bir de folklor merkezi bulunmaktadır.

Japonya’da Folklor Çalışmaları

Japonya’da folklor çalışmaları üniversitelerde alana dair derslerin okutulmasıyla başlamıştır. Ancak bunun öncesinde de Japon halk geleneklerine ve zanaatlerini konu edinen eserler de verilmiştir. “Sugae Masumi” ve “Morisada Manko” adlı eserleri veren Kitagawa Morisada, halk kültürüne ait bilgiler vermiştir (Morse 1995).

Japonya’da ilk folklor çalışmalarının ortaya çıkışı 1884 yılında kurulan Japon Antropoloji kurumuyla başlamıştır. Bundan sonra gelen Taisho döneminde Japon bilimadamları endüstrileşmenin geleneksel toplum üzerindeki etkisi üzerinde dururken halk dini, halk hekimliği, yöresel festivallere eğilmişler, böylece Japon kültürünün çeşitli ürünlerini derlemişlerdir.

Japonya’ya gerçek anlamda folklor incelemeleri Yanagita Kunia tarafından yapılmıştır. Daha çok halk festivalleri, kutlamaları, halk hekimliği ve halk dini konularında çalışan Kunia birçok derleme gezisi sonucu “Folklor El Kitabı” adlı kılavuz kitabı hazırlamıştır. Karşılaştırmalı araştırmalar yaparak Japon folklorunu oluşturmaya çalışmış, incelemelerinde sözlü anlatım geleneği üzerinde durmuştur. Kunia’dan sonra folklor çalışmalarını devam ettiren araştırmacılar, Kunia’nın ihmal ettiği maddî kültür alanında çalışmalar sürdürmüşlerdir. Yonagi Muneyoshi halk mimarisi, halk zanaatleri, el sanatları üzerinde durarak halk müzelerinin kurulmasına öncü olmuştur.

Orikochi Shinobu ise “edebi-filolojik” yaklaşımı kullanarak edebî ürünlere ağırlık vermiştir. Ayrıca Kokugakuin Üniversitesinde bir folklor grubu oluşturarak kendi dergisini yayımlamıştır (Morse 1995).

Amerika’da olduğu gibi folkloru, antropoloji ve etnolojiden ayırmaya yönelik çalışmalar devam ettirilmiş, folklor ayrı bir bilim dalı haline getirilmeye çalışılmıştır.

Fransa'da Folklor Çalışmaları:

Fransa'da folklor çalışmaları sözlü edebiyat ürünlerinin derlenmesiyle başlamıştır. 19.yüzyılda yapılan çalışmalar şiir, balad, masal, efsane, atasözü, bilmece, halk şarkıları gibi halk edebiyatı ürünlerine yönelik olmuştur. 19.yüzyılın sonlarına doğru etnografyadan farklı bir bilim dalı olarak algılanmaya başlanmıştır (Bonnet, Corbonell 1995).

Etnografya çalışmalarının hızla yürütüldüğü bu dönemde maddî kültür öğelerinin sergilendiği müzeler ve folklor çalışmalarına hız kazandırmıştır.

Müzelerde sergilenen malzemeyi tanıtıcı dergi, kitap ve resimler hazırlanmış, Paul Sebilliot tarafından "Literatures Populaires de Toutes les Nations" (Bütün Milletlerin Halk Edebiyatları) adlı eser yayımlanmıştır. "Romania", "Melusine", "La Revue Des Traditions Populaire" (Halk Gelenekleri Dergisi), "La Tradition" (Gelenek) adlı dergilerle folklor kendini göstermeye ve yerleşmeye başlamıştır.

1900'lü yıllarda folklor metodu bakımından diğer bilimlerden ayrı bir yere konularak çalışmalar yapılmıştır. 1904'te Paul Sebilliot'un "Folklore de France" (Fransız Folkloru), 1924'te Arnold Van Gennep'in "Folklore Du Dauphine" adlı monografik eseri ve yine Gennep'in "Le Folklore" (Folklor)'u, Pierre Saintyves'in "Manuel de Folklore" (Folklor El Kitabı) adlı eserleri folklorun yönetimine dair değerli bilgiler sunmuştur (Bonnet, Carbonell 1995).

1920'li yıllarda Fransa'da folklor canlılık kazanmaya başlamış, başta James Frazer'in katkılarıyla folklor komiteleri kurulmuştur. Monografik çalışmalar ve anketlerle folklorik malzemeler derlenmiş, bilimsel alanda folklorun değeri artmıştır.

Diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak folklor araştırmaları alanı olarak üniversitelerde yer verilmemiştir. Etnoloji ve tarih alanlarıyla ilişkisi tam olarak belirlenmemiş olan folklor üniversite görevlileri değinmek zorunluluğunu hissetmişlerse de folklorun ayrı bir bilim dalı olarak yer almayışı alana dair incelemeler yetersiz bırakmıştır (Bonnet-Carbonell 1995).

İtalya’da Folklor Çalışmaları:

1800’lü yıllarda folklor malzemelerini derleme çalışmaları yapılmış olmasına rağmen İtalya’da folklor, 19.yy başlarında ayrı bir disiplin olarak kendini göstermeye başlamıştır. Halka karşı duyulan merak sonucu halk şarkıları derlenmiş ve üzerlerinde bilimsel çalışmalar yapılmıştır.

Folklorla ilgili disiplinli ve örgütlü çalışmalar başlamadan önce bu oluşuma katkı sağlayan araştırmacılar ve eserleri İtalya folklorunu sağlam temellere oturtmuştur. G.B. Basile’nin “Pentamerane” adlı eserinde yer alan hikâyeler tanınmış masalların varyantlarını vermek bakımından önem taşır.

G.B. Vico “New Science” adlı eserinde dünyanın ilkel halkları üzerinde durmuş, mit ve masallara yönelerek ilk karşılaştırmalı metodu uygulayan araştırmacı olmuştur (Simone 1993).

Folklorun İtalya’da bir bilim alanı oluşu halk şarkılarının derlenmesi ve romantizm açısından incelenmesiyle başlamıştır denebilir. Nicollo Tommaseo’nun çeşitli bölgelerden derlediği halk şarkılarında romantik etkiler görülmekte ve kişisel değerlendirmeler göze çarpmaktadır. Bu bakımdan bilimsel yöntemlerden uzak kalmıştır.

Constentino Nigro şarkı derlemelerinde daha bilimsel yöntemler kullanmış malzemelerin tarihi zamanını ve çıkış kaynağını araştırmış, ayrıca varyantları karşılaştırmak için diğer dillerle uğraşmıştır. (Simone 1993).

İtalyan folklorculardan göze çarpan diğer bir isim Guiseppa Pitre’dir. Sicilya halk şarkılarını derlemiş, incelemiş ve iki cilt halinde yayımlamıştır. Ayrıca dört cilt olarak yayımladığı Sicilya masallarında varyantları ile birlikte sayısız masala yer vermiştir (Simone 1993).

Pitre 1882 yılında “L Archive per lo studio delle tradizioni” adlı folklor dergisini çıkarmasıyla İtalyanın tüm bölgeleri folklorcularca tanınmaya başlamıştır.

İtalya’da ilk halk kültürü müzesi Pitre tarafından 1881 yılında Milano’da kurulmuştur. Müze 1910 yılında Pitre tarafından Sicilya’da geliştirilmiştir. Daha sonra da bir çok bölgede halk kültürü müzesi kurulmuş olup İtalyan folkloruna katkı sağlamıştır (Simone 1993).

Pitre’nin yarısına folklorun akademik bir zemin oturmasını sağlayan folklorculardan bazıları Raffaele Carso, Guiseppe Cocchiara, Paolo Toschidir. Araştırmacılar anlatım türleri ve halk şarkılarının yanında dramatik oyunlara da yer vermişlerdir. Oyunların kostümlerinin tespitinin gerekliliği vurgulanmış dansla fonograf, film ve ses bantlarıyla kaydedilmesinin önemi vurgulanmıştır. Pitre’nin müze kurma çalışmaları kendinden sonra da devam etmiş 1956’da “Halk Sanat ve Gelenekleri Millî Müzesi” kurulmuştur (Simone 1993).

Halk şarkıları, dansları ve kıyafetleri etrafında sürdürülen İtalyan folklor çalışmaları kullanılan yöntem ve teknikler bakımından folklorun evrensel anlamda ilerlemesine katkı sağlamıştır.

Finlandiya’da Folklor Çalışmaları:

Finlandiya’da folklor çalışmaları Agricola’nın halk kültüründen derlediği ürünlerle başlamaktadır. Ancak Finlandiya’da folklor, daha çok bağımsız bir millet olabilme amacına yönelik çalışmaların başlamasıyla ortaya çıkmıştır. İsveç’in idaresi altında bulunan Finliler, İngiltere de gelişen Ossiancılık ve Herder’in ulusçuluk anlayışından etkilenerek bağımsızlığı amaç edinmişlerdir.

1908 yılında Rus idaresine geçen Finlandiya’da halk kültürüne verilen önem üst düzeye çıkmış, halkın ulusal bilincini uyandırma çabaları artmıştır. Fin köylerinden epik şiirler, masallar, hikâyeler ve diğer halk kültürünü unsurları toplanmaya başlanmıştır. Finlilerin ünlü Kalevala Destanının temelleri bu derlemelerle başlamıştır denebilir. Ellias Lönrot tarafından Doğu Kareila bölgesinden Finlilerin eski epik türküleri derlenmiş 1835’te Kalevala adıyla yayımlanmıştır (Başgöz 1992).

Eserde Fin müziği, yazı dili, tarihi de yer almış böylelikle Finliler bağımsız bir kültüre ve geçmişe sahip olduklarını Kalevala destanıyla kabul etmişlerdir (Başgöz 1992).

Ulusçuluk anlayışının etkisiyle Ruslara karşı cephe alınmaya başlanması sonucu ikinci Dünya Savaşı öncesinde Finliler Almanlara yaklaşmışlardır. Zamanla sağ partiler tarafından da kullanılmaya başlayan Kalevala, 1920'den sonra sosyal demokratlardan ve işçi sendikalarından tepki görmeye başlamıştır. Hümanist ve enternasyonel bir yaklaşımla Kalevala'nın diğer uluslarla birlikteliği savunması gerektiği belirtilmiş savaşın yenilgiyle bitmesi sonucu Fin halkbilimindeki aşırı görüş daha ılımlı hale gelmiştir (Başgöz 1992).

Fin halkbilimi çalışmaları Kalevala temelinde sürdürülürken aynı zamanda pek çok monografik çalışma ve "Folklore Fellows Communication" gibi dergi ve yayın serileri ile halk kültürü müzeciliği çalışmaları da sürdürülmüştür (Çobanoğlu 1999).

İsviçre'de Halkbilimi Çalışmaları:

1896'da Zürih ve Basel Üniversitelerinde Alman Filolojisi Profesörü E. Hoffman Kraye, "İsviçre Halk Gelenekleri Derleme Klübü"nü kurmuştur. Bu dernek 1897 yılından itibaren "Archive Suisse des Traditions Populaires" adlı dergiyi çıkarmıştır. Daha sonra üniversitelerde bağımsız halkbilimi bölümleri, folklor arşivleri ve halk kültürü müzeleri kurulup gelişmiştir. 1911'den itibaren bir de "Folklor Suisson" adlı teknik bir dergi çıkarılmıştır (Günay 1978).

İspanya'da Folklor Çalışmaları:

İspanyol folklor çalışmalarının ilk izleri 1680 yılında İspanya Kralı II.Philip'in sömürgelerine soru listeleri göndermesiyle ortaya çıkar. II.Philip, sömürgelerinin yarayış tarzını, coğrafi özelliklerini, âdetlerini, inançlarını, sözlü tarihini hazırlamış olduğu soru listeleriyle tanımıştır (Gillmor 1993).

Bu biçimde başlayan folklor çalışmaları el kitaplarıyla devam etmiştir. "İspanyol Halk Müzesi" tarafından hazırlanan "Manuel de Folklore" adlı kitapta

İspanyol folkloruna dair bilgiler yer almış, folklorik sorunların çözümlerine yönelik metotlar belirlenmiştir (Gillmor 1993).

İspanyol folklor çalışmaları daha çok kurumlar düzeyinde yürütülerek sağlam bir zemine oturtulmuştur.

Bu kurumlardan ilki “Centro de Estudios de Etnologia Paninsular” dır. Kurumda etnoloji ve folklor toplantıları yapılmıştır. Kuruma bağlı olan ihtisas kitaplıkları önemli folklorik faaliyetlerdendir. “Instituto de Fray Bernardino de Sahogun” adlı kitaplık Amerikan etnografyasına yönelik değerli eserler içermektedir. İhtisas kütüphanelerinin yanı sıra iyi hazırlanmış kataloglar folklor zengin kaynakça sağlamıştır. Bunlardan biri “Biblioteca Nacional”dır (Gillmor 1993).

Madrid’de bulunan “Falange” merkezinin kadın bölümü bilimsel çalışmalardan uzak olsa da halk şarkıları, dansları, kıyafetleri ile ilgili oldukça zengin malzemeler toplamışlardır. Şarkı, dans, kostüm kartları hazırlayarak derleme faaliyetleri yürütmüş, derleme sırasında ürünlere dair ayrıntılı teknik bilgiler kartlara geçirilmiştir. Daha sonra elde edilen bilgiler toplanarak kitaplar halinde yayımlanmıştır. Bunlardan bir tanesi M.Garcia Matos tarafından hazırlanan “Castilla la Nueva” dır. Eserde dansların adımları, notası, müziği çizimlerle verilmiştir.

İspanya folklor çalışmalarına yer veren diğer bir kurum olarak 1944 yılında kurulan “Institute Padre Sarmiento de Estudio Gallegos” dur. Bu enstitüde “Cuadernos de Estudios Gallegot” adlı bir periyodik çıkarılmış, ayrıca çeşitli monogrofler yayımlanmıştır.

Halk müziği konusunda yapılan çalışmalar yine kurumlara bağlı olarak sürdürülmüş, bölgesel halk şarkıları kaynak kişisi, bestesi, güftesi, icra ortamı belirtilerek toplanmıştır.

İspanya da kurumlar tarafından yürütülen folklor çalışmaları yanı sıra bölgesel yayınlar ve kitap dükkanları folklorcular için kaynak oluşturmuştur (Gillmor 1993).

Genel hatlarıyla incelediğimiz dünyada folklorun ortaya çıkış koşulları Türkiye’de halkbiliminin ortaya çıkışıyla paralellik göstermektedir. 20. yüzyılın başlarında bizde, folklordan söz edilmeye başlanması belki zaman bakımından geç olabilir, ancak gelişme koşullarına bakıldığında folklordan söz eden bireysel eserler, özel kurumlar ve dernekler, devlet kurumları, üniversiteler tarafından yürütülmüş halkbilimi çalışmaları, Avrupa ile aynı gelişim çizgisini izlemiştir.

Avrupa’nın yaşadığı değişimlerin Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyetine yansımalarıyla ortaya çıkan halkbilimi karakterini daha iyi anlayabilmek amacıyla Avrupa’daki folklorik çalışmaları gözden geçirmek gerekmiştir. Asıl ele alınacak bölüm Türkiye’de halkbiliminin ortaya çıkış sürecidir.

I. BÖLÜM

TÜRK HALKBİLİMİNİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ÇALIŞMALAR

1. BİREYSEL ÇALIŞMALAR

Halkbiliminin Türkiye’de bir bilim dalı halini alışındaki ilk adımlar 19.yy’da atılmıştır. Bu dönemde başlayan çalışmalar folklor disiplini bilinçli bir şekilde oluşturmak amacına yönelik olmayıp, zamanın bazı sosyal ve siyasal değişimleriyle alakalıdır.

18.yy’da, Avrupa’daki bir dizi değişmeler ve gelişmeler yavaş yavaş Osmanlı imparatorluğunun ilgisini uyandırmaya başlamıştır. Avrupa milletlerindeki yeni yönelimler Osmanlı aydınları arasında yayılmaya başlamış, zamanla Türk toplumunu da etkilemiştir. Öncelikle edebi eserlerde kendini gösteren bu değişmeye “Mahallileşme Cereyanı” adı verilmektedir (Yıldırım 1983).

Yalnızca edebi alanda değil orduda, donanmada, eğitim alanında, diplomaside batı örnek alınarak, bu dönemde askeri ve ekonomik alanda geride kalmış olduğunu fark eden imparatorluk için, yeni düzenlemeler başlamıştır (Lewis 1993). Yapılan yenilikler zamanla toplumun alt tabakalarına kadar inmiştir.

Batıyla artan yakınlaşma sonucu genç Osmanlı aydınları yabancı dil öğrenmeye başlamış orada ortaya çıkan felsefi, siyasî, düşünsel ve edebî hareketler hakkında bilgi edinerek bunların memlekete girmesine olanak sağlamışlardır (Yıldırım 1983). 1739 Fransız Devriminin ortaya çıkardığı vatan, millet, hürriyet, eşitlik, kardeşlik gibi kavramlar, Osmanlı aydın tabakasına yeni bir toplumsal bakış açısı kazandırmış, eserlerini bu temeller üzerine oturtmaya başlamışlardır. İşte halkbilimi ile ilgi kurabileceğimiz ilk ürünlere bu dönemde rastlayabiliriz. Çünkü Fransız ihtilalinin getirdiği fikirler daha çok halka yönelimi gerektiren, milliyetçilik düşüncesinin temeline halkı yerleştiren doktrinlerdir.

Halk diline, maddi kültür öğelerinin tespitine ve sergilenmesine dair yapılan çalışmalar folkloraya yönelik olmasa da folklor tarihi için önemlidir.

Maddî kültüre yönelik yapılan çalışmalar arasında 1846 yılında İstanbul'da kurulup 1969 yılında "Müze-i Humayun" adını alan kuruluş yer alır. Önce askeri eserlerin bir araya getirilmesiyle, daha sonra bunlara halk kültürü ve sanatı ürünlerini ve arkeolojik eserlerin eklenmesiyle oluşan müze, halk kültürüne dair ilk sergi niteliğini taşımaktadır (İvgin 1986). Benzer biçimde 1873'te yurtdışında açılan Viyana Sergisi'nde, Osmanlı İmparatorluğuna bağlı yabancı halkın giysileri yer almıştır. Aynı yıl sergiye ait "Les Costumes Populaires de La Turquie" adlı bir giysi albümü çıkarılmış, bizde ise "Elbise-i Osmaniyye" adıyla literatüre girmiştir (İvgin 1986).

Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın "Raks Hakkında" adlı makalesi oyun ve halk oyunlarını oynanışı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Makalesinde raksın fizyolojik nedenleri, ilkelde ve medenîlerde dansın anlamı üzerinde durulurken, "vahşilerde" her hareketin bir anlamının olduğuna, medenîlerde dansın sadece estetik ihtiyaca yönelik olup, anlam taşımadığına değinilmiştir. Daha sonra "Memalik-i Osmaniyye'de Raks ve Muhtelif Tarzları" hakkında bilgi verilirken farklı milletlerin oyunlarının ayırt edici noktalarının, onların sosyal yaşantıları sonucu ortaya çıktığını ileri sürer. Bunun için bizdeki "Zeybek Havası"nın başka milletlerce tam ve tarzına uygun biçimde oynanamayacağını belirtir. Son olarak "Zeybek Havası"nın kaç kişiyle, hangi kıyafetlerle ve hangi çalgılarla ve nasıl oynanacağı üzerinde durarak yazısına son verir (Uçman, 1982).

Rıza Tevfik'in bu yazısı Türk halk oyunlarından "Zeybek"i'nin milli bir dans olduğunu belirtmesi ve oyunların farklı biçimlerde oynanışındaki sebepleri açıklayıcı fikirler içermesi bakımından önem taşır¹.

Halk edebiyatı alanında, masallarla ve atasözleri ile ilgili incelemeler yapmış kişiler arasında Ahmet Mithat Efendi, Nasrettin Hoca hikâyelerini toplamış olan, "Çaylak Tevfik" adıyla da bilinen Mehmed Tevfik görülmektedir. Mehmed Tevfik, "İstanbul'da Bir Sene" adlı diğer bir eserinde de âdet, gelenek ve eğlenceleri toplayarak folklorla ilgili bilgiler vermiştir (Boratav 2000).

¹ Bu makalenin orijinali için bkz. "Nevsal-i Afîyet (Salname-i Tıbbî) İstanbul 1316 (1900) sf. 405-419

Dil alanında yapılan çalışmalar arasına Şinasi'nin Durub-ı Emsal-i Osmaniye" adlı eserini koymak mümkündür. Şinasi eserinde, "hikmet-ül avam"a karşılık gösterdiği atasözlerini alfabetik olarak sıralamış, bunların Arapça, Farsça ve Fransızca karşılıklarını vermiş, ayrıca Türkçe "ibareleri, bilmeceleleri, mısraları, beyitleri, deyimleri, lafları" da eserine almıştır (Aksoy 1963).

Millî folklora yönelik çalışmalar yapmış olan Ahmet Vefik Paşa hem dile hem de Türk milletinin tarihine dair bilgiler vermiş, kendinden sonra gelecek olan "Türkçüler"e yol gösterici olmuştur. Lehçe-i Osmanî adlı eserinde "Lisan-ı Osmanî" adıyla Türkçe sözcükleri Arapça ve Farsça arasından çıkarıp karşılıklarını vermiştir. Türkçülük fikrinin ön plana çıktığı eserler arasında "Hikmet-i Tarih (1863)", "Şecere-i Evşal-i Türkiye (1864)", "Fezleke-i Tarih-i Osmanî (1869)" sayılabilir¹.

Ziya Paşa "Şiir ve İnşa" adlı yazısında belli bir yazı tarzının ve yazım kurallarının bulunmayışından yakınır, asıl Türk şiirinin "şiirlerimiz arasında, Kaya Başı ve Üçleme, Deyiş tabir olunan nazımlar" olduğunu belirterek halk arasında yaşayan nazım türlerini vermiştir. Ayrıca saz şairlerinin de bizim asıl şairlerimiz olduğunu, saz şairi şiirlerini, şiir zevki bakımından klasiklerden daha üstün tutarak, halk edebiyatı ve şiirine verdiği önemi belirtir (Tanpınar 1988).

19.yüzyıl Tanzimat döneminde ortaya çıkan bu eserler folklora katkıda bulunmak ya da halk kültürüne yönelik araştırmaları sistemleştirmek ve halkın yararına sunmak amacından oldukça uzaktadır. Genel olarak dönemin siyasi fikirlerini desteklemek için oluşturulan eserler halk arasında yaşayan sözleri, "âdetleri, merasimleri kendi fikirlerini savunmak için malzeme olarak kullanmışlardır.

Ziya Paşa dilin sadeleşmesine dair fikirlerini ortaya koyarken "folklorik halk edebiyatı"ndan yararlanmasına, halk şiirinin sadeliğini benimsemesine karşın, bunların içeriği konusunda küçümseyici bir tavır takınmıştır (Boratav 2000).

Tanzimat döneminin ileri gelenlerinden Namık Kemal birçok yazısında Türk dilinin ön plâna çıkarılması gerektiğine, halk dili ile resmi dilin birbirine

¹ "Tanzimat Nesri" Büyük Türk Klasikleri, IX, 1989: 19-22

yaklaştırılmasının önemine dikkat çekmekle beraber halk masalları ve hikâyelerinin incelenmeye değer olmadığı belirtmekten geri kalmamıştır.

“Celaleddin Harzemşah” adlı eserinin ön sözünde Namık Kemal, gayelerinin bir konuya dayandığı, ahlakî durumları tasvir ettiği, âdetleri açıkladığı ve edebî eserlerde bulunması gereken özelliklerin bu hikâyelerde bulunmadığı için onların roman özelliği göstermeyen birer koca karı masalı olduğunu ileri sürer (Boratav 2000).

Namık Kemal’in bu görüşlerinin temelinde Osmanlıcaı sadeleştirmek, böylelikle yeni siyâsî fikirleri halk tabakasının anlamasını kolaylaştırmak yatmaktadır.

Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın fikirlerinden yola çıkarak Tanzimat aydınları arasındaki yaygın kanının bu olduğunu söylemek mümkündür. Tanzimatçılar “halk için halka ait problemleri çözmeye uğraşırken, halkın kendisinden uzak kalmışlar, halk ile elit tabaka arasındaki ikiliği daha da derinleştirmişlerdir (Yıldırım 1983).

19.yy’da Tanzimat’la birlikte ortaya çıkan “batılulaşma” akımı ile Namık Kemal gibi Osmanlı aydınları Avrupa eğitimi almayı ve Avrupa medeniyetini Osmanlı İmparatorluğuna yerleştirmeyi amaçlamışlardır. Ancak toplumsal görüş eksikliği, yani yeniliklerin topluma değil bireye indirgenmesi ve yalnızca görünüşe yönelik değişiklikler yapılması batıcılık fikrinin kısa sürede etkisini kaybetmesine yol açmıştır. Çünkü batı medeniyeti alınırken toplumun özellikleri ve yapısı göz önünde bulundurulmadan, zoraki bir değişime gidilmeye çalışılmıştır (Berkas 1997). Dolayısıyla taklitten öte gitmeyen bir anlayış yavaş yavaş tepki amaya ve yeni ideolojiler ortaya çıkarmaya başladı; bunlardan biri Osmanlıcılıktır. Osmanlıcılık yalnızca batıcılığa tepki olmamış aynı zamanda Avrupa’dan girmeye devam eden ve aydınlar için de yeni eğilimler yaratan milliyetçilik akımının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Ulusallaşma fikri ile Osmanlı İmparatorluğundaki azınlıklar kendi millî birliklerini kurma çabasına girişmiş ve imparatorluktan kopmak istemişlerdir. Bu da

bir bakıma imparatorluğun çöküşü anlamındadır. İmparatorluğun dağılmasını engellemek amacıyla, Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan tüm milletleri Osmanlı sayan, Osmanlı milliyetçiliğinin amacı, Osmanlı halkını Osmanlılık kimliği ile birarada tutmaktır. Fakat Bulgar, Sırp, Yunan ayaklanmaları, Ermeni milliyetçilerinin çete hareketleri, Çerkeslerin ayaklanmaları Osmanlı milliyetçiliği düşüncesinin kaybolmasına neden olmuştur (Berkes 1997).

Osmanlıcılık anlayışıyla az çok benzeyen fakat daha çok müslüman halk birliğini temel alan İslamcılık düşüncesi, aydınlar arasında ülkeyi kurtarmak için geliştirilen diğer bir ideoloji olarak görünmektedir.

Tanzimat hareketi, İslamcılık ideolojisi etrafında toplananlarca, Avrupa'yı taklit ederek İslamcılığın temel ilkelerinden, gelenek ve kurumlarından kopmak olarak suçlanıyordu. Aralarında Namık Kemal'in de yer aldığı Genç Osmanlılar Batının bağınaz olduğunu vurgulayarak İslamî görüşü ön plâna çıkarıyordu. Bunun için, kısa sürede padişah Adülhamit'in de desteğiyle müslüman okulları kuruldu, ulemaya ödenen ücretler artırıldı, İslam bayramlarının kutlanmasına özen gösterildi, Osmanlıca-Arapça adların Batı dillerine çevrilmesine son verildi (Shaw 1983). Böylelikle müslüman olmayan halk dışarıda tutularak, azınlık haline getirildiler. Fakat Türk olmayan müslümanlar da Avrupa'nın milliyetçilik fikrinden etkilenmiş olduklarından İslamcılık ideolojisi de geçerliliğini yitirmiştir.

Bu tür sosyal ve siyasal değişimler sonrasında folklor ile yakından ilgili olup uzun yıllar Türk siyasî ve sosyal yaşamına yön verecek olan Türkçülük akımı yavaş yavaş doğmaya başladı. Aslında bu fikrin doğuşunda Avrupalı araştırmacılar ve oryantalistler etkili olmuştur denebilir. Avrupalı Türkologlar Türk geçmişini, Orta Asya uygarlıklarını dil ve kültürlerinin tarihteki yerini incelemişler, bu konuda eserler vermişlerdir.

Macar antropologu ve Türkoloğu olan Arminius Vambery (1832-1913); Türk, Macar, Finli ve Estonyalıların turan ırkından olduğunu belirtmiş, Türklerin dil, kültür ve uygarlıkları konusunda çalışmalar yapmıştır. Leon Chaun (1841-1900) Genç Osmanlılarla ilişki kurmuş "İntroduction'a L'Histoire de L'Asie" adlı eserinde

Türklerin Turan halkından olduğunu ve Çin kültürünün diğer kültürlerle aktarılışındaki Türk etkisini belirtmiştir. Radloff ve Thomsen ise eski Türk yazıtlarını incelemiş, Türk tarihi ve kültürü hakkında bilgiler vermişlerdir.

İmparatorluk içinde de Balkan uluslarının kaybedilmeye başlanması, Türk olmayan Müslümanların milliyetçilik duygularının artmasıyla tüm Türklerin birleşmesi fikri yaygınlaşmaya başladı. Rusya'da bulunan Türk aydınları Osmanlı devletiyle ilişkilerini artırmaya, Genç Türklerin yazılarını benimsemeye, herkesin anlayabileceği ortak bir edebî dilin geliştirilmesinin gerekliliği üzerinde durmaya başladılar. Bunlar arasında en dikkat çeken kişi, uzun bir dönem Türkçülük hareketi içerisinde yer alacak olan, Volga, Simbrisk'de doğan Yusuf Akçura'dır. Akçura, Genç Türkler arasına katılarak, Rusya'da bulunan Türkler hakkında yazılar yazmış, Türk millî birliğini savunan "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı yazısını oluşturmuş, Türk Yurdu Derneğinin de kurulmasında öncü olmuştur.

Dönemin padişahı Abdülhamit, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojilerine ters düşen Türkçülük akımını, Müslümanların imparatorluğa verdiği desteği kaybetmek korkusuyla baskı altına almıştır. Ancak gazete ve dergilerde Türk sözcüğüne sıkça rastlanmaya başlanmış, akımın yayılması engellenememiştir. Bu dönemde Orta Asya'daki Türkler arasında Türk milliyetçiliğini uyandıran yazılar yazılmaya devam ederken Abdülhamit, bu durumun Ruslar ve Osmanlılar arasında bir tehlike oluşturacağını düşündüğünden, sadece Anadolu milliyetçiliğine yönelimi sağlamaya çalıştı. Bunun sonucunda Anadolu'da yaşayan Türk köylüsü hakkında yüceltici sözler söylenmeye, Türk köylüsünün kullandığı sade dil üzerinde durulmaya, fikirlerini yaymak amacıyla sade bir Türkçe ile yazılar yazılmaya başlanmıştır (Shaw 1983).

Görüldüğü gibi Türkçülük akımının da ilk hareket noktası dilde sadeleşmeye yönelik olmuş böylece halk kültürü ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Böyle bir sosyal yapı içerisinde birçok genç aydın halk diline dair eserler oluşturarak düşüncelerini halk arasında yaymayı amaçlamışlardır. Anonim şiir örnekleri, masallar, fıkralar, halk hikayeleri toplanmaya başlanmış; milliyetçilik duygusunun yayılışı, folkloraya verilen önemi artırmıştır (Yıldırım 1982).

Rıza Tevfik Bölükbaşı folklorla yönelik araştırmalar yaparak özellikle “türler” hakkında önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Halkbiliminde sadece dile yönelmemiş “halk masalları, bilmeceleri, destanları, hikâyeleri, şarkıları (türküler) oyunları” hakkında da çalışmalar yapmıştır (Öztürkmen 1998). Onun “Raks Hakkında” adlı makalesi buna güzel bir örnek teşkil eder. Ayrıca tekke edebiyatı ve âşık edebiyatı hakkındaki makaleleri, onun Türk milletinin edebî ve felsefî örneklerini keşfederek bunları Türk aydınlarına sunmak amacına uygun incelemeleridir. Ona göre;

“Türk milletinin hafızasında duran folklor malzemesiyle sadece halk âşıkları ve tekke şiir örnekleri, her türlü külfet ve kayıttan uzak, şekil ve vezni bozuk hatta bazen kaba bir Türkçe ile söylenmiş oldukları halde, samimi ifadeleriyle Türk milletinin karakterini en güzel şekilde ortaya koyan eserlerdir.”(Uçman, 1982).

Dolayısıyla önce âşık edebiyatı, daha sonları da halk edebiyatı ve folklor üzerinde durmuştur. “Saz Şairleri, Yunus Emre, Âşıkane ve Kalenderâne Şiirler, Halk Şiirin’de Yas, Halk Edebiyatında Türkülerin Şekli” gibi makaleleriyle âşık edebiyatına; “Nefesler, Devriyeler, Tasavvuf Hakkında, İlahilere Dair, Hikemî Destanlar” adlı makaleleriyle Tasavvufun Doğuşu, Anadolu’ya Gelişi, Sufi Türk Şairleri, “Hurufilik, Vahdet-i Vücut” üzerinde durarak tekke tasavvuf edebiyatına hizmet etmiştir.

Rıza Tevfik, dönemin edebiyat akımıyla bağlantılandırabileceğimiz düşünceleri, Türk dilinin sadeleşmesine dair tartışmalardaki genel yaklaşımları, ikiye ayırmıştır. “Edebiyat-ı Cedide” döneminde edebiyatçıların dil hakkındaki tartışmaları sonucunda Rıza Tevfik bir grubu Arapça ve Farsça’nın dildeki varlığını, dili zenginleştirici birer unsur olarak gören, bu dillerdeki terkiplerle düşüncelerin kolaylıkla ifade edilebileceğini, Arapça ve Farsça ile istediklerini söyleyemeyenlerin dil konusunda bilgisi olmayan kişiler olduklarını düşünenler olarak sınıflandırmış; diğer grubu ise dilin yabancı etkilerden kurtarılması, yazım kurallarına bağlanması,

ancak bu şekilde dilimizin bize ait olabileceğini savunanlar biçiminde ayırmıştır (Öksüz 1995).

Rıza Tevfik bu gruplardan ikincisi içine katılabilir ona göre halkın dili, halka dair nitelikleri verebilecek en doğru kaynaktır.

Rıza Tevfik Bölükbaşı, folklordan bir bilim dalı olarak söz eden ilk araştırmacılardan olması bakımından Türk folklor tarihinde önemli bir yere sahiptir. Daha sonraki bölümlerde bu konu üzerinde ayrıntılı bilgi verilecektir.

Folklor ve milliyetçilik arasındaki ilişki kuran daha sonra da folklorun temelini atan Türk sosyologu Ziya Gökalp Türkçülük akımının ilkelerini ortaya koymuş ve yayılımını kolaylaştırmıştır.

1876 yılında Diyarbakır'da doğan Ziya Gökalp, I.Meşrutiyetten sonra İstanbul'a giderek Jön Türklerle ilişki kurar. Bir süre sonra tutuklanarak Diyarbakır'a sürülen Gökalp burada II.Meşrutiyetin ilanından sonra "Diyarbakır" gazetesinde ve kendi çıkardığı "Peyman" gazetesinde sosyal düşüncelerini içeren yazılar yazar, ancak bu dönemde henüz Türkçü bir düşünceye sahip değildir. Osmanlıcılığı ve İslamcılığı savunmaktadır. 1909'da İttihat ve Terakki Partisinin Selanik'teki kongresi sırasında, sosyolog Emile Durkheim ile karşılaşır. Onun fikirlerinden etkilenerek "Turancılık" fikrini benimser. Turancılık fikri etrafında oluşan yazılarını "Genç Kalemler" dergisinde yayımlar 1921 yılında tekrar Diyarbakır'a dönen Gökalp, "Küçük Mecmua" adlı dergiyi yayımlamaya başlar. Bu dergide folklora dair önemli yazıları yayımlanır. Kurtuluş Savaşı'nda Kemal Atatürk için de yol gösterici olmuş, birçok devrim Gökalp'in düşünceleri etrafında gerçekleştirilmiştir (Gökalp 1890).

Gökalp o zamana kadar etkili olmuş Batıcılık, Osmanlıcılık, İslamcılık akımlarından yavaş yavaş uzaklaşarak Türkçülük akımını benimsemiştir. Millet kavramını;

"Millet ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasî, ne de idarî bir zümre değildir. Millet, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden

mürekkep bulunan bir topluluktur.” (Gökalp 1990). Şeklinde netleştirmiş ve millet almakta “terbiye ve mefkure birliğinin önemine dikkat çekmiştir.

Türk kavramına gelince; onun düşüncesine göre Türküm diyen her fert olarak kabul edilmelidir. Türkçülüğün uzak mefkuresi olan “Turancılık” ise Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları ortak dilde, edebiyatta, kültürde birleştirmektir.

Türkçülük ideolojisinin yerleşebilmesi için öncelikle dili Türkçeleştirmek gerekir. Daha sonra Türklerde estetik zevkin geliştirilmesi, millî veznimiz olan hece vezninin kullanılması, millî müziğimize dönülmesi gereklidir. Bunların dışında ahlakî, hukukî, dinî iktisadî, siyasî, felsefî, Türkçülüğün yerleştirilmesi gerekir.

Dil konusundaki düşünceleri, Cumhuriyetten sonra yapılacak olan dil devriminin temelini oluşturmuştur. Buna göre; Osmanlıca'yı bir tarafa bırakıp halk dili olan Türkçe'yi aynen kabul etmek, halk dilinde Türkçe karşılığı bulunan Arapça, Farsça sözcükleri atmak, anlamca “galatat” adını alan Arapça ve Farsça sözcüklerin değişmiş şekillerini Türkçe kabul etmek, unutulmuş eski Türkçe sözcükleri diriltmek, yeni karşılıklar arandığında halk diline baş vurmak, bulunamazsa yeni Türkçe sözcükler türetmek, bunların dışında teknolojik ve mesleki terimleri yabancı dillerden aynen almak, başka Türkçe lehçelerden sözcük almamak, yeni Türkçe için sözlük oluşturmak gereklidir (Şapolyo 1943).

Gökalp, bir milletin millet olabilmesi için başlıca şartlardan saydığı dili halkın arasından alıp yeniden canlandırmayı düşünmüştür. Aynı zamanda estetik Türkçülük içerisine dahil ettiği “Millî Vezin” adlı yazısında aruz vezni yerine hece vezninin kullanılması gerektiği üzerinde durmuş, böylelikle halka ait olan koşmaların, manilerin güzelliklerinin de ortaya çıkacağını belirtmiştir (Gökalp 1990).

Halk kültürünü özümseyebilmek için halkın içine girmek, halkla birlikte yaşamak, halkın kullandığı sözcüklere dikkat etmek; dildeki atasözlerini, deyimleri bulmak; düşünüş tarzını bilmek; şiirini, müziğini dinlemek; giyinişini, oyununu, mimarisini anlamak; bunların yanında halk masallarını, fıkralarını, menkabelerini,

“tandırname” adı verilen geçmişten kalan inançlarını öğrenmek; halk şairlerini tanımak gerekir (Günay 1978).

Ziya Gökalp bu fikirleriyle bir bakıma folklorun çerçevesini çizerek milli kültürün oluşturulmasında en önemli yol olduğunu belirtmiştir. Ancak onun folklorla yakınlığı kendi araştırma ve incelemelerinde bu alandan faydalanmak zorunluluğundan kaynaklanır. Millî tarihle ilgili çalışmalarında folklor ve etnografya üzerinde durmak şarttır. Yazılı belgelerin bulunmadığı, dönemler için en yararlı kaynak olarak bu iki alanı incelemek gerekmiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde folklor ile ilgili belirli bir sistem oluşturmaya başlamış ve bu sistem çerçevesinde incelemeler yapmıştır. Çeşitli dergilerde folklorla ilgili yazıları yer almış, hatta ilk kez folklorla karşılık gelebilecek “halkiyat” terimini kullanmıştır.

Gökalp folkloru daha çok “sözlü gelerek” olarak algılamış ve sekiz başlık altında toplamıştır. Bunlar;

“a) Şifahi bediyyat: Şarkılar, destanlar, darb-ı meseller, bilmece, efsaneler, rakslar, şifahi musiki

b) Şifahi dinîyyat: İtikatlar, âyinler, dinî teşkilatlar, ilahiler, dualar, menkıbeler, üstureler, kozmogoniler

c) Şifahi ahlak: Atalar sözü, halk sözü, ahlâki kıssalar

d) Şifahi iktisat: Cari bulunan iktisat kaideleri ve ameliyeleri

e) Şifahi tababet: Sihirle karışık tababet ve sahir fenler

f) Şifahi mantık: İptidai tasrifler ve makaleler

g) Şifahi lisan: Lisanın halkça müstamel bütün sesleri, kelimeleri, kardeleri”dir (Gökalp 1922).

Bu maddeler ışığında folklor ürünleri derlenmeli ve incelenmelidir. Daha çok sözlü kültür üzerinde duran, Gökalp, gelenekler, masallar, Dede Korkut hikâyeleri ve saz şairleri üzerinde durmuştur (Dizdaroğlu 1874).

Gökalp'in dergilerde ve gazetelerde folkloru ilgilendirebilecek sayısız yazısı yayımlanmıştır. Bunlardan en önemlisi "Halka Doğru" ve Diyarbakır'da yayımlanan "Küçük Mecmua" adlı dergilerde yayımlananlardır. 11 Nisan 1329 (1913) ile 3 Nisan 1330 (1914) yılları arasında çıkan Halka Doğru dergisi Ziya Gökalp'in "halka doğru gitmek" fikrinden yola çıkılarak, dili millileştirmek, milli bir devlet olabilmek için "halk teşkilatı"nı diriltmek, milli uyanışı yağlamak, halka yönelirken batı medeniyetini Türk kültürüyle birleştirmek amaçlarına ulaşmak hedeflenmiş, folklorun birleştirici özelliğinden bu hedefler için faydalanılmaya çalışmıştır.

Dergide yayımlanan "Halk Medeniyeti -I-Başlangıç" adlı makalede "halkiyyat" sözcüğü bugünkü folklor karşılık olarak kullanmıştır¹ (Gökalp 1913).

Ayrıca dergide halkı eğitmeye bilgilendirmeye, teknolojiye, ekonomiye, siyasete dair makaleler denemeler, tarih yazıları şiir ve hikâyeler yayımlanmıştır (Gücük 1997).

"Küçük Mecmua" adlı dergide Ziya Gökalp'in bizzat çıkarmış olduğu yayınlardandır. Dergi, Diyarbakır'da çıkan, haftalık ilmi, edebi, siyasi, iktisadi mecmuadır².

1922 ile 1923 yılları arasında çıkmış olan dergide Ziya Gökalp; "felsefe, kavmiyyat, içtimaiyyat, musahabe, usullere dair" başlıkları altında makalelerini yayımlanmıştır. Ayrıca halk masalları, şiirler tarihi incelemeler de dergide yer almıştır. "Usullere Dair" adlı bölümde yayımlanan "Halkiyat (1) Masallar" başlıklı yazısında,

"Yazısı ve yazılı edebiyatı olmayan iptidai cemiyetlerin medeniyet tarihi kavmiyattır, demiştik. Medeni milletlerin içinde de "halk" namı verilen şifahi ananelere malik bir kısım vardır. Bu zümrenin bütün an'aneleri satırlara geçmemiş, sadrlarda kalmıştır. İptidai cemiyetler gibi bu halk zümreleri de kavmiyatın bunlardan bahseden kısmına, Avrupalılar ayrı bir isim takarak "folklor"

¹ Adı geçen makaleye ileriki bölümlerde tekrar değinilecektir.

² Küçük Mecmua, sayı 1, 1338 (1922)

derler. Biz de bu kelimeyi “halkiyat” kelimesiyle lisanımıza nakleyedik” (Gökalp 1922).

Dedikten sonra halk masallarının kendilerine özgü dillerinin, şivesinin ve tabirlerinin bulunduğu, bu biçimdeki masalların ancak ocaktan yetişme masalcılardan derlenebileceğini belirterek ne tür halk masalının değer taşıdığı üzerinde durmuştur. Ayrıca makalede, kendi derlemiş olduğu çok sayıda masaldan söz edilmiş, masalların çocuklar üzerindeki etkisine değinmiş, en eski Türk masallarının “Korkut Ata” kitabında yer alan hikâyeler olduğu belirtilmiştir. Masala dair genel bilgilerden sonra masal derlerken, masalın hangi kasabadan ve kimden alındığının belirtilmesinin öneminden söz edilmiştir.

Derginin folklorla ilgili diğer bir makalesi “Tandırname” adlı yazıdır. Bu yazıda “koca karı masalı” olarak bilinen, gerçeklerle ilgisi olmayan, ancak halkın düşünüş ve değerlerini yansıtan eserlere “tandırname” denildiği belirtilmektedir. Daha sonra tandırnamelerin eski Türklerde “Keçe Kitap” adıyla ortaya çıktığı belirtilmiş ve tandırnameler etrafında oluşan inançlar açıklanmıştır. Tandırnamelerin bir milletin diline, geleneklerine, inançlarına yönelik bilgiler içerdiği düşünülerek derlenmesi gerektiği, ancak bu şekilde milletlerin kendine ait kültür değerlerinin ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Gökalp 1922). Ziya Gökalp ayrıca “Eski Türklerde Felsefe” (Küçük, Mecmua, sayı 28, 1922) ve “Türklerde Aile Adları” (Küçük Mecmua, sayı 33, 1923) adlı yazılarıyla folklor ile ilgili değerli bilgiler vermiştir.

Dergi ve gazetelerde yayımlanmış yazılarının çoğunun temel düşüncesi Türkçülük, Türk millî bilincini oluşturmak ve Türk milletinin ayakta kalmasını sağlamaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi halkbilimi bu amaçlar için önemli bir yol gösterici olmuştur.

Dönemin aydınlarından ve daha sonradan Türkçülük fikrini benimseyenlerden Mehmet Fuat Köprülü daha çok tarih ve edebiyat alanında araştırmalar yapmış bir bilim adamıdır. Ancak halk edebiyatı alanında yapmış olduğu çalışmalar halkbiliminin bir bilim dalı olması yolunda önemli katkılar sağlamıştır.

1914 yılında “İkdam” gazetesinde yayımlanan “Yeni Bir İlim: Halkiyat; Folk-lore” adlı yazısı onu, halkbilim konusunda ilk çalışma yapanlar arasına koymuştur.(1).

1890 yılında İstanbul’da doğan Köprülü, rüştiye ve idadi okullarından sonra hukuk fakültesine girmiş, edebiyat öğretmenliği yapmış, İstanbul üniversitesi Türk Edebiyatı öğretmenliğinde bulunmuş, 1923’te Mülkiye Mektebi’nde siyasi tarih ve Türkiye tarihi müderrisi olmuştur. 1924’te Maarif vekaleti müsteşarlığına getirilmiştir. 1926-29 yılları arasında Ordinaryus Profesör olmuş, 1946’da siyasete atılmış, 1961’de siyasetten çekilmiştir. 1966 yılında vefat etmiştir. Folklor ve halk edebiyatı ile ilgili çalışmaları arasında “Divan-ı Türki-i Basit, Azeri Edebiyatına Ait Tetkikler, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, Anadolu’da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Bir Bakış, Saz Şairleri Antolojisi” yer alır (Baykurt 1976).

Fuat Köprülü, 1908’de Meşrutiyetin ilanından sonra o döneme hakim bulunan milliyetçilik akımını benimsemeye başlamış, bu yolda eserler oluşturmuştur. Balkan devletlerinin işgalinin de etkisiyle Türk milletinde Türk kimliğinin ön plana çıkmasında etkili olmuştur. 1912 yılında “Türk Yurdu” dergisinde yayımlanan “Ümid ve Azim” başlıklı yazısında Türk gençliğini, vatanı kurtarmak yolunda cesaretlendirmiş, verilen mücadelenin Türk milletine faydalı olacağını bildirmiştir (Kuran 1997). Aynı biçimde Türk Yurdu dergisinin 1913 tarihli 25.sayısında “Türklük, İslamlık, Osmanlılık” adlı makalesinde Osmanlı devleti içerisinde yer alan Türklere “milli bir vicdan” vererek hem “Osmanlı saltanatının mütezelzil istinadgahlarını yeniden takviye etmek”, hem de “İslam beynelmileliyetine kavi bir unsur idhal etmek” mümkün olacaktır, diyerek milliyetçiliğin fonksiyonuna değinmiştir (Köprülü 1913).

Makalelerinden de anlaşılacağı gibi Köprülü, gençliğinin ilk yıllarında Türkçülük fikrini benimsemiştir. Yazıları ve çalışmaları ile Türkçülük akımını şekillendiren Ziya Gökalp’ın bu bakımdan Fuat Köprülü’yu etkilemiş olması muhtemeldir. Fakat Köprülü, henüz Osmanlı İmparatorluğu içerisinde bir Türk hakimiyeti kurmak, aynı zamanda Osmanlı devletini yeniden güçlü hale getirmek fikrindedir. Onun benimsediği Türkçülük fikrinin temelinde Osmanlı sınırları

içindeki ve dışındaki tüm Türkleri ayırım gözetmeksizin birleştirmek yer alır. Bu birliğin sağlanmaması Türk dünyasının da kurulmaması demektir (Kuran 1997).

Ziya Gökalp'te olduğu gibi Köprülü de milliyetçilik fikrini, ırkçılıktan ayırmış; Türk milliyetçiliğinin tutucu ırkçılık düşüncesinden çok farklı, insani özellikler taşıyan bir anlayış olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre hiçbir milletin bir diğerinden üstünlüğü söz konusu değildir (Köprülü 1987).

Milliyetçilik fikirlerini yavaş yavaş edebiyata ve tarihe yönelten Köprülü 1911'de "Edebiyat-ı Milliye", "Halk ve Edebiyat", "Din ve Edebiyat" adlı makalelerini oluşturmuştur (İnalcık 1968). Edebiyattaki milliyetçi yönelime rağmen Köprülü dil konusunda farklı dönemlerde farklı fikirler öne sürmüştür. "Türk Dili Hakkında Namık Kemal'in Görüşleri" adlı makalesinde Türkçe'nin sadeleştirilmesi, yabancı dillerin etkilerinden kurtarılması, ancak bu sayede devletlerin ilerlemeye başlayacağı yolundaki görüşlerine karşı çıkmakta ve bir milletin ilerlemesindeki en önemli ve tek unsurun dil oluşunu kabul etmemektedir (Köprülü 1987).

"Hece Veznine Dair" adlı makalesinde, şiirde kullanılan aruz vezni ve hece vezni tartışmalarında fikrini farklı biçimde ortaya koymuştur. Ona göre uzun yıllardır kullanılan ve halka ait olan hece vezni Türkçe'nin en eski veznidir. İran ve İslam etkileriyle kullanılmaya başlamış olan aruz vezni yüksek sınıf şairlerince kullanılmakta, güzel örnekler vermektedir. Fakat ne kadar kaba olursa olsun Türklerin asıl ruhundan kopan vezin hece veznidir. Dilin sadeleştirilmesini isteyenler tarafından hece vezninin kullanılması desteklenmekte ve bu yolda şiirler yazılmaktadır. Henüz değerli eserler ortaya konmamış olsa da ileride dilimizin daha güzel örnekler vereceği şüphesizdir.

Görüldüğü gibi dil konusunda dilin millileşmesini savunurken bir yandan da halka ait olan bazı unsurların kaba ve sıradan olduğunu vurgulamaktan kaçınılmıştır. Ancak bu durum Köprülü'nün daha sonraki yıllarda dile ve milliyetçiliğe ve milli edebiyata dair fikirlerinden istikrarlı fikirler öne sürmesini engellememiştir.

Köprülü, halk edebiyatı konusunda oldukça değerli eserler vermiş, bu bakımdan folklorla katkı sağlamıştır. Âşık tarzı ve tasavvufî halk edebiyatı, bunlara ait edebî şekiller, başlıca temsilcileri ve onların biyografilerini incelemiştir.

1918 yazılıp 1919'da yayımlanan “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” adlı eserinde Ahmet Yesevi ile Yunus Emre arasında bağ kurarak Anadolu'nun kültür kökeninin Orta Asya'da olduğunu vurgulamıştır. Avrupa'da da yankılar uyandıran bu eserde ayrıca Türk edebiyatı ve Türkler'de İslamiyet ve tasavvufa değinilmiş Ahmet Yesevi ve Yunus Emre'nin hayatı, şiirleri ve şiir özellikleri verilmiştir. Köprülü bu tür monografik eserler yazmadaki amacını Türk edebiyatının gelişimini ilmi çalışmalarla kavramak, bunu yaparken halk edebiyat ve âşık edebiyatı gelişmelerini ve bunların birbirleri üzerindeki etkisini anlamak olarak belirtmiştir (Köprülü, 1993).

1915'te Milli Ali Emiri Efendi'nin başkanlığında kurulan Asâr-ı İslamiye ve Milli Tetkik Encümeninde genel sekreter olduktan sonra, aynı yıl Milli Tettebular Mecmuasının da müdürü olan Köprülü, “Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekamülü Hakkında Bir Tecrübe” adlı makalesini yayımlamıştır. Bu makalede uzun yıllardır Anadolu'da yaşayan saz şairlerinin oluşturduğu âşık edebiyatının ayırıcı özelliklerine değinilmiştir. Halkın, yüksek tabakanın, aşıkların âşık edebiyatına bakışı değerlendirilmiş, ayrıca çeşitli çevrelerde yetişen âşıklar üzerinde durulmuş, çevrenin âşığı ne derecede etkilediği ortaya konulmuştur (Köprülü 1966).

“Manas” adlı diğer bir makalesinde Manas Destanının teşekkül ettiği döneme dair bilgiler verilmiştir. İslamiyet öncesi eski Türklerin ortak destanı olarak kabul ettiği destanın, Radloff tarafından toplanan rivayetleri üzerinde durulduktan sonra, destanın İslamiyet'ten önceki Türk halk şiirinin özelliklerini verdiğini belirtmiştir (Köprülü 1980).

Köprülü'nün hazırlamış olduğu monografiler arasında; Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah da bulunmaktadır. Eserlerinde âşıkların hayatı ve şiirlerinden örnekler yer almıştır (Köprülü 1987).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Mehmet Fuat Köprülü Türk Milliyetçiliği ekseninde oluşturduğu çalışmalarıyla özellikle halk edebiyatı alanına değerli eserler katmıştır. Ancak Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşundan sonra, milliyetçilik anlayışında değişme olmuştur. Köprülüye göre Cumhuriyet döneminde milliyetçilik anlayışına sığınarak eskinin işlevi kalmayan kurumları ve geleneklerini koruyanları engellemek gerekmektedir. Aynı şekilde çağdaşlık görüntüsü altında millî olmayan hareketlere de karşı durmak lazımdır. Yapılması gereken; siyasî, sosyal, ekonomik bakımdan Türk milletinin çağdaş devlet seviyesine çıkarılmasıdır (Kuran 1997).

Diyebiliriz ki Köprülü, dönemin milliyetçilik akımını millî bir edebiyat kurmak, millî devlet kurmak yolunda faaliyetler göstermek amacıyla benimsemiş, siyasi ve sosyal değişimlerle fikirlerine yön vermiştir. Folklor konusunda doğrudan bir eser vermemiş olsa da âşık edebiyatı ve şiirine dair değerli eserler ortaya koymuştur. 1911 yılında “dilde ve edebiyatta millî benliğe dönüş” amacıyla büyük yankılar uyandıran aydınlardan Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp zamanla edebiyatı da içine alarak halka yönelen, halk zevkini ve kültürünü “yeni lisan” ile veren milli edebiyat dönemini başlatmışlardır (Parlatır 1985).

Daha önce belirtildiği gibi Tanzimatla, hatta mahallileşme cereyanıyla başlayan değişme ve yenileşme hareketlerinin etkisiyle Ali Canip başta olmak üzere edebî yenileşme isteği, edebiyat çevrelerine de hakim olmaya başladı. Ancak Ali Canip “Edebiyat-ı Müstakbelimiz” adlı makalesinde Tanzimatçıların batı taklidi olarak değerlendirdiği eserleri eleştirmekte, onun yerine “kütle-i avâmı idare eden hissiyat” olarak nitelediği Osmanlı halkının ruhunu yansıtan eserlerin ortaya konulmasını istemiştir (Arai 1994). Görüldüğü gibi başlangıçta henüz Türk milliyetçiliğine dair kesin bir belirti olmayıp yalnızca batının taklidine karşı Osmanlı İmparatorluğu halkına yönelim başlamıştır. Düşüncelerini sade bir dille savunan Ali Canip’e ilk destek olan edebiyatçı Ömer Seyfettin olmuş, daha önce “Hüsn-ü Şiir” adlı dergide yazıları çıkan Ali Canip, bir süre sonra dergiye yenilik katmak amacıyla derginin adını “Genç Kalemler” olarak değiştirmiştir. Bundan sonra Ömer Seyfettin ve Ali canip dili Türkçeleştirmek, yabancı etkilerden uzaklaştırmak amacına yönelik yazılarını “Genç Kalemler” dergisinde yayımlamaya başlarlar (Parlatır 1985).

Türkçenin Arapça, Farsça kurallardan kurtarılması, bunların varsa Türkçe karşılıklarının seçilmesi fikrini benimseyen diğer bir araştırmacı ise Ziya Gökalp olmuş, dergiye Türkçülük akımının bilincinin yerleşmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Derginin ilk sayılarında tarih bulunmamakta, dördüncü sayısından itibaren 1910 tarihi göze çarpmaktadır. Sekiz sayıdan oluşan ilk ciltte daha çok edebî ve siyasî yazılar yayımlanmıştır. Genç Kalemler'e Türkçenin sadeleşmesi ve millileştirilmesi düşüncesini yavaş yavaş yerleştiren ilk yazı Kazım Nami'nin "Türkçe mi Osmanlıca mı" adlı yazısıdır. Bu yazısında Osmanlı Türklerinin asıl dilinin Türkçe olduğunu belirtir, ancak yabancı dillerden giren unsurları atmaya taraftar görünmez. Ona göre bu unsurlar Türkçe'nin kendine has özelliklerini yok etmemiştir. Nami'ye göre asıl sorun Osmanlı devletinde kullanılan dile Türkçe mi yoksa Osmanlıca mı deneceğidir. Bu bakış açısı ayrıca, o dönemdeki Osmanlı aydınlarının Türk milliyetçiliği fikrini yansıtmaktadır (Arai 1994).

Ziya Gökalp'in altıncı sayıda çıkan "Turan" adlı şiiri derginin karakterinde büyük değişiklik yapmış artık Türkçü bir dergi olma özelliği kazandırmıştır.

"Vatan ne Türkiyedir Türklere ne Türkistan. Vatan büyük bir müebbet ülkedir. Turan!" (Arai 1994) dizeleriyle biten şiiri Osmanlı dışındaki Türkleri de bir araya getirme amacına yönelik Turancılık düşüncesini ortaya koymuştur.

Derginin 1911'de çıkarılan ikinci cildinde "Yeni Lisan" sütununda yayımlanan yazılar dile dair bazı teoriler ortaya koymuştur. Buna göre teknik terimler ve çoğul sözcükler hariç Arapça ve Farsça tamlamalar kullanılmayacak, dile yerleşmiş olanlar dışında edatlar atılacak, yazı diline millî, basit gramer hakim olacak, konuşma dilinde İstanbul lehçesi esas alınacaktır (Öksüz 1995).

Derginin ilk sayısında sıralanan dile dair kıstaslardan sonra ikinci cildin ikinci sayısında "Yeni Lisan" başlığında Türkçe'nin sadeleştirilmesi amacı belirtilmektedir. Buna göre yeni lisan sadece edebiyat meselesi değil aynı zamanda dil ve hayat meselesidir. Kullanılan karmaşık dil eğitimsiz, harap durumdaki Anadolu halkı tarafından anlaşılmamaktadır. Bu durumda vatanın kurtarılması

mümkün olamayacaktır. Birleşmek, yeni lisanı kabul etmek ve vatanı kurtarmak gerekmektedir (Öksüz 1995). Ziya Gökalp'e ait olduğu bilinen bu yazıda açıkça milliyetçi duygular ortaya konmakta, Türk milletinin varlığını koruyabilmesi için yeni lisanın gerekliliği belirtilmektedir.

Dilin yanı sıra dergide imlâya da oldukça önem verilmiştir ikinci cildin 9,10,11,12 sayılarında “Yeni Lisan” başlığı altında “Yeni Lisan ve İmlâ, Osmanlı İmlâsının Tarihi I, II, Eski İmlâ” adlı yazılar yer almıştır. 1911’de ikinci cildin dokuzuncu sayısında yer alan “Yeni Lisan ve İmlâ” adlı Ziya Gökalp’e ait yazıda dil gibi imlânın da sosyal bir müessese olduğu belirtilmektedir. Bütün sosyal müesseselerde olduğu gibi objektif incelemelere karşılık gelmeyen öznel değerlendirmelerden kaçınılmalı, İmlâ konusu bir bilim gibi incelenmelidir. Bunun için,

“...İmlâmızı tensik etmeden evvel tedvin itmeliyiz. İmlâmızı tedvin için, 1) Tarihi imlâmızı 2) İçtimai imlâmızı 3) Enmüzeci imlâları tedkik etmeliyiz. Ancak bu üç türlü tedkik yapıldıktan sonradır ki 4) Tensikî imlâ için hakiki ve müsbet esaslara mâlik olabiliriz.” demiştir. (Gökalp 1911).

Yazıların esasında imlânın belli kurallara göre düzenlenmesi ve kitap haline getirilmesi yer alır. Ayrıca Türk dilinin Arap ve Farsçadan gramer bakımından farklılıkları üzerinde durulmaktadır.

Genç Kalemler Dergisi etrafında toplanan yazarlar fikirlerini yalnızca dergi aracılığıyla yaymışlar, ayrıca yeni lisanın okullarda öğretilmesi kararıyla, Selanik’te dört okuma kitabı ve iki yazım kılavuzu yayımlamışlardır (Arai 1994). İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan Ziya Gökalp, cemiyetin de etkisiyle bu kitapların okullarda okutulmasını kolaylaştırmıştır. Böylece kitaplar aracılığıyla, İstanbul Türkçe’si halk tarafından daha kolay anlaşılacak ve kabul edilecek, hem de millî eğitim sağlanmış olacaktı.

Görüldüğü gibi Genç Kalemler ve "Yeni Lisan" hareketi sadece bir edebi akım olmakla kalmamış; millî kültürü araştıran, inceleyen sosyal bir hareket olmuştur.

Yapılan bireysel çalışmaların halkbilimi üzerine yapılmış bilinçli çalışmalar olduğunu söylemek mümkün değildir. Ele alınan dönemde sosyal ve siyasal değişimlerin etkisiyle yeni düşünsel akımlar ortaya çıkmış, o dönemde tüm dünyada millîleşme ve dolayısıyla halka yönelme başlamıştır. Sonraki evrelerde halk kültürüne dair çalışmalar artmış artık yeni kurulacak devletin temel taşlarını oluşturmaya başlamıştır. Bu bakımdan yapılan çalışmaları folklorun bilim dalı olmasındaki ilk aşamalar olarak kabul etmemiz gerekir. Folklorun teorisine, yöntemine, kapsamına yönelik ayrıntılı çalışmalar olmasalar da, dönem içerisindeki önemlerini yadsımak olanaksızdır.

2. TÜRK DERNEĞİ

Osmanlı aydınlarının yapmış olduğu bireysel çalışmaların yanı sıra, kurulmuş olan Türkçü dernekler faaliyetleriyle halkbilimine, Türk milliyetçiliği temelinde katkıda bulunmuşlardır. Yayın organlarıyla seslerini duyurmuş, millî değerlerin ortaya çıkarılarak millî benliğin oluşmasında etkin rol üstlenmişlerdir. Bunların ilki II. Meşrutiyet dönemi içinde kurulmuş olan Türk Derneğidir. Dernek nizamnamesine göre 1908 yılında kurulan Türk Derneğinin kurucuları Yusuf Akçura, Necip Asım Yazıksız ve Veled Çelebi İzbudak'tır. Diğer kurucu üyeleri ise Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Korkmazoğlu Celal, Akyiğitoğlu Musa, Fuad Raif, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ferit Bursalı Tahir, Agop Boyacıyan , Arif Mülkiye Mektebi Müdürü Mehmet Celal, Ahmet Hikmet ve Ispartalı Hakkı'dır (Üstel 1997).

Bilimsel alanda Türkçülüğü yaymak amacıyla kurulmuş olan derneğin nizamnamesi, 1908'de kurucu üyeler tarafından hazırlanmış ve dönemin hükümetine onaylatılmıştır.

Derneğin 1911'de yurt içinde ve yurt dışında şubeleri açılmaya başlamıştır. İlk şube Rusçuk'ta ikinci şube İzmir'de, üçüncü şube Kastamonu'da kurulmuştur. Yurt dışında ise Macaristan'ın Budapeşte kentinde "Edebiyat-ı Osmaniye Cemiyeti"

adıyla kurulmuş, başkanlığına İgnacz Kunos getirilmiştir. Budapeşte'deki derneğin amacı, Macaristan da Osmanlı dili ve tarihini incelemek ve Macar araştırmacılarının Osmanlı soyu ve dili üzerine yaptıkları incelemeleri Osmanlılara tanıtmaktır.

Türk Derneğinin amacını, faaliyetlerini ve yapısı hakkında bilgi veren dernek nizamnamesinin önemli maddeleri şöyledir:

"1.Türk Derneği adlı, merkezi İstanbul'da olmak üzere, sırf ilim ile uğraşır bir cemiyet kurulmuştur.

2.Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki asar, ef'al, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin asarı atikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnolojiyasını, ahval-ı içtimaiyyesi ve medeniyet-i hatıralarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp taraştırp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin geniş ve medeniyette elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tetkik etmektir.

3.Cemiyet maksadına erişmek için aşağıdaki vasıtaları kullanır.

- a) Cemiyet müzakeratta bulunur.
- b) İktiza eden mahallelere heyetler gönderip tahkikata girer.
- c) Umumi dersler, müzakereler tertip eyer, mekteplere Türkleri anlamaya yarar dersler kabul ettirmeye çalışır.
- d) Cerideler, risaleler, kitaplar neşr eder.
- e) Yukarıda geçen meseleler hakkında ilmi müzakerelerde bulunak üzere kongreler toplar.

4)Cemiyetin maksadına hizmet etmek isteyen herkes hangi din, cins, ve tabiiyetten olursa olsun merkezdeki idare heyetine şifahen ve tahriren müracaat eylediği takdirde onun duhulüne

cemiyetin iki azasının delaletiyle ve Heyet-i İdarenin tasdikiyle kabul olunur.

16)Kongreler, merkezdeki Umumi Meclisin kararı ve mahalli teşkilatının en az olarak yarısının tasvibi ile çağrılıp toplanır. Kongreler toplandığı mahallin Umumi Meclisiyle diğer Umumi Meclisler murahhaslarından, merkez idare heyeti azasından ve nihayet davetlilerden mürekkep olur.

17)Kongrelerin esasen vazifeleri cemiyetin maksadına yarar ilmi meselelerle meşgul olarak Türklük hakkındaki malumatın artmasına hizmet etmekse de cemiyetin umumi teşkilatını nizamnamesini maksada daha uygun bir yolda düzeltmeye selahiyeti vardır." (Üstel 1997).

Birinci maddede belirtildiğine göre dernek bilimsel amaçlar doğrultusunda çalışır, amacı ise Türklerin tarihini, dilini, edebiyatını etnografik ve etnolojik değerlerini, sosyal durumunu Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyalarını araştırıp tüm dünyaya yaymak, Türk dilini geliştirmektir.

Kuruluş safhasında politik olmayan kültürel bir dernek olması kararına varılmış olsa da amaçlarından da anlaşılacağı gibi, Türk Derneği, Türkçülük düşüncesinin temelinde kurulmuş, tüm Türk milletlerini birlikte düşünerek çalışmalarını sürdürmüştür. Aynı zamanda Türk dilini geliştirmek ve dünyaya yaymak fikri de belirtilen amaca yöneliktir.

Nizamnamenin 3 ve 17 maddelerinde genel olarak, derneğin amaçlarına ulaşabilmesi için yapılacak çalışmalardan söz edilmektedir. Müzakerelerde bulunmak; belirli yerlerde araştırmalar yapmak,okullarda Türkleri anlatacak dersler koymak; kitap, gazete, dergi çıkarmak; Türklük bilgisinin artırılmasına yönelik kongreler düzenlemek bunlar arasındadır.

Derneğin çalışmaları, şubeleri için hazırlamış olduğu önerilerle daha belirgin hale getirilmiştir. "Türk Derneği" dergisinde yayımlanmış olan önerilerin içeriği şöyledir:

- Halk arasında kullanılan kelimelerin bunların başka karşılıklarının ve kökenlerinin yazılacağı defterler bulundurmak.
- Derlenen kelimelerin Şemsettin Sami'nin "Türkçe Kamusu"nda ve Ahmet Vefik Paşa'nın "Lehçe-i Osmanî"sinde var olup olmadığını belirlemek.
- Köylerde Türklere ait türkû, darb-ı mesel ve hikâyelerini kaydetmek.
- Şubelerin yer aldığı kentlerdeki halkın Türklükle ilgisini, âdet ve ahlakını, aşiret isimlerini incelemek.
- İllerdeki daha önce yaşamış Türklerin tarihini kaydetmek.
- İllerdeki Türklerin şecerelerini ve diğer özelliklerini yazmak.
- Kütüphanelerde bulunan Türklüğe ve Türk diline dair kitapları incelemek.
- İllerde eskiden beri ne gibi bitkisel ve hayvansal ilaçlar kullanıldığını incelemek.
- İl dahilinde var olan tedavi ocaklarını tespit edip, bunların kimler olduğunu araştırarak eski Türk Tabâbeti hakkında bilgi edinmek (Üstel 1997).

Şubelerin çalışma alanına bakıldığında folklorun kapsamı içerisinde yer alan, belirli yörelere dair monografi özelliği gösteren faaliyetler göze çarpmaktadır. Bir yörenin halkının tarihi, geleneksel, kültürel özelliklerini ortaya koymak açısından dikkate değer olan bu çalışma önerileri, tam olmasa da folklor için ilk değerli bilgileri verebilecek niteliktedir. Daha çok Türklük bilincini ortaya çıkarmak amacına yönelik bu çalışmalarda, halkbiliminden yararlanılmıştır.

Derneğin sıkça üzerinde durduğu hususlardan bir diğeri de kullanılacak dilin nasıl olması gerektiğine yöneliktir. Ancak dil konusunda farklı görüşler öne sürülmüş bir yandan Osmanlılığın etkisiyle, bir yandan da Türkçülük yaklaşımıyla Osmanlı halkının Türk dilini kullanmasından yana bir tavır gösterilmiştir. Bunda II.Meşrutiyet

döneminin ortaya koyduğu Osmanlılık ideolojisinin etkisi olmuştur. Osmanlı devleti içinde yaşayan Türkler ve Türk olmayan Osmanlılar arasındaki tek ayrılık dil olup Türk dilinin yaygınlaştırılması ve yerleştirilmesi ile bu farklılık ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Türk Derneği Beyânnamesi'nde dil konusundaki görüşler için ortak bir dil kullanması gerekir. Dilleri ayrı ama, gönülleri bir olan Osmanlı Devletinde yaşayan tüm milletler ana dillerinde serbest bırakılmalı, bunun yanında millî dilleri Türkçe olmalıdır. Dilin kolay öğrenilebilmesi için, geçirmiş olduğu safhalar incelenmeli Türkçe hakkındaki tüm eserler göz önünde bulundurulmalı ve böylece dili sadeleştirme ve kolaylaştırma yolları üzerinde durulmalıdır. Türk dilinin yayılmasını kolaylaştırmak için tüm dünyadaki Türkler, Osmanlı Türkçe'sine alıştırılmalıdır. Merkez şube dışında kalan şubeler, okullar ve gazeteler yoluyla Avrupa ile yakın ilişkiye girilip Osmanlı Türkçe'si ve medeniyetini neşredilmelidir. Osmanlı dilindeki Arapça ve Farsça'nın etkisini azaltmak amacıyla, dile yerleşmiş sözcüklerin dışında yabancı sözcüğün kullanılmamasına ve Derneğin yazacağı eserlerde sade bir dil kullanılmasına çalışılmalıdır. Türkçe konuşmayan göç ederek başka milletlerle yaşamaya başlayan Türklerin dillerinin, âdetlerinin, sivilizasyonlarının korunması sağlanmalıdır¹.

Benzer biçimde "Harbiye Nezaret-i Celilesine" adlı dernek dergisinde çıkan yazıda da hükümetin askeri alandaki bazı sözcükler için sade Türkçe kullanmasından dolayı duyulan memnuniyet belirtilmekte, bu çalışmaların sade Türkçe dahilinde devam etmesi dilenmektedir².

1911 yılında ilk sayısı yayımlanmaya başlayan ve derneğin yayın organı olan "Türk Derneği" dergisinde yer alan yazılar dil konusunda farklı görüşlerin öne sürüldüğünü açıkça göstermektedir.

Türk Derneği dergisinin birinci ve ikinci sayılarında yer alan "Dilimiz" adlı yazılarında Ahmet Hikmet, halkın kullandığı dil ile aydın sınıfın kullanmış olduğu dil arasında büyük fark olduğu böylece bir ayrılık söz konusu iken "Osmanlılığı

¹ "Türk Derneği Beyannamesi", Türk Derneği, Yıl 1 No.1 1327(1911) s137

² "Harbiye Nezaret-i Celilesine" Türk Derneği, Yıl 1 No.5 1327 (1911) s138

oluşturan çeşitli unsurlardan bir milletin ortaya çıkarılmasının mümkün olmadığını belirtir. İkinci sayıda yer alan aynı adlı yazısında Türkçe'nin yabancı dillerin etkisine ne şekilde girdiğini, maddelerle belirtir. Bu maddeleri, Kur'an-ı Kerim'in Arapça oluşu, "Mesnevi-i Şerif'in Farsça lügat gerektirmiş olması, aruz kalıbının Türkçe'nin tek sesli sözcüklerine uygulanamamış olması, Arap ve Fars ülkelerinde yaşamış olmak; Arapça, Farsça bilenlerin Türkçe yerine bu dilleri kullanmış olmaları yer alır. Bu yönelimler sonucu Türkçe'nin aşağılandığı ve unutulmaya başlandığını belirten yazar, yeniden Anadolu köylüsüne yönelinmesi gerektiğini vurgulamıştır (Müftüoğlu, 1911).

Ispartalı Hakkı'ya ait olan "Türkçe'nin Sadeleştirilmesi" adlı yazıda, dilin sadeleşmesi konusunda çeşitli yorumlara neden olmuş bir sorun olduğu vurgulanmaktadır. Türk Derneğine bu konuda dilin tasfiye edilip edilmeyeceğine ya da sadeleştirmenin nasıl sonuçlanacağına yönelik sorular sorulduğunu belirtmektedir. Kendi düşüncesini yavaş yavaş yabancı sözcüklerin dilden atılacağı doğrultusunda ortaya koyan Ispartalı Hakkı, bu düşüncenin bazılarınca büyük tepki aldığını, kendilerin tasfiyeci olarak nitelediklerini ve yapılacak işin yanlışlığını ileri sürdüklerini belirtmektedir.

Ispartalı Hakkı aynı yazısında Türkçe'nin sadeleştirilmesi konusuna yeniden dönmüş, eski Türkçe sözcüklerin canlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak canlandırılması gereken dil Uyurca değildir. Ama Orta Asya Türklerinin dilinin kullanılmasını reddetmez (Hakkı 1911).

Dergide imlâ konusunda da yazılar yer almıştır. Milaslı İsmail Hakkı "Tasvir-i Efkar ve Elifbamız" adlı yazısında yeni alfabe fikrini eleştiren Tasvir-i Efkar gazetesine cevap göndermiştir. Burada önemli olan kısım Osmanlıdaki düşük okuma oranının sebebinin dil olarak gösterilmesidir. Ünlü harflerin olmayışı okumayı zorlaştırmakta, bunun için Arap harflerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Hakkı 1911).

Derginin nizamnamesinde ve beyannamesinde Türkçe'nin sadeleştirilmesi kararı belirtilmiş olmasına rağmen bunun ne derecede, hangi kurallara göre

yapılacağı konusunda dergide farklı görüşler ortaya çıkmış dolayısıyla dilin sadeleştirilmesi amacı tam olarak yerine getirilmemiştir. Bazı yazarlar sadeleştirmeyi tamamen reddediyor, bazıları tasfiyeye yöneliyor, bir kısmı ise belirli ölçüde dilden yabancı sözcüklerin atılmasını öneriyordu. Öne sürülen karşıt fikirler derneğin yavaş yavaş etkisini kaybetmesine, hatta kapanmasına yol açmıştır denebilir (Öksüz 1995).

Türk Derneği dergisi ağırlıklı olarak dilin sadeleştirilmesi hareketi üzerinde durmuştur. Fakat bundan amaç Osmanlı birliğini sağlamak idi. Bu amaç yerine getirilmeye çalışırken özellikle Osmanlı dışında yaşayan Türkler için, Orta Asya Türk kültürüne yönelik araştırmalar yapılmıştır.

Necip Asım, "Türk Sayıları" adlı yazısında Türkçe sayıların Macarca, Yakutça, Çuvaşça gibi dillerle olan telaffuz benzerliğini belirtmiştir (Asım 1911).

Akyığıtoğlu Musa "Kazan Tatar Şivesinde Darb-ı Meseller" adlı yazısında, Osmanlı Türkleri ve Kazan Tatarlarının birliğini göstermek amacıyla iki atasözünü incelemiştir (Akyığıtoğlu 1911).

Genel olarak Osmanlı Türkleriyle Osmanlı dışında yaşayan Türkler arasında dil, kültür benzerliğini ortaya koyarak tüm Türklerin birliği hedeflenmiştir. Ancak bu yazılar Osmanlı aydınlarından çok Yusuf Akçura, Mişeroğlu Zarif Beşri, Ömer Halis gibi Osmanlı devletinden olmayan araştırmacılara aittir. Görülüyor ki dernekte yer alan yabancı kökenli çok sayıda araştırmacıya rağmen Osmanlılık ideolojisi baskın çıkmıştır.

Çok yönlü faaliyetleri amaçlamış olan dernek tam olarak hedeflerine ulaşamamıştır. 1910 yılında dernek yeniden canlandırılmaya çalışılmış, ancak 1913 yılına kadar devam eden girişimler sonuçsuz kalmıştır. Dernek üyeleri 1911 yılında kurulan Türk Yurdu Derneğine ve 1912'de kurulan Türk Ocağı derneğine geçmeye başlamışlardır. Dernek 7 sayılık Türk Derneği dergisini çıkarmış ve bir süre sonra kapanmıştır. Her ne kadar belirlenen amaçlar dönem için önemli ve değerli kararlardan oluşmaktaydıysa da büyük çoğunluğunun yerine getirilememesi derneğin kısa süre de kapanmasına sebep olmuştur.

Dilin sadeleştirilmesi ve bunun için dernek şubelerine gönderilen öneriler halk bilimsel çalışmaların ilk verileri olabilecekken bunların çeşitli çatışmalar sonucu sekteye uğraması hem dernek hem de folklor açısından büyük olumsuzluktur.

3. TÜRK YURDU CEMİYETİ

Türk Derneğinin faaliyetlerine devam ettiği süre içerisinde temelde Türkçülük fikrinin yer aldığı "Türk Yurdu" adlı yeni bir dernek kurulmuştur. 1911 yılında Mehmet Emin Yurdakul'un öncülüğünde kurulun derneğin diğer üyeleri arasında Ahmet Hikmet, Ahmet Ağaoğlu, Akçuraoglu Yusuf, Hüseyinzâde Ali, Dr.Akil Muhtar gibi Türkçülük akımının önde gelen isimleri yer almaktadır (Üstel 1997).

Türk Derneği'nde seslerini yeterince duyuramayan Yusuf Akçura, Ahmet Hikmet, Hüseyinzâde Ali gibi özellikle Rus kökenli Türkler Türk Yurdu Derneğinde kendilerini daha kolay ifade edebilmişlerdir. Türk Derneği dergisinde daha çok Osmanlı milliyetçiliğine yönelik yazıların yer alması Osmanlı İmparatorluğu dışında yaşayan Türkler için etkili olamamış idi. Denilebilir ki yeni kurulan dernek ve dergisi Türkçülük akımının Osmanlı dışına yayılmasında ve yerleşmesinde etkin rol oynamıştır. Ancak Türk milliyetçisinin yerleşmesinde ve teşkilatlanmasında etkin rol üstlenen, daha sonra Türk Ocaklarının yayın organı konumuna gelecek olan Türk Yurdu dergisi olmuştur.

Türk Yurdu dergisi etrafında yayın çalışmalarını sürdüren, düşüncelerini yaymaya çalışan cemiyetin kurucusu olan Mehmet Emin Yurdakul, Erzurum valiliğine atandıktan sonra cemiyetin müdürlüğünü Yusuf Akçura üstlenmiş ve derginin yayın programını hazırlamıştır (Arai 1994).

Buna göre;

- Derginin dili, Türklerin anlayabileceği ölçüde sade olacak, Türk kavimlerine faydalı konular seçilecektir.
- Dergi, tüm Türklerin kabul ettiği bir ideali ortaya koyacaktır.

- Dergi Türklerin tanışmasına ve yükselmesine çalışacak, siyaset ikinci planda olacaktır.
- Türk dünyasını ilgilendiren ortak konular, fikir cereyanları ve edebiyatı tüm Türklere bildirilecek.
- Dergi, hiçbir siyasi partiye taraftar olmayacak yalnız Türklerin siyasi ve ekonomik çıkarlarını koruyacaktır.
- Dergi, Osmanlı Türkleri arasındaki Türk millî ruhunun geliştirilmesine çalışacak, abartılı Batı korkusundan kurtulunacaktır.
- Derginin esas fikri Türk dünyasının menfaatlerini korumaktır. (Üstel 1997)

Amacı "Türklüğe hizmet etmek Türklere faide dokundurmak istiyoruz. Maksatımız işte budur."¹ Şeklinde belirten dergi, açıkça Türkçülük fikrini benimsediğini gösterir. Milli kültürü ve bütün Türklerin birliğini hedefleyen cemiyet, Türk Yurdu dergisinde fikriyat, içtimaiyat, iktisadiyat, edebiyat, lisaniyat, matbuat, Türkiyat, tarih, arkeoloji, coğrafya, etnografya, tenkid, seyahat, musâhabe, temâşa, şiir, hikâye, nesir, eski ve yeni eserler, mektup, mimarlık, resim, mûsiki, sağlık, spor gibi çok çeşitli konulara yer vermiştir (Tuncer 1990).

Türk ekonomisi, dili, edebiyatı, sosyolojisi konularında inceleme yazılarının yazılmış bulunduğu dergide Osmanlıcılığın dışında Türk kavimlerinin birliği amaçlandığından Türkçü yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Özellikle sade dil konusunda hem belirtilen anlaşılır bir dil kullanılması hedefine ulaşamamış, hem de Osmanlı devleti içinde yaşayan Çerkes, Rum, Boşnak gibi farklı milletlerin öz Türkçe kullanmalarına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. "Ecnebi Müesseselerde Dil" adlı yazıda yabancılara ait kurumlarda Türkçe'nin zorunlu hale getirilmesi gerektiği üzerinde durulmakta, yabancılara Türkçe öğretmek için Türk dili dersleri açılmalı, Türkçe bilen memurlar arttırılmalı şeklinde derneğin dil konusundaki düşünceleri

¹ "Maksat ve Meslek" Türk Yurdu, Y.11. 17 Tesrin-i Sâni 1327 (1911) No 1. s 1

ortaya konmaktadır.¹ Görülmektedir ki cemiyet Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan tüm milletlere ayırım gözetmeksizin Türkçe'yi öğretmeyi amaçlamaktadır.

Dil ve edebiyat konularının yanı sıra derginin bölüm başlıklarından "Türklük Şuûnu" adı altında Orta Asya'da yaşayan Türkleri tanıtmaya amaçlı yazılar yazılmıştır. "Turan ve Türk Cemiyetleri" (Türk Yurdu cilt 1, 1911), "Rusya'da Hilal-i Ahmer ve Matbuat" (Türk Yurdu. cilt 3, 1913), "İmparatorluk Haricindeki Türklerde Türklük Hakimiyeti" (Türk Yurdu, cilt 3, 1913) adlı yazılar aynı türdendir.

1912 yılına kadar çeşitli Türk milletlerine dair kültürel ve sosyolojik araştırmalar yapmış olan cemiyet Türk Ocağı'nın kurulmasıyla birçok üyesini bu yeni derneğe kaydırmıştır. Yalnızca üyeleriyle kalmamış Türk milliyetçiliği anlayışının yerleşmesinde etkili olan "Türk Yurdu" dergisini de 1912'de kurulan Türk Ocağı'na devretmiştir. Dergi bu tarihten sonra uzun zaman Türk Ocakları ile birlikte varlığını sürdürmüş dönemin siyasi yaşantısına da yön vermiştir.

4. TÜRK OCAKLARI

Türk Derneği ve Türk Yurdu Cemiyetlerinin oluşturmaya başladığı Türkçülük ideolojisi, Türk ocaklarının 1912'de kurulmasından sonra uzun yıllar memleketin dört yanında etkisini sürdürmüş bilimsel alanda faaliyetler göstermiştir. Sadece kültürel bir dernek olmaktan öte toplumun ekonomik ve sosyal sorunlarına da eğilerek kendinden önceki derneklerden daha farklı bir yol izlemeyi amaç edinmiştir. Kurtuluş savaşı sonrası ve cumhuriyetin kuruluşu aşamasındaki yapılanmada etkin rol üstlenmiş ancak 1931 yılında, yavaş yavaş yeni yapılanan Cumhuriyet Türkiye'sinin kurumlarından uzaklaşması gerekçesiyle de kapatılmıştır.

Türk Ocağı'nın kuruluş aşamasına bakıldığında Askeri Tıbbiye öğrencilerinin girişimleri sonucu sosyal, ekonomik, kültürel alanlarda faaliyet gösterebilecek bir derneğe ihtiyaç duyulması sonucu ortaya çıktığını görürüz. Askeri Tıbbiye öğrencilerinin 1908 yılında başlayan dernek kurma çalışmaları, askeriye'nin engellemeleri sonucu sivil kişilere kaymış, 1911 yılında Türk Ocağı, Mehmet Emin

¹ "Ecnabi Müesseselerde Türk Dili" Türk Yurdu, 1332 (1916) C. XII-s 3293

Yurdakul, Dr. Fuat Sabit, Ahmet Ferit, Ahmet Agaoğlu, Yusuf Akçura, Emin Bülent, Mehmet Ali Tevfik tarafından resmen kurulmuştur (Karaer 1992).

"Türk Ocağı Esas Nizamnamesine" göre derneğin amacı; "... akvam-ı İslamiyenin bir rüknü mühimi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve ıslahıyla ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır." (Üstel 1997).

Amacından da anlaşılacağı üzere Türkçülük, Osmanlıcılık, İslamcılık görüşlerinin birlikteliğinden yola çıkılarak çalışmaların sürdürüleceği belirtilmektedir. Derneğin ilk dönemlerine bu görüş hakim olmuştur diyebiliriz. Çünkü bu dönemde ne Türk ırkına ne de Türk dünyasının sınırlarına dair net bir görüş yoktur. Kısa zamanda doğuya ve batıya yayılan Türk Ocakları 1930 yılında iki yüz elli şubesi ile çalışmalarını sürdürmüştür.

Amacını gerçekleştirmek için yine "Türk Ocağı Esas Nizamname"sinde, Türk Ocağı kulüpleri açarak burada dersler, konferanslar, müsamereler düzenlemek dergi ve kitap yayınlamak okullar açmak maddeleri yer almaktadır. Ayrıca millî serveti korumak için meslek ve sanat ustaları ile görüşerek bu gibi iktisadi unsurları desteklemek de yapılacak işler arasındadır. Dernek, faaliyetlerini yalnızca milli ve sosyal alanda sürdürecektir, siyaset ile ilgilenmeyecektir.

Türk Ocağı'nın düşünce yapısı incelendiğinde daha çok Ziya Gökalp'in Türkçülük akımı konusundaki sistemleşmiş fikirlerin ocağa yön verdiğini görürüz. Gökalp "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adlı yazısında memlekette bulunan Türkçülük, modernlik, İslamcılık düşünceleri üzerinde durduktan sonra Tanzimat aydınlarının Osmanlıcılık fikrinden yola çıkarak kendine özgü tarihi, dili olan Osmanlı milliyeti fikrini eleştirmiştir. Ona göre Osmanlılık anlayışı yabancı unsurlar tarafından reddedildi ve kendi millî yaşantılarını daha da güçlü korumaya başladılar. İslamcılık fikrinin yapılan savaşlardan sonra etkisini hızla yitirdiğini belirtmiş, muasırlaşma konusunda ise "şekilce ve" maişetce Avrupalılara benzemenin çağdaşlık olmayacağını, bunun taklitten ileri gitmeyeceğini; ancak Avrupa'nın bilgisine ve sanatına ihtiyaç duymadığımızda modernleşmiş olabileceğimizi

belirterek bu üç akımı birleştirerek "muasır bir İslam Türklüğü" fikrini onaylamıştır. (Gökalp 1329)

Hamdullah Suphi Tanrıöver 1924 yılındaki kongre konuşmasında Ocağın Türkçülük anlayışının milli kültürü ve Avrupa sanatı ve hukukunu bir arada kapsadığını savunur (Karaer 1992).

Dil, kültür, duygu bakımından kendini Türk hisseden herkesin Türk milletinden kabul edilmesi derneğin ırkçılık fikrinden uzak, Avrupa'ya açık bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Ahmet Ağaoğlu'nun "Üç Medeniyet" adlı yazısı bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Ona göre Avrupa medeniyeti dünyadaki diğer medeniyetlerden üstündür. Kurtulmak, yaşamak, varlığımıza devam etmek istiyorsak sadece dışa ait özellikleriyle değil Avrupa'yı fikirce zihniyetçe kabul etmeliyiz (Ağaoğlu 1923).

Ocak, milletlerin ortaya çıkmasında ve varlığını sürdürmesinde önemli bir etken olan dil konusu üzerinde de sıkça durmuştur. Daha önceki Türkçü eğilim gösteren dernek ve dergilerde olduğu gibi Türk Ocağı da dilin sadeleştirilmesi konusunda benzer fikirleri öne sürmüştür. Dilin millîleştirilmesi amacıyla yabancı etkilerin en aza indirgenmesi savunulmuştur. Bunun için Türkçe sözcükleri daha fazla kullanmak, İstanbul Türkçe'sini kabul etmek, yabancı kökenli bilimsel teknik sözcükleri kullanmaya devam etmek gerekmektedir. Elbette ki dilde sadeleşme amacının devam ettirilmesinin asıl sebebi ortak bir dil yaratacak halka dönüşü kolaylaştırmaktır.

Türk Ocağı amaçlarını, fikirlerini, ideolojisini yaymak amacıyla belirli aralıklarla konferanslar düzenlemiştir. Düzenlenen konferanslarda Türk kültürüne ilişkin konuşmalar tartışmalar yapılmakta, dersler verilmektedir. Bilimsel nitelik taşıyan konferanslar ilk kez açık bir biçimde düzenlenmesi bakımından önem taşımıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yeni bir yapılanmaya giden Türk Ocakları, halkın eğitime, milli duygularının gelişimine yardımcı olmak için

konserler ve müzik faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu çalışmalarda hem Batı hem Türk müziği bir arada verilmiştir. Halkın eğitimini arttırmak amacıyla yapılan faaliyetlerin bir diğerini, ocak tarafından verilen dersler, açılan kurslar ve okullar oluşturmaktadır. Harf inkılâbından sonra okur-yazar oranını artırmak amacıyla dersler açılmıştır. Aynı biçimde halkın kültürel gelişimi için Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Yahya Kemal tarafından okutulmak üzere din, tarih, sosyoloji, medeniyet konularında dersler verilmiştir (Karaer 1992).

Türk milletinin beceri, bilgi ve eğitim düzeyini geliştirmek amacıyla yapılan bir diğer çalışma alanını açılan kurslar oluşturmuştur. İngilizce, Fransızca, Almanca gibi yabancı dilleri öğretmek amacıyla çeşitli illerin Türk ocaklarında derslikler kurulmuştur. Daktilo, biçki-dikiş, muhasebe, hesap, ticaret kursları açılmış halkın sosyal ve ekonomik gelişimi üzerinde durulmuştur. Aynı amaca yönelik olarak kütüphaneleri, okuma salonları açılarak halk, okumak ve cehaleti yok etmek konusunda teşvik edilmiştir (Üstel 1997).

Görülmektedir ki Türk Ocakları toplumdaki aksaklıkları yok etmek için çabalamıştır. Yalnız tek taraflı düşünmemiş toplumun sosyal, eğitsel, kültürel, ekonomik eksikliklerinin hepsini birden bir bütün içerisinde ele almış, ancak bu şekilde Avrupa tarzı yaşama geçebileceğini savunmuştur. Bu anlayışta taklit ve şekle yönelik değişiklikler yer almamakta, özünde bir halka dönüş çabası görülmektedir. Halka dönüşün en büyük göstergelerinden biri 1918 yılında Ocak dahilinde kurulan "Köycüler Cemiyeti" olmuştur. Köylü halkın sorunlarına eğilmek ve vatandaşı aydınlatmak için çalışan Köycüler Cemiyetinin amacı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in bir konuşmasında belirttiğine göre şöyledir: "Biz köycülüğü aynı zamanda siyasi bir düşünce ile yeni devri ve inkılabı köylüye sevdirmek, bugünkü adamların, dünkülerden çok farklı olduğunu göstermek için korumak istiyoruz "(Karaer 1992). Bu amaç için ise köy halkının birlik içinde çalışmasına sağlık ve eğitim eksikliklerinin tamamlanmasına çalışılmıştır.

Köylüyü aydınlatmak, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak temelinde şekillenen Köycüler Cemiyeti mensupları köylere "İrşat Heyetleri" (Karaer, 1992) göndererek köy halkının eğitim ve sağlık problemlerini

çözmek için uğraşmışlardır. Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasında da öğretmenlerden oluşan İrşat Heyeti demokrasiyi ve yeni kurulan devletin ideolojisini köylüye aşılama amacıyla çalışmışlardır.

Türk Ocaklarının çalışmaları, daha önce de belirttiğimiz gibi halkı Türk millî bilincini oluşturmak için, her yönüyle ele almıştır. Bu bağlamda folklorik unsurlara ilgisiz kalamamıştır. Halkın kadim iç unsurlarıyla kendi ideolojisini birleştirmiş böylelikle çağdaşlaşma ve millîleşme yolunda yeni bir Türk toplumu yaratmayı başlıca ilke edinmiştir.

Türk Ocaklarının folklorla yönelik çalışmalarını 1926 yılında şubeler arası koordinasyonu sağlamak amacıyla düzenlenen "Türk Ocakları Mesai Programı"nda görmek mümkündür. Programın "Hars" başlığı altında şunlar belirtilmektedir:

"Her ocak kain olduğu merkezde Türklüğü alakadar eden bütün meselelerle meşguldür. Bunların arasında bir kısmı doğrudan doğruya harsımıza dahildir. Lehçe tatbikatı, şarkıların ve notaların, masalların, atasözlerinin, mahalli tabirlerin cem'i, millî raksların tespiti, yetişmiş Türk büyüklerinin tercüme-i halleriyle beraber meydana çıkarılması, onların tespiti, fotoğraflarının alınması, mimari, gayri mimari, Türk nakışlarının renkleriyle beraber resmedilmesi oraca şâyi mezhepler hakkında tetkikat icrası, Türklüğün en kadim anânelerin muhafaza eden göçebe Türkler hakkında mümkün mertebe malûmat edinmek, sanat mazimizi alakadar eden veya Türk halkının hayatına karışan her nevi vasıtaları toplamak, ufak bir hars müzesiyle bir ırk müzesi malzemesini bir derece tedarik etmek ocakların vazifesidir" (Üstel 1997: 218).

Halk kültürüne ait dil, etnografya, sanat, mimari, tarih gibi millî kültüre ait unsurlarının incelenmesi gerektiğini bir görev olarak üstlenen ocak, şimdiye kadar kültürel unsurların toplanmasında ve incelenmesinde geç kalındığını, biran önce kaybolmakta olan millî özelliklerin derlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Toplanarak ürünlerin "Hars Heyeti" tarafından incelendikten sonra kitap halinde bastırılması kararlaştırılmış, ayrıca kurulması için çalışmalar yürütülen "Hars Müzesi"nde maddi kültüre ait giyim-kuşam, süs eşyaları, silahlar müzik aletleri, mutfak eşyaları vb.nin sergilenmesi zorunluluk olarak görülmüştür.

Bütün bu geniş çalışma sahasına rağmen her şubenin belirtilen tüm alanları incelemesi mümkün olamamıştır. Her şube farklı alanlarda çalışmıştır. 1927 yılında Bursa Türk Ocağı daha çok mimariye yönelik incelemeler yapmıştır. İzmir Türk Ocağı Türkçe'nin yaygınlaştırılması konusunda girişimlerde bulunmuş, Zonguldak Türk Ocağı ise maden koleksiyonları hazırlayarak etnografik çalışmalara katkı sağlamıştır. Yapılmış olan çalışmaların sınırlılığına rağmen, genel olarak düşünüldüğünde sayısız folklorik malzeme toplanabilmiştir. Araştırmalar sonucu elde edilen görüşlere ait yazılar "Türk Yurdu" Dergisinde yayımlanmıştır. Halk edebiyatı başlığı altında incelenebilecek yazılar arasında ağıtlar, destanlar, masallar efsaneler yer almaktadır (Tuncer 2002). Folklor ve etnografyaya yönelik yazılar arasında ise "Yılan Taşları, Panzehir Taşları" I-II (Ali Kıza Seyfi 1341 cilt 2 sayı 9-10) "Doğumla Alakadar Bazı Adet ve Hurafeler" (Hamid Zübeyr 1927 cilt 6 sayı 33), "Halk Edebiyatına Ait Bir Menkabe " (Ziyaeddin Fahri 1928 cilt 1 sayı 1) "Tespilhçi Dükkanında Söz Araştırma "(Hamid Zübeyr 1929 cilt 3 sayı 15-16) "Türk Oyunları" (Mahmut Ragıp Kösemihal 1929 cilt 3 sayı 21-22) "Gün Adları" (Nesip Asım 1930 cilt 4 no 27,28), "Ankara'da Basılmış Paralar" (Ahmet Tevhid 1340 cilt 1 sayı 2-4), Etnografyanın İnkişafı Tarihi" (Zakir Kadiri 1928 cilt 1 sayı 4) bulunmaktadır.

Türk Ocakları siyasetle uğraşmayacağını belirterek Türkçü, çağdaş, halkçı, yenilikçi çalışmalar yapmak istemiştir. Fakat meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin ideolojilerinden etkilenmemesi mümkün olmamıştır. Meşrutiyet dönemi ittihat ve Terakki Cemiyeti Türk Ocaklarına sıcak bakmamış, ideoloji bakımından rakip görmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında da Atatürk'ün desteğiyle inkılapların yayılmasında ön ayak olmasına rağmen yine Atatürk tarafından ocakların tüm mal varlığı CHP'ye devredilerek kapatılmıştır. Cumhuriyet inkılaplarının halka benimsetilmesi için bir vasıta olarak görülen Türk Ocakları, Atatürk tarafından

maddi yardımlarla ve Atatürk'ün gezileriyle desteklemiştir. Bursa Türk Ocağı'nın açılışını Atatürk yapmış; Uşak, Adana, Konya, Afyon, Ankara Türk Ocaklarını ziyaret ederek yapılan çalışmalardan duyduğu memnuniyeti konuşmalarında belirtmiştir¹.

1927 yılında Türk Ocakları Büyük kongresinde Hamdullah Suphi Tanrıöver'in itirazına rağmen ocaklar, Cumhuriyet Halk Fırkasının denetimi altına alınmıştır. Bu kararın temelinde, Serbest Cumhuriyet fırkasının ülke içinde yarattığı olumsuzluklar sonucu kapatılmasından sonra içindeki karmaşayı engellemek yatar. Mustafa Kemal Atatürk bir süre sonra Türk Ocaklarını kendine muhalefet olarak gördüğünden ocakları parti bünyesine alarak etki alanını sınırlamayı düşünmüştür (Tunçay 1992). Karmaşanın yok edilip yeniden CHP yönetimine dönülmesi için yeni bir kültür kurumuna ihtiyaç duyulacağını da göz ardı etmeden Türk Ocakları yerine halkevlerini kurmaya karar vermiştir. Bunun üzerine 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları CHP ile birleştirilmiş, Ocakların Genel Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver elçilik göreviyle yurttan uzaklaştırılmıştır.

¹ Türk Ocakları ve Atatürk, Türk Ocağı 81. Şeref Yılı Türk Yurdu Neşriyatı Ankara 1993

II. BÖLÜM

HALK BİLİMİNİN BAĞIMSIZ BİR DİSİPLİN OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI

1908 tarihinde II. Meşrutiyetin ilan edilmesinden siyasi düşüncelerin ifade edilebilmesi konusunda bir rahatlama dönemine giren Osmanlı Devletinde kısa sürede çeşitli fikir akımları ortaya çıkmıştır. Bunlardan folklorun ayrı bir disiplin olarak ele alınmasındaki en önemli ideoloji daha önce de belirttiğimiz gibi Türkçülük akımı olmuştur. Dilin sadeleştirilmesi, halka ait unsurların, halkı millî bir duyuş düşünüş etrafında birleştirilmesi amacıyla folklorik unsurların derlenmesi ve unutulmaktan kurtarılması çabası Türkçülük akımının temel ilkelerini oluşturmuştur.

Meşrutiyet dönemi ve sonrasında Osmanlı aydınları, düşüncelerini yaymak amacıyla gazete ve dergileri kullanmış böylece geniş kitlelere ulaşabilmeyi hedeflemişlerdir. Dilin sadeleştirilmesi çalışmaları yavaş yavaş sonuç vermeye başlamış yayın organlarının sayısında önemli artışlar görülmüştür.

Gazetelere makale, eleştiri, tercüme türleri girmeye başladıktan sonra çeşitli fikir meseleleri ile toplumun düşünce sahası genişlemeye başlamıştır. Yeni Türkçe ile yazılan yazılar aydınların halka daha kolay seslenmelerini sağlamıştır (Tanpınar 1988).

FOLKLORDAN SÖZ EDEN İLK YAZILAR

Türkçülük akımının izlerinin görüldüğü gazete ve dergilerde folklorla da yer verilmiş, konuyla ilgili ilk makaleler yayımlanmıştır.

Folklordan söz eden yazıların ilki "Halka Doğru" dergisinde çıkmıştır. Ziya Gökalp'ın; millî bilinci uyandırmak için halka doğru gitmek düşüncesi sonucu ortaya çıkan dergi 11 Nisan 1913 ve 3 Nisan 1914 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Müdürlüğünü Celal Sahir'in yaptığı dergi ayrıca "Türk Yurdu"nun da bir yayın organıdır. (Gücük 1997) Amacı halkın anlayabileceği bir dille halka seslenerek millî uyanışı sağlamak olan dergisi, bu hedefe yönelik olarak folklordan yararlanmıştır.

Ziya Gökalp, 10 Temmuz 1329 (23 Temmuz 1913) yılında "Halk Medeniyeti I. Başlangıç" adlı yazısıyla halk bilimine dair bilgi vermiştir. Bu makalede Ziya Gökalp, Folklor adına karşılık olarak "Halkiyat"ı kullanmıştır. Ancak Küçük Mecmua "Usullere Dair: Halkiyat-I Masallar" adlı yazısında ise etnografyanın bir dalı olan halkiyata Avrupalıların "folklor" dediğini belirterek folklor terimini de kullanmıştır. (Gökalp 1922) Gökalp'in "Halk Medeniyeti" başlıklı yazısı şöyledir:

"Her kavmin iki medeniyeti var. Resmi medeniyeti, Halk medeniyeti o halde kavimlerin medeniyetinden bahseden bir ilim olan "içtimaiyatın"ın halk medeniyetini tetkik eden bir şubesi de olmak gerek.

İşte kaideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu manevi medeniyeti mütalaa eden ilme "halkiyyat" adı verilir.

Başka kavimlerde resmi medeniyet ile halk medeniyeti o kadar açık bir surette ayırt edilemez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar Türklerde resmi lisandan, resmi edebiyattan, resmi ahlaktan, resmi hukuktan, resmi iktisadiyattan, resmi teşkilattan büsbütün başka bir halk lisanı, halk edebiyatı, halk teşkilatı vardır. Bu hadisenin sebebi, Türklerin kendi müesseselerini yükseltmek suretiyle bir medeniyet ibda etmek yoluna gitmeyip yabancı milletlerin müesseselerini istiğnam ve onlardan yapma bir medeniyet terkip etmeleridir.

Türk ruhu böyle bir uçuruma düşmemek için Türklere ilk defalar bir takım sağlam duygular ilham etmişti:

Türk yalnız kendisini necip görür, kendisinden gayriye (tat) derdi.

Türklerden herhangi bir kısım "tat" milletleri taklit ederek kendinden uzaklaşırsa onları da "sart" tabiriyle kendisinden

ayırırdı. Türkün kendisine mahsus bir medeniyeti vardı ki bunu "uygarlık" namıyla başka milletlerden ayırt ederdi. Uygarlığın ananelerine "tura" nizamlarına "tüzük" fıkıhına "yasa" adları verilmişti. Türk kendi milletini " "kainat" kadar müstakil gördüğü için milletine ancak bütün kelimesinden müştak olmak üzere "budun" tabirini layık görebilmişti. Türk taptığı yaradanı "Türk tanrısı" tesmiye eder ve onu yalnız Türklerin ilan ve ihyasıyla meşgul görürdü (Kültekin Kitabesi).

Türk vicdanının bu doğru mefkureli ruhiyatına rağmen Türk kavminin resmi uluları "divan" teşkilatı yüzünden millî an'anelerini unuttu tatları medeniyetçe kendisinden daha üstün görerek taklit etti. Binaenaleyh Türklerin resmi seçmeleri şifahi "sartlık" uçurumuna düştüler. Bereket versin ki halk seçmeleri şifahi an'aneleri muhafaza ederek Türklüğü büsbütün izmihlalden kurtardılar.

Selçuki tahtının münhal kaldığı bir sırada Gıyaseddin namında bir şehzadeyi iclas ederek hükümet dizginini eline alan Karamanlı Mehmet Bey'in ilk işi divan yaparak devletin resmi lisanı olan Farisi'yi ve memleketin içtimai dili olan Rumca'yı yasak ederek Türkçe'nin resmi ve içtimai lisan olduğunu ilan eylemek oldu. (Necip Asım Bey'in Türk Tarihi)

Bu tarihi nakil halen Karaman Rumlarının Türkçe'den başka bir dil bilmediklerini pek güzel izah eder.

Osmanlı Türklerinin az zamanda şevketli bir saltanat kurmaları hükümetin halk seçmeleri elinde olmasından idi. O zaman Enderun-u Humayun, Acemi Oğlanlar Kışlası, Paşa Daireleri namında üç mektep vardı. Bu mektepler Arap yahut acemin tahriri ilimleri değil, "Uygur Türklerinin siyasi ve içtimai

tecrübelerinden mütahasil şifahi irfanları tatbik-tedris değil-
edilirdi.

İşte Lala Şahin Paşalar, Ferhat Paşalar Özdemiroğlu Osman Paşalar seturda değil, seturda bulunan bu halk irfanıyla, Türk yasasıyla terbiye görmüşlerdir. Resmi bir medeniyete haiz medreselerden yetişen alimler ve şairler bu fevkalbeşer ve kendi bilgisi kahramanları kasidelerle medih ve tebcil etmekten başka Osmanlılığa hiçbir hizmet etmemişlerdi. Hükümeti bu halk seçmelerinin (Tarık-ı safi ricalinin) elinden medrese yetişmelerine (Tarık-ı ilmi ricaline) geçtikten sonradır ki Osmanlılık merkezi sıkletini kaybederek yuvarlanmağa başladı. Bu izahlardan anlaşılıyor ki bizi yükselten amelleri halk medeniyetinde, inhitata düşüren müessirleri de resmi müesseselerimizde aramak lazım. Fakat şunu da unutmayalım ki bir milletin şifahi ananesiyle tahriri maarifi arasında bu kadar derin bir ayrılık açılırsa resmi medeniyet halkın bütün zekalarını ezerek halk medeniyetini bir kansızlığa düşürür. Başka milletlerde halk ile resmi seameler arasında daimi bir fikir ve duygu alışverişi vardır. Türklerde bu iki sınıf arasındaki münasebetler intikaa uğramış olduğu için ne resmi ariflerde milli bir hassasiyet, ne de halk irfanında usulü bir intizam ve irtika mevcut olabilmıştır.

Bu sebepten dolayı Türk halkı da yavaş yavaş gerilemeye ve sartlaşmaya mecbur olmuştur. O halde Türk halkiyyatı tetkik ederken bu inhitat hadiseleri de tetkik olunmak iktiza eder.

Halkiyyat sekiz mephase tefrik olunabilir: Halk teşkilatı, halk felsefesi, halk ahlakıyyatı, halk hukukıyyatı, halk bediiyyatı, halk lisaniyyatı, halk iktisadiyyatı, halk kavmiyyatı.

Bu mebbasleri birer birer tektik edeceğiz" (Gökalp 1913).

Ziya Gökalp önce sosyolojinin, daha sonra da etnografyanın bir dalı olarak gördüğü halk bilimine "halkiyyat" terimi ile karşılaşmıştır. O göre halk medeniyeti ağızdan ağıza geçmek suretiyle yayılan "sözlü kültüre" ait geleneksel unsurlardan oluşur. Bu bakımdan Gökalp'in folkloru "kültürel evrim" teorisi açısından baktığı söylenebilir. (Yıldırım 1983)

Daha önceden de belirttiğimiz gibi Gökalp, özellikle araştırmaların başlarında folklorun milli kültürün oluşturulmasında bir kaynak olarak görmüş, daha sonra alana ait araştırmalar yapmıştır. Bu yazısında da Türk halkını geri kalmışlıktan, "sartlaşmaktan" kurtarmak için halkiyyatı tetkik etmek gerektiğini ancak bu sayede çağdaş bir Türk milleti yaratabileceğini belirtmiştir. Çünkü onu yükselten, diğer milletlerden ayıran gelenekleri, sözlü-kültüre ait değerleridir.

Şifahi geleneklerin halkın içinde yaşamakta olduğunu belirten yazar halkiyyatla genelleştirdiği ilim dalını halk teşkilatı, halk felsefesi, halk ahlakı, halk hukuku, halk bediiyatını, halk lisanı, halk iktisadi, halk kavmiyatı olarak sekiz gruba ayırır. Bu, bir bakıma halk biliminin sınırlarını çizen, içeriğinin nelerden oluştuğunu gösteren bir sınıflandırma niteliği taşır. Günümüz folklor kapsamıyla karşılaştırılamayacak derecede kısıtlı olsa da folkloru tanıtıcı özelliğinden dolayı, önem taşımaktadır.

Ziya Gökalp daha önce bir araştırma alanı olarak hiç üzerinde durulmayan halkbilimine ilk kez değinirken esasında Osmanlı Devletinin gücünü yitirmesiyle gerilemeye başlayan Türk milleti için halka dönüşün gerekliliğini savunmuştur. Diyebiliriz ki Gökalp halkbiliminden ilk kez söz ederken onun Türk milletinin ayakta kalmasında nasıl bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir.

Ziya Gökalp'ten sonra, folklordan söz eden ve ilk defa "folklor" sözcüğünü kullananlardan Mehmet Fuat Köprülü'yu görürüz. İkdâm gazetesinde 1914 tarihinde yayınlanan makalesiyle bilinçli olarak ilk folklor yazısını yazmıştır. 1804 yılında yayımlanmaya başlayan siyasî ve ilmî gazete olarak çıkan İkdâm gazetesinde Türk kültürüyle ilgili yazılar yer almıştır. Dili sadeleştirme çabaları esnasında dil

tartışmalarının yer aldığı gazetede Şemseddin Sami, Necip Âsım gibi Türkçü ve dilcilerin siyasetten fazla uzaklaşmayan yazıları da çıkmıştır (Öksüz 1995).

Müdürü Ahmet Cevdet olan İkdam'ın 6 Şubat 1914 tarihli sayısında, Köprülü'ye ait olan "Yeni Bir İlim: Halkiyat "Folk-Lore" adlı yazı yayımlanmıştır. Köprülü, yazısında folklor terimi üzerinde yazı yayımlanmıştır. Köprülü, yazısında folklor terimi üzerinde durarak bu bilim dalını tanıtmaya çalışmıştır.

"Tercübe ve müşahade usulleri sahai ulümde tatbik olunmağa başlanılandan beri her şubei marifet seri, muhayyer ül ukul bir surette terakki ve tevsî etti. Hele ulümü tarihiyye ve içtimaiyenin şu bir asırdan beri mazhar olduğu kesp ettiği ehemmiyet cidden şayani hayrettir. İşte bu makalemizde lüzum ve ehemmiyetinden bahsedeceğimiz "Halkiyyat" ilmi de on dokuzuncu asrın mahsulatı âhiresinden biridir."¹ (Baykurt 1988).

Köprülü, tarih ve sosyoloji gibi bilim dallarındaki araştırma ve inceleme yöntemlerinde görülen ilerlemelere dönemin araştırmacılarının dikkatini çekerek bu ilerlemeler sonucu üzerinde durulması gereken bir araştırma alanının da 19.yy'da ortaya çıkan "Halkiyyat" olduğunu belirtir. Görüldüğü gibi makalesinin başlığında yer alan "folklor" sözcüğü kullanılmıştır. Yine Ziya Gökalp'te göze çarptığı gibi "Ulümü içtimaiyenin yeni fakat mühim bir şubesi olan "folklor"..."sözleriyle bu bilim dalını, sosyolojinin yan alanı olarak kabul eder. Folklorun Avrupa'da uzun yıllardır tanınan üzerine yayınlar hazırlanan bu ilmin bizde tanınmadığından yakınlıkla halkın düşüncelerini, ruhunu, duygularını yeni manevî özelliklerini yansıtan şarkıların, atasözlerinin, deyimlerin, hikâye ve destanların folklorun bir kısmına dahil edilebilecek olan "halk edebiyatı" oluşturduğunu belirtir.

Folklorun halk edebiyatı içinde değerlendirdiğimiz ürünlerini "manevî folklor" adı altında toplayan Köprülü, böylelikle folkloru maddî ve manevî folklor anlayışını da yansıtmaktadır (Yıldırım 1983).

¹Tüm çabalara rağmen gazetedeki eksikliklerden ve harabiyetten dolayı makalenin aslına ulaşamamıştır.

Köprülü'nün yazısının en önemli yanı, halkbiliminin "milliyetçiliğin ve müstemlekeçiliğin" gelişmesindeki fonksiyonelliği üzerinde durmasıdır. Sömürgeci bir hükümetin yeni bir sömürge elde ettiğinde orada nasıl bir idare tarzı kuracağını belirlemek için o bölgenin tarihini, an'anelerini, dinini, lisanını, şarkılarını, masallarını yani folklorik özelliklerini tespit ettiğini belirttikten sonra, Rusların Orta Asya Türkleri hakkında, Fransızların Cezayir ve Tunus'ta, İngilizlerin Hindistan'a bu yolu takip ettiklerini belirtir. Köprülüye göre, bir memleketi tanımadan orada hükümet kurmak, kanunlar hazırlamak idare ve sosyal kurumlar oluşturmak mümkün değildir. Ancak bu ilim dalına bizde, gereken önem verilmezse milli varlığımızın tehlikeye düşeceğinden söz ederken;

"Eskiden güzel ve dîlruha Türk şehirleriyle dolu olan Tuna yalılarının hatıralarına, oraların şarkılarını, destanlarını saklasaydık bugün eski hakimiyetimizi yalnız cansız kitap sayfalarında görmezdik. Rumeli'nin son felaketinde düşman eline geçen yerler ahalisi tabii yavaş yavaş yokedileceklerdir: ve biz ileride oraların eski Türk memleketi olduğunu isbat için "Halkiyat"ın canlı vesikalarına muhtaç olacağız. Eğer bugün o vesikaları zapt ve kayıt edebilirsek, hiç olmazsa felaketlerimizin hatırasını saklayacağız. Bir millet için büyük bir uyandırma, uyanma kamçısı taziyene-i intibahtır." (Baykurt 1988).

diyerek folklorun geçmişi canlı bir şekilde bünyesinde yaşatarak, milliyetçiliğin gelişmesine hizmet ettiğini dile getirip, tanıtıcı fonksiyonu olarak görmüştür (Karagülle 1996).

Ziya Gökalp ile hemen hemen paralel bir düşünce yapısına sahip olan Köprülü halkbilimini, Gökalp'te de olduğu gibi milli duyguların, milli bilincin ayakta tutulması, dış unsurlara karşı ayakta kalınması için itici kuvvet olarak görür. Türk folklorunu tanıtmakla görevli kişiler ise Türk âlimlerinin ve araştırmacılarının işidir.

Folklor dan ve kapsamından söz eden diğer bir yazıda Rıza Tevfik Bölükbaşı'na aittir. Daha önce belirtildiği gibi "Raks" adlı makalesiyle ilk kez halk

oyunlarına değinen Rıza Tevfik, Peyam Gazetesinin Edebi ekinde 5 Mart 1914 (1329) tarihinde yayımlanan "Folklor-Folklore" adlı yazısında folklor ve milliyetçilik arasındaki bağıntıyı folklor ürünlerinin anonimliğinden yola çıkarak kurmuştur. Yazısında folklor sözcüğünün karşılığı ve birleşimi üzerinde duran Rıza Tevfik,

"Kelime kökü itibariyle (saxon)dır. (Folk) halk, avâm demektir, (lehre ve lor) hikmet, kanun ve töre yeni görenek anlamına gelir. Binaenaleyh, söz olarak tercüme edilirse (hikmet-i avam), halk felsefesi) tamamıyla folklor karşılığı olmuştur".
(Bölükbaşı 1913)

diyerek folkloru hikmet-i avam olarak tanımlar. Halkın inanışlarını ortaya koyan atasözlerinin Avrupa'daki karşılığı bizdekinden daha geniş olup türküler, destanları, bilmeceleleri, hikâyeleri de kapsamaktadır. Bu ürünlerin de söyleyenleri tamamen unutulmuş olmalıdır, ancak bu şekilde bir ulusun kendi düşünce ve duygularını ifade edebilirler. Bu bağlamda Rıza Tevfik folklor için ön şart olan anonimlik üzerinde durmuştur. Araştırmacıların bir milletin atasözlerinden yola çıkarak o ulusun ahlakına, karakterine ait hususları görülebileceğini belirterek folklorun halkın millî duygu ve düşüncelerine tercüman olduğunu belirtir.

Rıza Tevfik'e göre folklor yalnızca atasözlerinden ibaret değildir. İçinde millî bir edebiyatın yer aldığını belirten yazar, edebi türleri sınıflamaya gitmiştir.

"Lyrique (yani âşıkane), Epique (yani romanımsı), hatta felsefi eserler vardır ki sahipleri belli değildir." (Bölükbaşı, 1913).

Sözlü edebiyat ürünlerinin bu şekilde sınıflandırılışı, konuyla ilgili ilk tasniftir (Yıldırım 1983).

Daha çok atasözleri, türküler gibi sözlü edebiyat türleri ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerinde duran Bölükbaşı, türleri birbirinden ayıran unsurun ezgi ve hece düzeni olduğunu belirtir. Mani, türkü, ağıt gibi türleri birbirinden ayıran onların ezgisizidir.

Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'de olduğu gibi Rıza Tevfik önce folkloru tanımlamaya sonra da sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Ziya Gökalp halk medeniyetini sekiz ana başlıkta toplarken, Köprülü folkloru maddî ve manevî folklor olarak sınıflar. Rıza Tevfik ise sözlü edebiyat ürünlerini atasözlerinin yanısıra "âşıkane, destanî, facio, romantik, felsefî" türdeki ürünler olarak ayırır (Yıldırım 1983).

Daha sonraki yıllarda bu üç temel folklor yazısının sonrasında konuyla ilgili makaleler artış göstermiştir. Bunlardan bir tanesi Selim Sırrı Tarcan'ın 1922 yılında "Terbiye ve Oyun" dergisinde yayımlanan "Mürebberler Arasında: Folklor" adlı yazısıdır. Aslen beden eğitimci olan Selim Sırrı, dans ve oyun hakkında yapmış olduğu çalışmalarla folkloru katkıda bulunurken; belirtilen yazısıyla da folkloru tanımlayıcı bir çerçevede düşüncelerini belirtmiştir.

Selim Sırrı bu yazısında folklor terimini "ilm-ül halk" sözcükleriyle karşılar. Folklorun milletin geçmişini araştıran bir bilim dalı olduğunu belirten Selim Sırrı, tarihten farkının, folklorun bir devletin yalnız önemli olaylarını kaydetmemesinde görür (Öztürkmen 1998).

Folklorun ancak araştırılıp toplanarak oluşturulabildiğini vurgularken geçmişin araştırılmasıyla gelenekler, inançlar masallar, deyimler, destanlar, oyunlar derlendikten sonra folklorun oluştuğunu belirterek, folkloru bir bilim alanı olarak incelediğini gösterir.

Bunların yanı sıra folklorun Avrupa'daki gelişiminden ve o günkü durumundan bahsederek diğer üç araştırmacı gibi yabancı ülkeleri referans gösterir.

Daha önce de belirtildiği gibi Türkçülüğün önde gelen adlarından Yusuf Akçura, Yeni Muhit dergisinde 1929 yılında yayımlanan "Folklor Nedir?" adlı yazısıyla folklorun diğer bilimlerle ilişkisine ve sınırına yer vermiştir.

Bir folklorcu olmadığını belirten Akçura, folkloru filoloji ve etnografya ile bağlantılandırır.

Ona göre bir milletin tarihi araştırılırken, onun dilinin öncelikle öğrenilmesi gerekir. Filoloji bir milletin dilini incelerken aynı zamanda onların dinini, siyasi yapısını, hukukunu, güzel sanatlarını, zanaatlerini, ahlakını, âdetlerini, ekonomisini, aile yapısını ve sosyal yapısını da inceler. Yani bir ulusun hem maddi hem manevi değerlerinin ortaya koyar. Bu bölümde filoloji ve folklor olanları konu itibariyle birbirine yaklaşırlar.

Akçura, filolojinin yanı sıra etnoloji ve etnografya ile folklorun sınırlarını belirlemeye çalışır. Ona göre etnografya bir milletin maddî kültür öğelerini toplamak ise folklorun alanına girmektedir. Folklor, etnografyanın daha önce kapsadığı manevî kültür unsurlarını incelemek bakımından farklılık gösterir. Etnoloji ise etnografyanın ve folklorun toplamış olduğu malzemeyi değerlendiren bir bilim dalıdır. Yani folklorun derlediği malzemeleri değerlendirip sınıflandırmak etnolojinin işidir. Folklor sadece manevî kültür unsurlarını derlemekle görevlidir (Öztürkmen 1998).

Diyebiliriz ki Akçura'ya göre de folklor, sözlü edebiyat ürünlerinden oluşmaktadır. Ancak folkloru bir bilim dalı olarak kabul etmeyişi, başta da belirtilmiş olduğu gibi, onun bir folklorist olmayışına bağlanabilir.

Halkbilimini tanımlamaya yönelik bir başka yazı da müzik alanında çalışmalar yürütmüş olan Rauf Yekta Bey'e aittir (Sernikli 1974).

Halk bilgisi araştırmacılarının derledikleri verilerin ve belgelerin ulusun geçmişini aydınlatmaktaki rolü üzerinde duran Rauf Yekta Bey, Anadolu Halk Şarkıları adlı eserinin "Mukaddeme"sinde folklor gibi kısa bir sözcüğün içerisinde; halk şiirleri, an'aneler, rivayetler, hikâyeler, masallar, itikatlar, âdet ve merasimler, halk şarkıları gibi bir milletin geçmişine, yaşayış biçimine dair oldukça geniş konuların yer aldığını belirtir (Yekta 1926).

Milletlerin "suret-i neşet ve tarz-ı inkişafını" aydınlatarak mahiyetteki folklor ürünlerinin bizde henüz bilimsel bir çerçeveye oturtulamadığından yakınılarak

bitirilen yazı, halk şarkılarının folklor ilmi alanında bir an önce tespit edilmesinin gerekliliğini de vurgulamaktadır¹.

Halk müziği alanında çalışma yapan yabancı araştırmacılar arasında Béla Bartok'tan söz etmek gerekir. Macar araştırmacı Türkiye'ye yaptığı derleme gezileriyle eski Macar musikisi ve eski Türk musikisi arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamıştır. Derleme gezilerinde topladığı ezgilerin künyesini çıkarmaya çalışmış, ezgileri notaya almış, silindire kaydetmiş böylelikle müzik derleyicileri için değerli eserler ortaya koymuştur (Bartok 1991).

Görüldüğü gibi folklorla dair ilkyazılar, folkloru tanıtmaya, folklor karşılığı Türkçe sözcükler bulmaya ve türlerini belirlemeye yöneliktir. 18.yüzyılda temelleri atılıp 19.yüzyılda yavaş yavaş kendini hissettiren, 20. yüzyılda da Türkçülük akımına paralel olarak gelişme gösteren folklor, kurumlar tarafından ele alınmaya başlamadan önce, aydınların kafasında yer edinmeye başlamıştır. Daha sonra millî bir devletin kurulmasında kaynak olarak kullanılan, bir basamak ötesinde de akademik bir çerçeveye oturtulacak olan folklorun tarihi açısından, ilk folklor yazıları oldukça büyük önem taşımaktadır.

¹ Müzikli danslar hakkında yapılan çalışmalardan bir diğeri de Selim Sırrı Tarcan'ın "Tarcan Zeybeği" adlı yazısıdır. 1925 yılına ait yazıda özellikle halk dansları ve Zeybek oyunlarını çeşitli şekilleri üzerin tespitlerini açıklamıştır. Daha sonra da belirli bir

III. BÖLÜM

KURUMLAR VE DERNEK YAPILARI İÇİNDE FOLKLOR

1. İSTANBUL BELEDİYE KONSERVATUARI

Anadolu'da müzikle ilgili derlemelere dair ilk görüşler, 5 Mart 1915 yılında, Yeni Mecmua'da, Musa Süreyya Bey'in "Halk Türkülerinin Toplanması, Notaya Alınması ve Neşredilmesi" alı yazı ile başlamıştır. Bir yıl sonra ise Ahmet Cevdet (Oran) İkdâm gazetesindeki yazısıyla, Necip Asım (Yazıksız) Türk Yurdu dergisindeki yazısıyla halk türkülerinin derlenmesi konusunu dile getirmişlerdir (Sakaoğlu 1985). Ancak halk türkülerini derlenmesi uzun yıllar sonra "Darülelhan" tarafından gerçekleştirilmiştir.

Asıl amacı müzik eğitimi vermek olan Darülelhan, halk türkülerini derleme çalışmalarıyla, dolaylı olarak Türk folkloruna katkıda bulunmuştur. 1916 yılında "Osmanlı Maarif Nezareti" tarafından kurulan Darülelhan, 1923 senesine kadar bir müzik okulu olarak yaşamış, öğrencilerine alaturka müzik eğitimi vermiştir. Bu eğitim de bilimsel bir çerçevede değildir 1923 yılında İstanbul Belediye Konservatuari'na bağlanmış ve alafranga müzik bölümü açılmıştır. Böylece daha ciddi bir eğitime geçilmiştir. 1927'de alaturka müzik kaldırılarak konservatuar haline gelmiştir. Aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı tarafından şark musikisi şubesi kaldırılmış, İstanbul Belediye Konservatuari adını almıştır.

Kuruluşunu takip eden yıllarda müzik folkloru üzerinde çalışmaya başlayan konservatuar, illerin maarif müdürlükleriyle iş birliğine girerek Anadolu'daki öğretmenlerden ve müzikseverlerden bildikleri halk türkülerinin notalarını göndermelerini istemiştir. Fakat, gönderilen halk türkülerinin güfte ve bestelerinin incelenmesi sonucu hatalı oldukları anlaşılmış; halk türkülerini yerlerinde tespit edilmesi için derleme gezilerinin düzenlenmesine karar verilmiştir (Bayrı 1941).

Konservatuar, öğretmen ve müzikseverlerce toplanacak halk türkülerinin derlenme esasını bildiren bir anket hazırlamıştır. Anket soruları Yusuf Ziya Demircioğlu tarafından ancak Darülelhan müdürü Musa Süreyya Bey'in adıyla gönderilmiştir. Anket soruları şunlardır:

1. Memleketinizde müşikişinaslar ve saz çalmakta şöhret kazananlar var mıdır? Bunların isim ve hüvviyetleri nelerdir?

2. Kasabanızın dahilinde ne gibi âlât-ı müşikiyye mustâmeldir ve bunlardan en çok çalınanı hangisidir?

3. Şehrinizde musiki cemiyetleri var mıdır? Var ise tarih-i teşekkülü ile miktar-ı azası ve faaliyeti hakkında malumat verilmesi.

4. Kasabanızda ve köylerinizde okunan halk şarkıları hangileridir? Bunların numunelerinin yazılıp gönderilmesi.

5. Halk şarkılarını çıkaranlar kimlerdir? Bunlar ne gibi ahval ve bitişik vekayin tesiri altında çıkmıştır?

6. Halk şarkılarından en fazla sevilen ve söylenen hangileridir? Bunlar arasında eski ve yeni devirlerin hayat ve menakıbını tasvir ve ifade edenler var mıdır? Var ise notalarının gönderilmesi.

7. Şehrimizdeki kütüphanelerde veya herhangi bir zatta asar-ı kadime-i müşikiyyemize ait nota ve kitap var mıdır? Var ise bunlar hakkında izahat itâsı.

8. Bulunduğunuz mahalde eski sazlardan şimdiye kadar muhafaza edilenler var mı? var ise nelerdir ve kimler nezdindedir?

9. Mekteplerimizdeki talebe ve talibat şimdiye kadar marş ve şarkı olanak ne gibi şeyler öğrendiler? Bunların ünvanları nelerdir ve kimlerin eserleridir?

10. Harb-i umumi, Mütareke ve Mücadele-i millîye esnasında memleketinizde ne gibi millî ve vatani şarkılar terennüm edildi ve hâlâ hangileri söylenmektedir? Bu yolda şarkılar var ise notalarının gönderilmesi.

11. Notalardan ve musiki kitaplardan en fazla hangilerine ihtiyacınız vardır?
12. Şehrinizde âlât-ı musikiye imal ve tamir eden kimsele var mıdır? Bunlar en fazla hangi sazların imal ve tamiri ile meşgul oluyorlar?
13. Bulunduğunuz kasaba ve köylerdeki her nevi eğlencelerde ne gibi sazlar çalınmakta, şarkı ve türkü olarak neler söylenmektedir?
14. Halkın duygularını ifade eden şarkılar ve türküler hakkında umumi mütaalanız nedir?

Bu sorulardan sonra yapılacak araştırmanın amacı şu şekilde belirtilmiştir. "Darlelhan, memleketimizin musiki hayatı hakkında bir fikir edinmek ve bilhassa asıl Türk milletinin hakiki ve samimi duygularını ifade eden halk şarkılarını toplayıp tetkik ve tahlil etmek için âtideki sualleri tertip etmiştir" (Sakaoğlu 1985).

Anketin uygulanması yeterince başarılı olmadığından, konservatuar dört derleme gezisi düzenlenmiş, türküler kaynağından derlemeye karar vermiştir.

İstanbul belediye konservatuarının ilk derleme gezisi 31 Temmuz 1926 yılında başlayıp 51 gün sürmüştür. Derleme için Güney ve Orta Anadolu'nun bazı illerine gidilmiştir. Bu iller şunlardır: Adana, Gaziantep, Urfa, Niğde, Kayseri, Sivas. Gezide 250 halk türküsü derlenmiştir. Geziye Yusuf Ziya, Rauf Yetka, Dürri ve Ekrem Besim Beyler katılmıştır. Konservatuar bu gezi sırasında toplanan Kozanoğlu, Gelinhavası, geyik, Gönül Yeriniyor, Kızılırmak gibi belli olanlarla diğer yöresel türkülerin nota ve sözlerini kapsayan Anadolu Halk Şarkıları-defter" (1,2,5) adı altında bir seri meydana getirmiştir. Daha sonra Mahmut Ragıp Gazimihal (Kösemihal) Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz (1928) adlı eserinde I. geziye dair bilgiler vermiştir.

İkinci gezi temmuz ayında başlayıp 35 gün sürer. Bu geziye Yusuf Ziya, Ekrem Besim, Muhittin Sadık ve Ferruh Arsunar katılmıştır. Gezi sırasında Konya, Ereğli, Karaman, Akşehir, Ödemiş, Aydın ve çevrelerine ait 250'ye yakın türkü toplanmıştır (Bayrı1941). Derlenen türküler arasında Genç Osman, Ger Ali, On ikidir Efeler, Gündüz Bey, Türkmen Kızı, Boğaziçi gibi eseler yer almıştır. Bu

derlemelerin ürünleri de (Defter 3,4,6,7) 1927-1928 yıllarında yayımlanmıştır (Sakaoğlu 1985).

Üçüncü gezi 1928 yılında daha önceki gezilere katılanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu gezide İnebolu, Kastamonu, Ankara, Çankırı, Eskişehir, Kütahya, Bursa illeri dolaşmış, 200 kadar halk türküsü notaya alınmış, ses kayıt cihazıyla tespit edilmiştir. Bu gezide Sepetçioğlu Türküsü, Beyler Bahçesi, Geyik, Ilgazın Altında, Sarı Kız, Yıldız, Yaşlı Gelin, Efelerin Başı, Kar mı Yağdı Kütahya'nın Dağına, Ey Serenler, Mustafam gibi türküleri" adıyla önceki serinin 8,9,10,11. Defterleri olarak, 1929-1931 yılları arasında yayımlanmıştır.

Dördüncü gezi 15 Ağustos-17 Eylül 1929 yılında yapılmış ve 30 gün sürmüştür. Bu geziye Yusuf Ziya, Mahmut Ragıp Gazimihal, Remzi ve Rauf Beyler katılmıştır. Son gezide Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum ve çevrelerine gidilmiştir. Ayrıca bu gezide halk oyunu ve sazlarına dair çeşitli bilgiler de toplanmıştır. Toplanan 300 halk türküsü iki kitapta toplanmıştır "Şarki Anadolu Türkü ve Oyunları" (1929) ve "Halk Türküleri" (1930) adları altında 13. Defter olarak yayımlanmıştır.

Bu gezinin en önemli yanı 1927'de kurulan Türk Halk Bilgisi Derneği'nin bir üyesi olan Abdülkadir İnan'ın bu geziye katılmasıdır. Bu gezi aynı zamanda Türk Halk Bilgisi Derneğinin de ilk derleme gezisi olmuştur. Abdülkadir İnan, heyetin gittiği bütün, illerde çeşitli derlemelerde bulunmuştur. O, bu gezide derlediklerini "Birinci İlmi Seyahate Dair rapor" adlı kitabı 1930 yılında yayımlamıştır (Sakaoğlu 1985).

İstanbul Konservatuvarı'nın Türk folkloruyla ilgili çalışmaları yalnızca Anadolu halk türkülerin derlenmesine yönelik değildir. Aynı zamanda türküler plaklara kaydederek, bunların beste ve güftelerini incelemiştir. Ayrıca bazı Bektaşî şiirlerinin bestelerini de tespit etmiştir" (Bayrı 1941). Doğrudan olmasa da İstanbul Belediye Konservatuvarını özellikle halk müziği alanında yapmış olduğu çalışmalar ve bunlara dair tespitler halk bilimine oldukça önemli katkılar sağlamıştır. Halk bilimi araştırmacılarına değerli malzemeler kazandırmıştır.

2. TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra oluşan kültür kurumlarından bir tanesi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı olarak kurulan Türkiyat Enstitüsüdür. Enstitü, 12 Aralık 1924 yılında, fakülte dekanı ve Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi profesörü olan M.Fuat Köprülü başkanlığında kurulmuştur. Vekiller heyetini hazırladığı talimatnameye göre enstitünün amacı; "Türk tarihinin çeşitli alanlarında, Türk dili ve edebiyatı konularında, Türk coğrafyası içerisinde, ayrıca Türk etnografyası hakkında araştırmalarda bulunmak; bunları uygulamak yabancı ülkelerdeki benzeri kuruluşlarla bağlantı sağlamak"tır (Bayrı 1941).

Belirtilen amaçlar Türk halkbilimi araştırmaları alanına büyük katkılar sağlamıştır. Özellikle sözlü halk kültürüne dair araştırmalar ve yazılar folklorun bu yönünü zenginleştirebilecek niteliktedir. Daha çok Türk tarihi araştırmalarına yoğunlaşmış olan kurum, bu incelemeler esasında dile, edebiyata, etnografyaya, halk yaşayışına ve hukukuna yönelik önemli bilgileri folklor alanına sunmuştur. Bu bakımdan Türkiyat Enstitüsünü devlete bağlı, folkloru da araştıran tek kurumdur diyebiliriz.

Enstitünün, amaçları doğrultusunda yürütmüş olduğu yayın faaliyetleri içerisinde halk edebiyatına ve folklorla yönelik değerli eserler ortaya konmuştur. Bunlardan bazılarını adı ve yayın yılları şöyledir:

"- Kilisli Rıfat (Bilge); Maniler, 1928

- Köprülüzâde M.Fuat; Onaltıncı Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri, 1930
- Köprülüzâde M.Fuat; Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikayesi, 1930
- P.Naili Boratav; Köroğlu Destanı, 1930
- Ahmet Refik; Anadolu'da Türk Aşiretleri, 1930
- Köprülüzâde M.Fuad, Pir Sultan Abdal, 1929
- Köprülüzâde M.Fuad, Erzurumlu Emrah, 1929

- Köprölüzâde M.Fuad, Gevheri, 1929." (İlgürel 1975).

Kitap yayınlarının yanı sıra kuruluşun, bilimsel çalışmalarının yer aldığı "Türkiyat Mecmuası" adlı bir yayın organı bulunmaktadır. 1925 yılında yayımlanmaya başlanan dergide Türk kültürü ile alakalı oldukça değerli yazılar yer almaktadır. Derginin ilk altı cildi 1925-1939 tarihleri arasında yayımlanmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında bir süre çıkarılamamış, daha sonraki yıllarda aralıklarla yayımlanmasına devam edilmiştir.

Kuruluşundan 1939 yılına kadar geçen süre içinde dergide halkbilimine katkılar sağlamış yazıların çoğunun, Köprölüzade Mehmet Fuat'a ait olduğunu görmekteyiz. Enstitü Müdürü ve Türk Edebiyatı Tarihi Profesörü olmasının yanı sıra, folklor konusunda ilk tanımlayıcı yazılardan birinin sahibi oluşu, halkbiliminin ülkemizde bir bilim dalı olmasında etkili bir rol üstlenişi, derginin içeriğinde bu tarz yazılarının bulunmasını kolaylıkla açıklayabilir.

Genel olarak Türkiyat Mecmuasında; araştırma yazıları, kitap incelemeleri ve eleştirileri, çeşitli notlar, belgeler ve haberler yer almaktadır (İlgürel 1977). Dergideki halk edebiyatı ve saz şairleri, Türk dili, Dede Korkut, Orta Asya Türk Kültürü konulu yazılar Türk halkbilimini yakından ilgilendirmektedir.

Fuat Köprülü "Meddahlar" adlı yazısında daha önce ki dönemde halk hikâyeleri olarak tabir ettiği meddahlar hakkında yetirince inceleme yapılmadığından bahsettikten sonra Arapça ve Acemce'de meddah sözcüğünün karşılıklarını belirtmiştir. Meddahlığın tarihi gelişimi üzerinde durmuş göçebe Türklerde var olan "ozanların" tarihi ve sosyal etkiler sonucu meddahlar olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir (Köprülü 1925).

Köprülü, "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi, Notlar" adlı diğer bir yazısında Türk etnolojisinin araştırılmasının hem filologlara hem de etnologlara oldukça yararlı olacağından söz etmiş, Türklerin "Kayı, Salur, Bayat ve Cepni" boylarından söz ederek bu sözcüklerin tarihi üzerinde durmuştur (Köprülü 1925).

Abdülkadir İnan, "Türk Kabile İsimlerine Dair" adlı yazısında çeşitli Türk kabilelerinin, oymak ve kavimlerini adlarının Orta Asya Türkleri arasında gösterdiği benzerlikleri ortaya koymuştur (İnan 1925).

A. İnan, "Kitab-ı Dede Korkut Hakkında" adlı makalesinde Dede Korkut kitabının bir nüshasının Almanya'nın Dresden kütüphanesinde bulunduğunu, bundan ilk yararlanan kişinin Alman bilim adamı Diez olduğu belirtmektedir. Diez ve Rus bilimadamı Barthold'un Dede Korkut hikâyelerinin bir kısmını tercüme etmiş oldukları bizde ise hâlâ bu işin yapılmadığı belirtiliyor. Daha sonra Korkut Ata'nın şahsı hakkında belgelerden yararlanarak sonra Korkut Ata'nın şahsı hakkında belgelerden yararlanarak menkabevî bir kişiliğine sahip olduğu belirtiliyor (İnan 1925).

P.N. Boratav "Anadolu'da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar" adlı makalesinde çeşitli cönklerden bulunan manzuma parçalarının Köroğlu destanına ait olup olmadığı üzerinde durulduktan sonra Köroğlu destanına ait rivayetler, Köroğlunda geçen etnik ve coğrafi isimler ve Köroğlu oyunlarından söz etmiştir (Boratav 1936).

Türkiyat Mecmuasında halkbilimi alanına hizmet edebilecek yazıların ve eserlerin çoğu Türk diline ve halk edebiyatına aittir. Orta Asya Türkleri ve edebî ürünlerinden yola çıkılarak karşılaştırmalar yapılmış, etnoloji ve filolojiye dolayısıyla da folklorla katkı sağlanmıştır. Türkiyat Enstitüsü'nün kurulduğu yıllarda yerleşmeye başlayan Türk millî bilincini oluşturma amacıyla uyum göstermektedir.

3. TÜRK DİL KURUMU

Türk Dilini Tetkik Cemiyeti 1932 yılında, Atatürk'ün öncülüğünde kurulmuş bir kurumdur. Cumhuriyet Türkiye'sinin kabul etmiş olduğu yeni Türk harflerini tüm yurttan uygulatmak, Türk dilini yabancı sözcüklerden arındırmak ve Türkçe'nin zenginliğini ortaya koymak amacıyla kurulan kurum, özellikle dil alanında yaptığı derlemelerle halkbilimine katkıda bulunmuştur. Kuruluş amacı bakımından, halkbilimine katkıda bulunmuştur. Kuruluş amacı bakımından, halkbilimiyle doğrudan ilgili olmasa da Türk dili ile ilgili yapılan araştırmalarda, bir

çok unsurdan yararlanılmış, elde edilen bilgiler folklor çalışmaları alanına sunulmuştur.

Türk Dil Kurumu'nun halkbilimine katkıda bulunduğunu düşünebileceğimiz çalışmalardan ilki, 1932 yılında yayımlanan "Söz Derleme Kılavuzu'dur. Bu kılavuzda yine Türk dilini zenginleştirmek ve güzelleştirmek amacıyla derleme çalışmalarının yapılacağı belirtilmektedir. Derleme yapmak üzere öğretmen, doktor, jandarma, mühendisler görevlendirilmiştir. Yapılacak iş esasında, bir "yurt bilgisi" araştırmasının dil kolu ile ilgilidir. Yurt bilgisi araştırmaları ise millî ilim yaratmanın, millî irade kurmanın, okumuş sınıfı halka yaklaştırmının yoludur.

Yapılacak işin özelliği bu şekilde belirlendikten sonra derlemelerin hazırlanmış fişler yoluyla yapılacağı; derleme yeri, kelimenin aynen söylenildiği gibi yazılması, kaynak kişiye ait özelliklerin belirtilmesi, yaşayış tarzları hakkında bilgi edinilmesi yine kılavuzda bildirilmektedir. Çalışma "söz derlemeleri (yer yüzü ve yer tabakaları, gök, hava, iklim, takvim, nebâtlar ve hayvanlar, insan; maddî yaşayış ve vasıtaları)" ve "halk bilgisi derlemeleri (doğum ve çocuk, evlenme, yemek, giyim, fal, büyü vb.), halk sanat ve edebiyatı (iptidai tiyatro oyunları, destanları, türküler atasözleri, bilmece, masallar vb)" olarak iki kolda yapılacaktır¹. Kılavuzun uygulanmasından sonra Türk Dil Kurumu'na sayısız fiş gelmiş, bunun üzerine kurum, 20 Eylül 1934 tarih ve 71 sayılı "Folklor Derlemeleri İçin Tamim" göndererek yapılacak derleme çalışmalarını yeniden açıklamıştır. Araştırmalar yurt çapında yaygınlaşmıştır. Çalışmalar sonucu halkın ağzından derlenen sözler "Söz Derleme Dergisi" adıyla yayımlanmıştır (1933-1952) (Tan, 1988). Altı cilt olarak çıkarılmış olan derginin ilk dört cildinde halk arasında yaşadığı halde yazı dilinde kullanılmayan halk hayatına ait sözler bulunmaktadır. Beşinci ciltte, dört cildin yazı dilinin, halk ağzında karşılığı bulunmaktadır. Altıncı ciltte ise folklor sözleri bulunmaktadır. Yapılan derleme çalışmalarında ortaya çıkan folklor sözleri, kurumca, altıncı ciltte, ayrıca basılmıştır. Ancak bundaki amaç, zengin bir folklor malzemesi sunmak değildir. Kuruma göre derleyiciler folklor derlemesi yapmamış

¹ Söz Derleme Kılavuzu; Türk Dilini Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası İstanbul 1932

halk yaşayışıyla ilgili sözcükler toplarken folklor sözcüklerini de fişlemişlerdir. Yine de bu alt folklor araştırmalarında önemli bir yere sahiptir¹.

Türk Dil Kurumu, yabancı dilden gelme sözcüklerin öz Türkçe karşılıklarını göstermek amacıyla 1933 yılında bir "Karşılıklar Anketi" yapmış, 1934'te "Osmanlıca'dan Türkçe'ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" adıyla iki ciltlik bir eser yayımlamış, 1935'te Osmanlıca'dan Türkçe'ye ve Türkçe'den Osmanlıca'ya "Cep Kılavuzu" çıkarmıştır. Bu eserlerde halk ağzından derlenmiş, kitaplardan taranmış, başka lehçelerden alınmış sözcükler yer almaktadır².

1932-1960 yılları arasına ait diğer bir eser, halk ağzından derlenmiş Türkçe sözcüklerden oluşan "Derleme Sözlüğü"dür. Halk ağzına ait sözleri, anlamlarını ve söylenişini, değişimlerini, aynı zamanda halkın değer yargılarını, duygu ve düşüncelerini, gelenek, görenek, töre ve inançlarını yansıtan bir eserdir (Tunç, 1995). İki derleme sonucu ortaya konmuştur. Birinci derleme 1932-1934 yıllarında yapılmıştır. Altı ciltlik "Söz Derleme Dergisi" bu derleme sonucu ortaya çıkmıştır. İkinci derleme 1952-1959 yıllarında yapılmıştır. Her iki derlemenin birleşiminden de "Derleme Sözlüğü" oluşmuştur³.

Türk Dil Kurumunun yayımlamış olduğu kitaplardan biri de 1936'da Velid İzbudak tarafından çevrilen "Atalar Sözü" adlı eserdir. 1480 yılına ait olup, İstanbul Fatih Kitap Sarayı'nda Tıbbı Ait (Teshil) adlı yazma bir kitabın sonuna eklenmiş kitap 42 sayfadan ve 695 atasözünden oluşur. Atasözlerinin bir kısmı Divan-ı Lugat-it Türk'e, şairlerin darb-ı mesel halini almış beyit ve mısralarına, bir kısmı da bugün de halk ağzında kullanılan sözlere aittir. Kitapta atasözlerinin anlamları da yer almaktadır (İzbudak 1936).

Türk Dil Kurumu'nun yayın ve derleme faaliyetleri, belirtilen eserlerle sınırlı değildir. Ancak 1930-1940 yılları arasında çıkan ve halkbilimiyle ilişkilendirilebilecek çalışmalar bunlardır.

¹ "Folklor Sözleri" Söz Derleme Dergisi, C. VI, Türk Dili Kurumu 1952

² Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü C.I, Türk Dil Kurumu, Ankara 1943

³ Derleme Sözlüğü, C.I, Türk Dil Kurumu, Ankara 1963.

Türk Dil Kurumu kuruluşu ve faaliyet amaçları bakımından halkbilimi alanında doğrudan çalışan kurumlardan biri değildir. Fakat Türk dili alanında yapılan çalışmalarda, özellikle derleme faaliyetlerinde kullanılan yöntemler, o dönemin halkbilim derlemelerinde kullanılan yöntemlerle aynıdır. Halk ağzında yaşayan öz Türkçe sözcüklerin derlenmesi sonucu ortaya çıkan halkbilimsel malzeme, folklorcuların incelemelerine sunulmuştur, ayrı bir değerlendirmeye, yorumlamaya, sınıflandırmaya gidilmemiştir. O yıllardaki amatör folklorcuların faaliyetleri de esasen, kurumun faaliyetlerinden farklı bir yapıda değildir.

4. ETNOGRAFYA MÜZESİ

Devlet desteğiyle folklor çalışmalarının yürütüldüğü bir kuruluş olarak karşımıza çıkan Etnografya müzesi 1927 yılında Ankara'da kurulmuştur.

Yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde halka ait maddî ve manevî ürünleri toplamak kendi tarihini, kültürünü ve folklorunu yaşatmak, daha çok maddî kültür unsurlarının yok olmasını önlemek amacıyla 2 Haziran 1927 tarihinde Maarif Vekili Hamdullah Suphî Tanrıöver tarafından, Hars Müdürlüğü adına bir halk müzesi kurulmasına karar verilmiştir (Gerçek 1999).

Müze kurma çalışmaları elbette ki belirtilen tarihten önce başlamıştır. 28 Temmuz 1927 tarihinde Hamit Zübeyir Koşay'ın müze kurmak amacıyla Cumhurbaşkanlığına sunduğu dilekçe bu çalışmaların hedefini göstermek bakımından önemlidir.

"Halkbilgisinin gayesi her şeyden evvel geniş bir hakikat aşkıyle memleketin henüz eserleri kaybolmamış olan âdat, şekl-i maişet, itikadat, kıyafet, oyun ve nağmelerini toplamak, tasnif ve tetkik etmek ve bunlardan ilmî neticeler çıkarmaktır. Ancak böyle bir teşebbüsten elde edilecek neticeler birçok bakımdan devletin siyasetinde ve millî medeniyetin inkişafında vasıta ve rehber olabilecek mahiyettedir.

Evvela; zat-ı samileri için izaha muhtaç değildir ki bir memleket nüfusunun menşei, irkî ve lisanî hususiyetleri ne derece

tetebbu edilirse devlet idaresinde o kadar emin bir vasıta kazanılmış olur. Aynı suretle mahallî âdat ve itikatların hakkiyle tetkiki de devlet ricaline müfit olacak neticeler verir. Büyük garp milletleri, bir memlekete gönderecekleri memura evveleminde, o mahalle ait yazılmış bütün etnografik ve etnolojik eserleri vermektedirler." (Koşay 1974).

Anlaşılabacağı üzere Etnografya Müzesinin kurulması temelinde milli medeniyetin ortaya çıkarılması ve devlet idaresinin sağlamlaştırılması yer almaktadır. Bunun için yapılması gereken; halkbilimsel, etnografik ve etnolojik incelemelerde bulunmaktır.

Hamdullah Suphi Tanrıöver bu amaçlar doğrultusunda, Budapeşte Etnografya Müzesi şeflerinden Türkolog J. Mészaroş ile görüşmüş, hazırlanan rapora göre müzenin yapılışı hakkında kararlara varılmıştır.

Raporda müze binası içerisinde; toplanan eşyanın korunması için gerekli malzeme, fotoğraflane, halk şarkı ve türküleri için fonogram şubesi, antropoloji laboratuvarı bulundurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca müzeye gerekli eserleri toplamak için Anadolu'nun çeşitli yörelerine seyahatler ve bilimsel araştırmalar düzenlenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Koşay 1956).

Kısa zamanda tamamlanan çalışmalardan sonra daha önceden başlamış olan derleme gezileri sonucunda elde edilen Türk kıyafetleri, Türk dinê resimlerine ait vesikalar, bakır âvânî koleksiyonları, tahta oymaları, lüleler yer almıştır.

Yazma eserler koleksiyonu içerisinde 9.yüzyıldan bu yana cilt, tezhip, minyatür, yazı sanatları yer almıştır (Arık 1953).

Türk folklor ve etnografyasına ait tüm ürünlerin yer alması amaçlanarak kurulan müze, araştırma alanının çok geniş olması nedeniyle yetersiz kalmıştır. Fakat müzede yer alan eserler folklorun maddi kültür alanına büyük katkı sağlamakla birlikte Türk millî kültürü ürünlerinin zenginliğini göstermek bakımından değer taşımaktadır.

5. TÜRK HALK BİLGİSİ DERNEĞİ

Türk Halk Bilgisi Derneği sistemsiz derleme ve araştırmaların tek merkezde toplanmasını sağlayan, devlet kurumlarından bağımsız statüde, doğrudan folklor araştırmaları yapma amacıyla kurulmuş bir dernek olması nedeniyle folklor tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

1 Kasım 1927 yılında Ankara'da İshak Refet Işıttan, İhsan Mahvi ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından, "Anadolu Halk Bilgisi Derneği" adı altında kurulmuştur (Ülkütaşır 1972: 37).

M. Halit Bayrı Türk Halk Bilgisi Derneğinin kuruluş sürecini şöyle dile getirir:

"1927 senesinde yaz tatilini geçirmek üzere Anadolu'dan İstanbul'a gelirken Ziyaeddin Fahri, Anadolu folklorunun tespiti için bir dernek kurmanın faydalı olacağını düşünmüştü. Bu düşüncesini herkesten önce bana açtı. Anadolu folkloru bir ummandı ve tespiti için sonsuz bir emeğe ve bol paraya ihtiyaç vardı. Ancak Anadolu folklorunun tespiti lazım ve hatta zaruriydi. Fakat ben tereddüt ettim: Memleketimizde folklor mevhumunu kavrayan kaç kişiye rastlanabilirdi? Folklor mevhumunu kavrayanlar ve Anadolu folklorunun tespiti lüzumuna inananlar çok olsa bile müspet bir mükafat vaad etmeyen ilmî bir çalışmaya katlanan kaç kişi çıkabilir hususiyle bu uğurda harcanacak para hangi kaynaktan tedarik olunabilirdi...?" (Bayrı 1951).

Daha sonra Bayrı, Z. Fahri Fındıkoğlu ile birlikte Yusuf Ziya Demirciyle konuşmaya karar verir. Çünkü Yusuf Ziya Demirci onlardan önce bu yola girmiş ve derleme gezileri düzenlemiştir¹. Yapılan görüşme sonunda tüm maddî imkansızlıklara rağmen derneğin kurulmasına karar verilir. Hemen ardından Bayrı, Anadolu folklorunu tespit etmek üzere kullanılacak bir tüzük taslağı hazırlar.

¹ İstanbul Belediye Konservatuvarının halk türkülerini derleme amaçlı gezilerinde Yusuf Ziya Demircioğlu da yer almıştır. Bkz. "İstanbul Belediye Konservatuvarı"

Derneğin yapısını kuruluş amacını ortaya koyan tüzük maddelerinin aslı şöyledir:

"Halk Bilgisi Derneği Esas Nizamnâmesi:

1. Merkezi Ankara'da bulunmak üzere 1 Teşrinnisani 1927 tarihinde Türk Halk Bilgisi Derneği namıyla bir cemiyet teşekkül etmiştir.
2. Cemiyetin gayesi Türk halkiyat ve harsiyatına mütealîk tetkiklerde bulunmak, halk bilgisine dair neşriyat yapmaktır.
3. Cemiyet münhasıran umumî bir müessese olup, siyasetle asla meşgul değildir.
4. Cemiyet, gayesini elde etmek için müsadei resmiyesini istihsalinden sonra gazete, kitap, neşir, konferanslar, müsamereler, seyahatler tertip; teşebbüslerle münasebete girer.
5. Cemiyetin üç nevi azası vardır;
 - A) Aslî aza
 - B) Muhabir aza
 - C) Fahri aza
6. Halkbilgisiyle alâkadar olup, aslî aza olması imkanı bulunmayanlar, idare heyeti kararı ile muhabir aza olurlar
7. Halk bilgisiyle alâkadar ve medenî haklarına sahip 18 yaşını ve tali tahsilini bitirmiş her Türk, cemiyete aza olabilir.
8. Halkiyat ve harsiyat ile meşgul ve bu husustaki mesaîsi ile meşhur zenaat meyanında idare heyetinin teklifi üzerine, umumî heyet tarafından fahri aza intihap edilir.

9. Aza aidatı 25 kuruştur.
10. Cemiyet umumi heyetince muntekip bir fahri, bir umumi reis ile yedi azadan mürekkep bir idare heyeti marifeti ile idare olunur.
11. İdare heyeti kendi azası meyanında bir reis, bir katibi umumi, bir muhasip intihap eder.
12. İdare heyeti reisi, katibi umumi ile beraber cemiyetin umumi nazımıdır. Üç ayda bir dernek işleri hakkında reise izahat verir. İdare heyeti mesaisini tanzim ve muheberatı imza eder.
13. Kâtibi umumi, cemiyetin bütün yazı işlerine bakar, idare heyeti zabıtasını tutar, neşriyat umumunu idare eder, cemiyete girmek isteyenlerin müracaatlarını, tetkik neticesini idare heyetine arz eyler.
14. Muhasip, cemiyetin bütün hesap işleriyle meşgul olur. Sarfiyat ve makbuzat evrakını tasnif, defatiri hesabiye tanzim ve muhafaza eder.
15. İdare heyeti reisi, ve zaifinden dolayı münferiden ve müştereken umumi heyete karşı mes'uldur.
16. Umumi heyet senede bir defa cemiyetin ilk kongresinin toplanış tarihinde Ankara'da toplanır, herhangi bir sebepten dolayı idare heyeti kongrenin tehirini ve gününün değiştirilmesi hakkındı taşır.
17. Umumî heyet içtimalarına ancak aslî aza iştirak edebilir.
18. Umumî heyet reis ve katiplerini intihap ettikten sonra idare heyeti raporun müzakere ve idare heyetinin mesaisi ve hesabatını tetkik ve yeni idare heyetini intihap eder.

19. İdare heyetinin daveti ile umumi heyet fevkalade olarak toplanabilir. Fevkalade içtimalarda rûzname haricindeki mevat mûzakere olunmaz.
20. Cemiyetin varidatı şunlardır;
 - A. Aza varidati
 - B. Teberruat
 - C. Neşriyat, müsamere ve seyahatler hasılatı
 - D. Müteferrik varidat
21. Cemiyetin masarifi şunlardır;
 - A. Neşriyat masarifi
 - B. Kitap mubayaası masarifi
 - C. Bina kirası, bekçi, hademe ücreti
 - D. Müsamere ve seyahat masarifi
 - E. Müteferrik masarifi
22. İdare heyetince karar verilmedikçe sarfiyat icrası memnudur.
23. İdare heyetine mesaisinden dolayı ücret verilmez.
24. Cemiyetin ilmî mesaisi idare heyetince aslî azadan mürekkep teşkil olunacak encümenler vasıtasıyla tanzim olunur.
25. İş bu nizamname, heyeti idarenin teklifi ve bu teklifin kongrede müzakeresi ile umumi heyetçe tadil olunabilir." (İpekkan 1978).

Belirtildiği gibi derneğin asıl amacı Türk folkloruna ve kültürüne yönelik çalışmalar ve derleme faaliyetleri yapmak ve bunları yayımlamaktır. Dernek, amacına ulaşmak için tüzüğün 4.maddesinde belirtildiği gibi gazete, konferans, seyahat, müsamereler düzenler ve diğer kuruluşlarla iletişime geçer.

Derneğin esas nizamnamesine göre dernek üyeleri aslî, fahrî ve muhabir aza olarak üç gruba ayrılır. Halk bilgisiyle ilgili ve medeni haklara sahip, on sekiz yaşını doldurmuş ve temel öğrenimini tamamlamış her Türk, cemiyete aslî üye olabilir. Halk bilgisiyle ilgilenip aslî üye olması mümkün olmayanlar idare heyeti kararıyla muhabir aza olurlar. Halk bilgisi ve halk kültürü ile uğraşan ve bu konudaki çalışmalarıyla meşhur kişiler idare heyeti teklifi ve umumi heyetin kararıyla fahrî üye olurlar (İpekkan 1978).

Dernek, Umumi heyetin seçtiği idare heyeti tarafından yönetilir. İdare heyeti ise bir reis, bir yazıcı ve bir muhasebeciden oluşur. Nizamnamede bu görevlilerin yapacakları işler belirtilmiştir.

Halk bilgisi derneği bağımsız, devlet destekli olmayan bir kurum olduğundan kendi imkanlarıyla gelir ve giderlerini dengelemeye çalışmıştır. Kitap, dergi, piyes ve seyahatler vb. yollarla gelir elde etmeye çalışmıştır.

Dernek, yine nizamnamesinin 3.maddesinde siyasetle ilgilenmeyen bir kuruluş olduğunu belirtmiş, yalnızca folklor ile ilgili çalışmalar yapmayı amaç edindiklerini bildirmiştir.

Kuruluşundan bir süre sonra dernek, muhabir üyeleriyle örgütlü bir çalışmaya girmiştir. Muhabir üyeler yörelerindeki folklorik durum hakkında raporlar düzenleyerek merkeze göndermiştir. Bu raporlar sonucu bazı kentlerdeki nüfus ve toplumsal durum farklılıkları, muhabir üyelerin yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bunun üzerine yeni bir örgütlenmeye gidilmiş ve temsilcilikler kurulması kararlaştırılmıştır.

Temsilciliklerin görevi, amacı ve yapısı hakkında bir talimatname hazırlanmıştır (İpekkan 1978).

"Türk Halk Bilgisi Mümessillik Talimatnamesi:

1. Halk bilgisi derneği umumi merkezi idare heyeti, esas nizamnamesinin dördüncü maddesi mücibince umumi

kongrenin tasvibine arz etmek üzere dilediği vilayet merkezlerinde birer mümessillik teşkil eder.

2. Bir vilayet merkezinde mümessil tayin edebilmek için o vilayet dahilinde en az mukayyet yirmi beş dernek azasının bulunması lazımdır. Mümessil, bu yirmi beş aza arasından ve vilayet merkezinde bulunanlardan idare heyeti kararıyla seçilir.
3. Mümessil, bulunduğu vilayet dahilinde dernek gayesi ile fiilen ve fikren alakadar olanlardan, dilediklerine azalık teklif eder. İmlâ edilmiş teklif vanabalarını umumi merkeze gönderir. Resmî ve kat-i kabul, azalığın umumi merkez idare heyetince tasdikine bağlıdır.
4. Mümessil, bulunduğu mahaldeki dernek azaları arasından dört dernekçiyi ayırarak kendi nezaret ve riyaseti altında mümessillik işlerinin bölümünü temin etmek üzere bir "iş heyeti" teşkil eder. Mümessillikçe iş heyeti azalıklarına ayrılan dernekçiler, umumî merkezin tasdikinden geçirilirler.
5. Mümessilin vazifesi şunlardır:
 - A. Bulunduğu merkezde derneği temsil ve mümessillik iş heyetine riyaset etmek
 - B. Vilayetin kaza ve nahiye merkezlerinde bulunan dernekçilerden mümessillikçe intihap edilen bir zatı, muhabirlikle tavzif ederek, ilmî ve idari muhaberatı doğrudan doğruya onunla yapmak.
 - C. Derneğin ilmî, terbiyevî gayeleri dahilinde çalışmak, bunun için gerek kendisinin ve gerekse iş heyeti azasından birinin nezareti altında tetkik ve mesai komisyonları teşkil eylemek.

- D. İdare heyeti tarafından verilen tekliflere göre hareket etmek.
- E. Mümessillik muntıkası dahilinde ilmî, idarî ve içtimâî salâhiyetleri itibariyle derneğe maddi ve manevî yardımları zevata, idare heyetinin tasvibi ile fahri hamilik vermek.
- F. Altı ayda bir, idare heyetine bir mesaî raporu göndermek.
6. Mümessil her yıl yapılacak kongrede mümessilliği temsil eder. Aza sayısı yüze baliğ olan mümessilliklerde, mümessilden başka, iş heyeti azaları da kongreye iştirak edebilirler.
7. Mümessillik aşağıda gösterilen idare, hesap işleri için ayrı defter ve dosya tutulmasını temin eder.
- A. Mümessillikçe verilen kararlara mahsus bir "karar defteri"
- B. Mümessillikçe azalığı teklif edilen ve umumi merkezce tasdik edilen azaların künyelerini gösterir bir "kütük defteri"
- C. Mümessillige gelen evraka mahsus bir "dosya"
- D. Mümessillikten çıkan evraka mahsus bir 'dosya'
- E. Mümessilliğin eline geçecek raporları kayda mahsus bir "gelir defteri"
- F. Mümessilliğin sarf edeceği paraları kayda mahsus bir "masraf defteri"
8. Mümessilliğin varidatı şunlardır:
- A. Mümessillik merkezinde bulunan dernek azasının duhuliye ve aylıkları

B. Dernek namına mümessillik merkezinde yapılacak teberruatlar

C. Mümessillik tarafından verilecek müsamereler, dernek namına yapılmış neşriyatın mümessillikçe tahsil edilmiş bedelleri

9. Mümessillik gelirini ve masrafının hulasasını umumî merkeze göndereceği mesai raporunda bildirir. Açığı umumî merkezce kapatılır. Varidat fazlasını, vuku bulacak talep üzerine umumi merkez muhasipliğine gönderir.

10. Mümessil, mümessilliğin bilumum idare, hesap işlerinde umumî merkez idare heyetine karşı, iş heyeti ile beraber müştereken mes'uldür." (İpekkan 1978).

Talimatname gereğince kurulan ilk temsilcilik, İstanbul Halk Bilgisi Derneği Temsilciliği olmuştur. Temsilci olarak İstanbul Devlet Konservatuarı Müdürü, Yusuf Ziya Bey atanmıştır. Temsilciliğin kendi bölgesinde 260 üyesi vardır. İstanbul temsilciliği konservatuar, Türkiyat Enstitüsü, Coğrafya Encümeni gibi kuruluşlarla; Avrupa'daki çeşitli folklor dernekleriyle bağlantı kurmuştur. İstanbul temsilciliğini Kayseri ve Erzurum temsilcilikleri izlemiştir (İpekkan 1978).

Dernek bu biçimde örgütlenirken etkinliklerde iş bölümüne gidilmesine gerek duyulmuştur. Yapılan araştırmaların bilimsel bir zemine oturtulması için biri merkezde, diğeri İstanbul'da olmak üzere 'İrşad ve Terbiye Encümeni' (Uyarı ve Eğitim Kurulu) oluşturulmuştur.

Encümenin talimatnamesi şöyledir:

1. "Türk Halk Bilgisi Derneği esas nizamnamesinin maddesine tevkifan İrşat Encümeni teşekkül etmiştir.
2. Encümen beş kişiden mürekkep olup, her sene umumî kongrede, kongre tarafından intihap olunur.

3. Encümen azası, kendi aralarından bir reis ayırırlar. Reisin bulunmadığı zamanlarda diğer aza vekaleten bu vazifeyi ifa ederler.
4. Encümen, derneğin halka karşı olan irşat vazifesinde rehber olacak esasatı hazırlar. Millî benliği kütleye kuvvetle hissettirecek içtimaî faaliyetlerin programını yapar. Bu hususat için idare heyetine, lazım gelen teklifler ve tavsiyelerde bulunur.
5. Encümen, mükerrerat ittihaz ettikten sonra, bunları heyetine bildirir. Kararların tatbiki mesêlesi ile idare heyeti meşgul olur.
6. Encümen mesaisi başlıca şu noktaları istihdaf edecektir;
 - A. Uzak, yakın medeniyet tarihlerimizin ilim, edebiyat, fen, felsefe sahalarında temayüz etmiş, büyük şahsiyetleri için hususi günler tertip etmek.
 - B. Uzak, yakın medeniyet tarihlerimizin her bakımdan dikkate şayan olan cemiyet hadiseleri için yıldönümü günleri ayırmak.
 - C. Gerek şahsiyetlere, gerek hadiselere taalluk eder günlerde memleketin muhtelif köşelerine içtimaî heyecan yaratacak neşriyat muhitleri meydana getirmek.
 - D. İlim encümeninin mesaisi neticesinde kütleden ihtihsal edilen iktisadî, felsefî, ahlakî, edebî halk bilgisi mevzularını asri tenkitlerle işlemek suretiyle tekrar halka vermek, bunun için icap ettikçe müsamereler, konferanslar tertip eylemek, neşriyat yapmak.

7. Encümen içtima edebilmek için, lâakal üz, azasını ispatı vücud etmesi elzemdir.
8. İcap ettikçe, idare heyeti azası, içtimaa iştirak edebilirler. Bu suretle mevzuu bahis meseleler hakkında idare heyetinin tasavvur ve nokta-î nazarını encümene bildirmek imkanı elde edilir.
9. Encümene iştirak eden heyet azası, yalnız söz hakkında malik olup, rey hakkına malik değildirler.
10. Encümen reisinin vazifesi içtimalara riyaset etmektir. Herhangi bir mesele hakkında orada tesavi hasıl olursa reîsin veya vekilin bulunduğu taraf kazanır.
11. Encümen katipliğini dernek katibi ifa eder. Vazifesi encümen mukareratına mahsus bir defter tutmak, bir içtima evvel tayin edilen içtima gününden azayı haberdar eylemek, encümenin sadire ve varide evrakının zabıt ve kaydı hususunda idare heyeti ile temasta bulunmaktır.
12. Encümenin içtimaî günleri, bir içtima evvel tayin edilir. İcap ederse encümen reisi veya dernek idare heyeti teşebbüsü ile içtimaa davet edilir.
13. Derneğin yıllık kongresinde tanzim edilecek raporun irşada taalluk eden kısmı encümen tarafından kaleme alınır ve idare heyetine verilir.
14. İrşat işlerine mükerrerat kısmında encümen, lüzum oldukça kongreye karşı her nevi mesuliyeti muhafaza eder. Kongre azasının irşat mesailerine dair irtizahlarına lazım gelen cevapları verir.
15. Encümen içtimalarına, lüzum hasıl oldukça, ilim encümeni azası dahi iştirak edebilirler. İdare heyeti azası

gibi, ilim encümeni azası da içtimada yalnız söz hakkına sahiptir.

Bu talimatname, umumi merkezin teşkil ettiği encümene ait olmakla beraber, mümessilliklerde vücuda getirilecek irşat encümenlerine de rehberlik edebilir." (İpekkan 1978).

Kuruluşun amacı, talimatnamenin 4. ve 6. maddelerinde belirtilmiştir. Buna göre, derneğin halka yol gösterici olma işlevini yerine getiren programı, irşad kurulu hazırlar. Bu programdaki faaliyetler millî benliği halka kuvvetli bir şekilde hissettirebilecek bir amaca yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda Anadolu folklorunu tespit etmek, derlenen malzemeyi sınıflandırıp düzenleyerek yayımlayıp ilim encümenine sunmak irşad encümeninin görevidir.

Derneğin, esas nizamnamesinde hiçbir şekilde siyasi bir dernek olmadığını belirtmesine rağmen, irşad encümeninin amaçları arasında millî benliği kuvvetle hissettirecek faaliyetlerde bulunması dikkat çekicidir. Türk Ocakları, Türk Yurdu cemiyeti gibi Türk Halk Bilgisi Derneği de Türkçülük fikrini benimsemiş görünmektedir.

İrşad encümeni birkaç kez toplanmış, folklor mevhumunun anlaşılması, aydın gençlerin dernek çalışmalarıyla ilgilenmesi için konferanslar, saz ve mutasavvıf halk şairleri için törenler düzenlemeye karar vermiştir (Bayrı 1951). Bu çerçevede bilim, edebiyatı, felsefe alanlarında tanınmış kişiler için özel günler düzenler, tarihimize yer almış önemli olaylar için yıl dönümü günleri hazırlar, bu olaylar ve kişiler için memleketin tümüne yayım yapar. Yapılan araştırmaları inceleyip ilim encümenine sunduktan sonra sonuçları tekrar halka sunar.

Kongreler:

Halk Bilgisi Derneği'nin ilk kongresi 18 Mart 1928'de Ankara Muallimler Birliği salonunda yapılmıştır. Bu kongrede genel merkez idare komitesinin üyeleri seçilmiştir. İdare komitesi ilk toplantısında İshak Refet Işıtman'ı dernek başkanlığına, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nu umumî katipliğe, İhsan Mahvi'yi muhasipliğe, Millî

Eğitim Bakanı Mustafa Necati'yi de fahri başkanlığa seçmiştir. Aynı zamanda ilk kongrede tüzük gereğince genel merkez idare komitesiyle birlikte beşer kişilik ilim ve irşad encümenlerine de üye seçilmiştir (Bayrı 1951).

Derneğin ikinci kongresi 18 Mart 1929 yılında Ankara Çocuk Sarayı Salonu'nda toplanmıştır. Kongreye Millî Eğitim Bakanı Vasıf Çınar, Ahmet Şükrü Tunaoglu, Ali Rıza Yalın, A.Kutsi Tecer ve Yusuf Ziya Demirci katılmıştır. Kongre, eski idare komitesinin 1 yıllık iş ve hesap raporunu kabul etmiş, birinci kongrede seçilmiş olan genel merkez komitesi ve ilim irşad encümen üyelerini de hiç değişiklik yapmadan tekrar seçmiştir (Bayrı 1951).

Konferanslar, Törenler, Anketler, Derleme Seyahatleri:

Genel merkez irşad encümeninin, folklorun mevzuu ve mahiyeti, folklor malzemelerini derleme usulleri hakkında konferanslar verilmesiyle ilgili kararı, dernek çalışmalarına aydınların ve gençlerin dikkatini çekmek amacını taşımaktadır.

M. Halit Bayrı'nın hatıralarında aktardığına göre bu konferanslar amacına ulaşmış, liseli gençler ve öğretmen okulları öğrencilerinden bir çoğu derneğe müracaat ederek kendi yörelerinden tespit ettikleri folklor malzemelerini derneğin verdiği çalışma programına uygun olarak tespit etmiş, sonuçlarını derneğe ulaştırmışlardır (Bayrı 1951).

İrşad encümeninin amaçları arasında yer alan "Meşhur Şahsiyetler için günler düzenlemek" çerçevesi içerisinde, dernek tarafından "Yunus Emre"yi anma töreni düzenlenmiştir. Törende 15 Nisan Yunus Emre'yi anma günü kabul edilmiştir. Törende büyük Türk Şairi Yunus Emre'nin şiir dili, üslubu, hayatı ve sanatı üzerinde durulmuş, şiirlerinden örnekler verilmiştir. Daha sonra genel merkez tarafından "Yunus Emre" broşürü yayımlanmıştır. Broşürde, düzenlenen törende amacın, "...dernekte uyanan halk bilgisi alakasıyla ve dilin sadeleşme cereyanı etkisiyle Yunus Emre gibi fikirleri yaşamış, dili temiz ve sade kalmış bir Türk şairini anmak" olduğu belirtilmiştir¹.

¹ "Yunus Emre" Halk Bilgisi Derneği Neşriyatı, İktisat Matbaası 1929 Ankara

Dernek faaliyetleri arasında anketler düzenleyerek belirli yörelerde derlemelerde bulunmak da yer almıştır.

Prof.Dr. Fuat Köprülü'nün başkanlığında çalışan dernek ilim encümeni, beş muhtelif konuya dair (ay, balıkçılık ve deniz mahsulleri, fareler ve sıçan günü, isimler, yağmur duası) dair folklor malzemelerinin tespiti için anketler düzenlemeyi kararlaştırmış ve anket soruları hazırlamıştır. Hazırlanan sorular Anadolu'daki şubelere ve üyelere, Türk Ocaklarına, liselerin ve ortaokulların edebiyat ve Türkçe öğretmenlerine gönderilmiştir. Daha çok âdet ve inanmalara dair bölümlere ayrılmış ve oldukça sınırlı olan anketler alanında ilk olması bakımından önemli sayılır.

Anketlere gelen yanıtlar hem ilim encümenine verilmiş hem de Halk Bilgisi Haberleri Dergisi'nde yayımlanmıştır.

"Bunların yanı sıra dernekte masal tespiti çalışmaları devam etmiştir. Ancak bu çalışmalar usule bağlı olmadan derlenerek İstanbul Şubesine gönderildiğinden masallar az çok değerini yitirmiştir. Yapılan masal derleme çalışmalarını daha sistemli hale getirmek için, ilim encümeni, bir kılavuz düzenlemiş ve şubelere göndermiştir." (Bayrı 1951).

Türk Halk Bilgisi Derneği, tüzüğünde belirttiği amaç doğrultusunda dört gezi düzenlemiştir.

Bu gezilerden birincisi 1929 yılında, 15 Ağustos-27 Eylül tarihleri arasında, İstanbul Konservatuarı'nın katkılarıyla, Abdülkadir İnan başkanlığında yapılmıştır. Gezi Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum ve Hasankale bölgelerine düzenlenmiştir. Seyahatten elde edilen veriler arasında ata ve ocağa, çobanlığa ve çoban türkülerine, hayvancılığa ve aşık oyunlarına dair değerli bilgiler yer almaktadır. Gezinin sonuçları "I. İlmi Seyahate Ait Rapor" başlığı ile 64 sayfalık bir kitap halinde, Abdülkadir İnan tarafından basılmıştır.

İkinci araştırma gezisi 1931 yılının Temmuz ve Ağustos ayları içinde Gaziantep, Kilis ve Nizip bölgelerine, Abdülkadir İnan yönetiminde Hurşit Alparslan

ve Ali Rıza Yalın tarafından yapılmıştır. Gezinin sonuçları M. Halit Bayrı tarafından Halk Bilgisi Haberleri'nin çeşitli sayılarında yayımlanmıştır. Bu gezi esnasında önemli folklor malzemelerine ulaşılmıştır. Oğuz boylarının Anadolu'da büyük bir değişmeye maruz kaldığı görülerek, bu boyların isimlerine bir köy veya küçük bir oymakta rastlanabilir hale geldiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Cenup Türklerinin daha çok Köroğlu, Kazanoğlu gibi kahramanlık destanlarından hoşlandıkları; Âşık Kerem, Âşık Garip gibi romantik konularla ilgilenmedikleri ortaya konmuştur. Bundan başka Gaziantep'te Bozkurt efsanesinin izlerine rastlanmıştır¹.

Derneğin üçüncü gezisi Müşfika İnönü tarafından 1931 yılında Maraş bölgesine yapılmıştır. Geziye ait rapor Halk Bilgisi Haberleri'nde yayınlanmıştır.

Derneğin dördüncü gezisi Balıkesir ili merkez ilçesiyle Dursunbey ve Sındırgı ilçelerine yapılmıştır. Buradan derlenen folklor malzemesi 1930 yılında "Halk Âdetleri ve İnanları" adıyla 180 sayfalık bir kitap halinde basılmıştır (Bayrı 1991).

Eserde Balıkesir Sındırgı ve Dursunbey bölgelerine ait halk, âdet ve inanmalarına yer verilmiştir. Başlangıç bölümünü takiben Balıkesir'de halk sanatları kısmında dabaklık, papuççuluk, saraçlık, keçecilik, mutfaklık; Balıkesir'de halk âdetleri ve inanları kısmında evlenme ve aile, doğum ve çocuk, kısırlığa dair, muhtelif âdetler ve inanmalar, Dursunbey'de düğün âdetleri, Dursunbey'de kış sohbetleri, Dursunbey Türküleri, Sındırgı'da ve köylerinde düğün, Sındırgı kasabasına ait bilgiler; İstanbul'a ait birkaç not kısmında dilekler, ilençler, hastaya bakmak, hastayı ziyaret etmek, bazı halk ilaçları, insan uzuvlarıyla ilişkili inanmalar, çengiler, Çatalca manileri bölümleri bulunmaktadır (Bayrı 1951).

Kitaplar:

Türk Halk Bilgisi Derneği Tüzüğü'nün ikinci maddesini oluşturan yayın çalışmaları iki grup halinde incelenebilir. Birinci grupta bulunan eserler doğrudan

¹ "İkinci İlmî Seyahate Ait Rapor" Halk Bilgisi Haberleri, C. I, Sayı 1, 1929: 167-168.

genel merkez tarafından hazırlananlar; ikinci grupta bulunan eserler ise İstanbul merkezince yayımlananlardır.

I. Genel Merkez Tarafından Hazırlanmış Kitaplar:

- 1) Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber (1928-1929)
- 2) Seçme Halk Şiirleri (1928)
- 3) Yunus Emre (1929)
- 4) Seçme Memleket Şiirleri (1929)

1. Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber:

1927 yılında kurulmuş olan Halk Bilgisi Derneği, folklor çalışmalarına önemli katkılar sağlayacak olan "Rehber" adlı eseri yayımlamıştır. Önce Ankara'da daha sonra İstanbul'da basılan rehber, Fransız folklorcusu Van Gennepe'nin "Folklor" adlı yazısı esas alınarak, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından hazırlanmıştır (1928).

Folklor derlemeleri yapmak amacıyla memleketeye yayılmış olan araştırmacılara yol göstermek, belirli yöntemleri kullandırmak ve dağınık çalışmaları birleştirmek amacıyla böyle bir rehber ihtiyacı duyulmuştur.

Rehberin içeriğinde halkbiliminin konusu, amacı, folklor malzemelerinin tespitinde takip edilecek yöntemler ve folklor kadroları açıklanmıştır. Böylelikle halkbilimsel çalışmalar, ilk defa bilimsel temellere oturtulmaya başlanmış, daha önce yapılmış çalışmaların çoğunda görülen sistemsizlik ve dağınıklık "Rehber" aracılığıyla azaltılmak istenmiştir.

"Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber"de folklorun konusu şöyle belirtilmiştir¹.

¹ 1949 yılında İktisat Fakültesi Profesörü A. Rüstow, bir İktisadi folklor ve etnografya arşiv ve müzesi kurulması düşüncesini içeren tezkereden sonra Ziyaeddin Tahri Fındıkoğlu araştırmacılara yol gösterecek olan "rehber"i yeniden düzenleyerek, "Folklor ve Etnografya Kılavuzu" adıyla yayımladı. Öncekinden farklı olarak kılavuzun sonuna Hasan Fehbi Turgal'ın "dil folkloru"na, M. Ragıp Kösemihal'in "Musiki folkloru"na, İsmail Hüsrev'in "halk sanatlarına" dair yazıları eklenmiştir (Folklor ve Etnografya Kılavuzu, 1949).

"Halka ait olan her şey folklorun konusudur. Bütün sosyal müesseseler halkbilgisinin faaliyeti dairesine girebilir... Halk bilgisine dair tetkikat bir taraftan ev malzemesi, işçilik aletleri gibi maddî eşyaya; diğer taraftan din, hukuk, ahlak kuralları gibi manevî eşyaya karşılık gelir. Bunlardan ilki etnografya denilen müstakil ilmin konusudur. Etnografik tetkikler halk bilgisinin başlı başına ayrı bir kısmıdır. Araştırmacılar bunlara ait olmak üzere bunların resimlerini, mümkünse kendilerini ele geçirirler." (Fındıkoğlu 1949).

Görüldüğü gibi "rehber"de halka ait her şeyin, folklorun konusu içine girebileceği ifade edilmiş; maddî kültür unsurlarının ise etnografyanın araştırma alanına dahil olduğu ancak bu yanıyla da halkbiliminin ayrı bir kolunu oluşturduğu belirtilmiştir.

Yöntem konusunda ise folklor araştırmacılarının çalışmaya başlamadan önce, her çeşit ön yargıdan arınmalarının gerekliliği belirtilmiştir. Aynı zamanda olayların ve gerçeklerin yerinde araştırılması, çeşitli köylerde veya aynı köyde farklı noktalarda görülen olayları ve manevî gerçekleri birbirleriyle karıştırmanın önemi ifade edilmiştir (Fındıkoğlu 1949).

Malzeme toplanırken halkı söyletmek konusunda bazı yöntemler ileri sürülmüştür. Sorular sorulurken öncelikle araştırmacının, konudan bahsetmesi gerektiği, bu biçimde soruların cevabının daha kolay elde edileceği açıklanmıştır.

Rehberde, folklor çalışmalarında amacın halkı yükseltmek, onun manevî hayatının içeriğini öğrenmek, bununla birlikte elde edilen malzemeyi takip edecek olan, sosyal bilimlere yararlar sağlamak olarak belirtilmiştir. Halkbilgisinin bireysel ve topluluk ruhuyla sosyolojinin kadrosuna giren çeşitli sosyal bilimlere malzeme verdiği belirtilmiştir.

Kılavuzda halkbilgisini, ilgili oldukları alanlara göre çerçeve ve kadrolara bölmenin zorunlu olduğu, ancak bu şekilde bulunacak malzeme ve mahsullerin folklorla yarar sağlayabileceği düşünülmüştür. Kadroların oluşturulmasında önce

evre göz önünde bulundurulmuş, evre hakkında tarihî ve coğrafi bilgi elde edinildikten sonra halk evine ve eşyasına, halk zanaatlerine ve mesleklerine ait bilgileri edinmek için maddeler hazırlanmıştır. Bunları takip eden maddelerde inançlar, şiir, müzik, dans, hukuk gibi sosyal kurumlar üzerinde durulmuştur. Maddeler şu sıraya göre düzenlenmiştir:

1. Muhite dair halk bilgisi
2. Eve dair halk bilgisi
3. Ev eşyasına dair halk bilgisi
4. San'atlara ve mesleklere dair halk bilgisi
5. Elbiseye dair halk bilgisi
6. Gıdaya dair halk bilgisi
7. detlere dair halk bilgisi
8. İtikatlara dair halk bilgisi
9. Bilgiye dair halk bilgisi
10. şiire dair halk bilgisi
11. Temaşaya dair halk bilgisi
12. Hikyeye dair halk bilgisi
13. Musikiye dair halk bilgisi
14. Raksa dair halk bilgisi
15. Hukuka dair halk bilgisi

Maddeler kendi ilerinde de kısımlara ayrılmış, böylelikle ayrıntılı bir biçimde, bir yöreye ait tüm bilgilerin toplanması hedeflenmiştir. Bu sınıflandırma zamanla değişerek, gelişerek, eklemeler veya eksiltmeler yoluyla günümüze kadar gelmiş, araştırmacılara toplayacakları malzeme konusunda bilgi vermiştir.

Halkbilgisi Derneğinin ilk yayını olan "Rehber" 1928 yılındaki harf devrimi sonrasında dil incelemelerine katkı sağlaması için hükümet tarafından tüm yurda

8. Kastamonu'da Halk Âdetleri ve İnanmaları, 1934

9. Keloğlan Masalları, 1936

10. İstanbul Masalları, 1936

M.Halit Bayrı bu eserlerin içeriğini şöyle açıklamaktadır:

"Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları" adlı eserde Sırrı Numan Bilge, Erzurum oyun havalarını tarif etmiş, açıklamış ve notalarını vermiştir.

"Türkistan Sanatları Loncasının Risalesi" adlı eserde Prof. Samayloviç, Türkistan'daki musiki loncasının "Risaleyi mehterlik" adlı risalesiyle benzer risaleler hakkında bilgi vermiştir. Eser, Abdülkadir İnan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

"Bilmeceler" adlı kitapta bilmeceler, içerdikleri anlama göre alfabetik sıraya konulmuş; Anadolu'da, özellikle Trabzon'da tespit edilmiş 765 bilmece aktarılmıştır.

"Birinci İlmî Seyahate Dair Rapor" adlı yazı, 1930 yılında dernek tarafından yapılan ilk derleme gezisi sonucu elde edilen folklorik malzemeyi içermektedir. Toplanan malzemeler Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum ve Hasankale bölgelerine aittir.

"Baba Salim" adlı eserde Trabzon şairlerinden Baba Salim'in hayatına ve şiirlerine dair bir yazı ve şairin eserlerinden örnekler bulunmaktadır.

"Safranbolu'da Yürük Düğünleri" adlı eserde Safranbolu düğünlerinin özellikleri açıklanmaktadır. Ayrıca düğünde söylenen türkülerin notaları da eserde yer alır. Kitap Ahmet Baha Gökoğlu tarafından hazırlanmıştır.

"Maniler" adlı kitap Bayrı tarafından Anadolu ve İstanbul'da toplanan manileri içermektedir.

"Kastamonu'da Halk Âdetleri ve İnanmaları"nda Talat Mümtaz Yaman, Kastamonu âdet ve inanmalarını birer cümleyle aktarmıştır. Bu eserden parçalar zaman zaman Halkbilgisi Haberleri'nde yayımlanmıştır.

dağıtılmıştır. Bu çalışmalardan sonra elde edilen bilgiler 1328 yılında tek cilt çıkmış olan "Halkbilgisi Mecmuası"nda yayımlanmıştır (İpekkan 1978).

2. Seçme Halk Şiirleri:

1928 yılında dernek tarafından yayımlanan bu kitapta halk edebiyatının belli başlı isimlerinden Yunus Emre, Karacaoğlu, Balı, Bayburtlu Zihnî, Emrah, Dertli, Dadaloğlu, Celâlî, Ruhsatî gibi şairlerin koşma, türkü, nefes ve ağıtlarına yer verilmiş, halk mahsullerinden mani ve atasözleri örneklendirilmiştir (Bayrı 1941).

3. Seçme Memleket Şiirleri:

1929 yılında çıkmış olan bu eserde o dönemin Türk şairlerinden İshak Refet İşıtman, Celal Sahir, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Necip Fazıl, Hüseyin Nail, Ahmet Hamdi, Ömer Bedrettin, Kemalettin Kamî, Necmettin Halit, Ali Mümtaz, İsmail Namî Beylerin memlekete dair şiirleri yer alır. Bu eserle toplumdaki halka eğilim teşvik edilmeye çalışılmıştır (Bayrı 1941).

4. Yunus Emre (Bkz. Konferanslar, Törenler, Anketler, Derleme Seyahatleri)

II. İstanbul Merkezince Hazırlanmış Kitaplar:

İstanbul merkez şubesinde, diğerlerine göre daha bilimsel diyebileceğimiz kitaplar çıkarılmıştır. Bunların ilki "Türk Halkbilgisine Ait Maddeler" adı altında çıkmış kitaplardır. Maddeler dizisinde yer alan kitaplar şunlardır:

1. Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları (1929)
2. Türkistan San'atları Loncasının Risâlesi (1929)
3. Bilmeceler, 1930
4. Birinci İlmî Seyahate dair Rapor, 1930
5. Baba Salim, 1930
6. Safranbolu'da Yürük Düğünleri, 1930
7. Maniler, 1932

Derneğin İstanbul merkez şubesinde çıkan ikinci yayın dizisi ise "Türk Halkbilgisine Ait Tetkikler"dir. Bu başlık altında sadece bir eser yayımlanabilmiştir. "Türkçe'de daş Lahikası" adını taşıyan bu kitapçık Prof. Ahmet Caferoğlu tarafından hazırlanmıştır (Bayrı 1951).

Daha çok halk edebiyatına ve şiirine yönelik olarak yayımlanmış kitaplar, Cumhuriyet döneminin yaratmaya çalıştığı halk bilincinin oluşumunda etkili olmuştur. Basılan kitaplar devlet tarafından eğitim kurumlarına ve yurda yayılmıştır.

Halk Bilgisi Haberleri:

Daha önce de belirtildiği gibi Türk Halkbilgisi Derneği ilk yılında yayın faaliyetine, "Halk Bilgisi Mecmuası" adında yıllık niteliğinde bir yayımla başlamıştır. Ancak bunun ikinci sayısı çıkarılamamış, 1 Kasım 1929'da dernek, Halkbilgisi Haberleri adlı aylık bir bülten yayımlamaya başlamıştır (Şaul 1974).

Derneğin ilk yayını olan "Halk Bilgisi Mecmuası" on iki sayıdan oluşmuştur. Mecmuada folklorun çeşitli milletlerde aldığı şekiller, etkileri, siyasal faydaları, "Grand Encyclopedia" ve "Encyclopedia Britannica" daki folklor maddelerine ait çevirilerle Van Gennep'in "Folklor" adlı eserinin, folklor kadroları hakkındaki kısmının çevirisi yer almaktadır. Mecmuanın çalışmalarının dört kısımda yürütüleceği belirtilmiştir. Buna göre 1) Tetkik Kısmı, 2) Anasır Kısmı 3) Terbiye Kısmı, 4) Kitabiyat-ı Şuun Kısmı adları altında çalışmalar yapılmış, elde edilen yazılar mecmuada yayımlanmıştır. "Musiki Tetkiklerine Başlarken", "Dil Yoklamaları", "Muhittin Abdal ve Eserleri", "Ahilere Dair Halktaki Bilgiler", "Anadolu Halk Edebiyatı", "Batıl İtikatlar", "Dertli'nin Basılmamış Koşmaları" mecmuada çıkan diğer yazılardır. 1928'de çıkan mecmua, 1929'da Halk Bilgisi Haberleri Adıyla yayımlanmaya devam etmiş derneğin çalışma alanlarını belirten önemli bir yayın olmuştur.

Halk Bilgisi Haberleri temel olarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde derlemeler yapan öğretmenleri, aydınları teşvik etmek, derlemelerini yayımlamak, böylece folklorla dair malzemeyi çoğaltmak amacıyla çıkarılmaya başlanmıştır.

Akademik bir dergi olmayıp, dönemin tek uzmanlaşmış halk kültürü yayını olması özelliğini taşımaktadır. Derginin 19 sayısı dernek tarafından çıkarılmış, kültür derneklerinin halkevlerine katılmasıyla 10 Şubat 1932'de Halkbilgisi Derneği İstanbul Eminönü Halkevi'ne katılmıştır. Bunun sonucu dergi, Eminönü halkevinin yayın organı haline gelmiştir. Eminönü Halkevi dergiyi 124. sayısına kadar çıkarmış daha sonra kapanmıştır. 1946'da "Türk Halkbilgisi Derneği adıyla" yeniden kurulan dernek, derginin 125. sayısını da çıkarmış ve kapanmıştır.

Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, derneğin kuruluşundan beri elde etmiş olduğu folklorik malzemeyi yayınlama işlevini görmüş, ayrıca tüm yurttaki folklor araştırmacılarını teşvik etmiş, bir çatı altında toplamıştır (Bayrı 1941).

Halk Bilgisi Haberlerinde yayınlanan makaleleri içeriklerine göre 8 temel başlık altında sınıflandırmak mümkündür:

1. Türk Diline Ait Makaleler (74)
2. Türk Halk Edebiyatına ve Saz Şairlerine Ait Yazılar (392)
3. Halk Müziği ve Halk Oyunlarına Ait Yazılar (27)
4. Halk İnançlarına ve Âdetlerine Ait Yazılar (155)
5. Aile, Hukuk ve Ekonomiye Ait Yazılar (69)
6. Halk Hekimliğine ve Halk İlaçlarına Ait Yazılar (45)
7. Halk Eğlencelerine ve Oyunlarına Ait Yazılar (28)
8. Halkbilimi Genel Konular (8)

1. Türk Diline Ait Yazılar:

Türk diline dair yazılan makalelerde daha çok sözcüklerin kökeni üzerinde durulmuş, bunun yanı sıra çeşitli yörelerden sözcükler derlenerek bunların karşılıkları makalelerde verilmiştir.

Halk Bilgisi Haberlerinin 3.sayısında yer alan "Orhun Abidelerinde Atalarsözü" adlı makalede eski halk edebiyatı ürünlerinin etnografya ve dilbilim için

araştırılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Dil araştırmalarında daha çok halk mahsullerinin araştırılmasının öneminden, aynı gruptan diller arasında karşılaştırma yapmak için, sözcüklerin araştırılmasından, "mukayeseli lisaniyat" ve "mukayeseli halkbilgisi"nin bu şekilde oluşabileceğinden bahsedilmiştir (Caferoğlu 1929).

Derginin 1.cildinin 5.sayısında "Koton Türkleri" adlı makalede Koton Türklerinin "Hunker", "Kunker" kelimesinin kökeni hakkında bilgiler verilmiştir (İnan 1929).

Çeşitli yörelerden derlenmiş, ancak kimden, ne zaman derlendiği bilinmeyen sözleri içeren makaleler de dergide oldukça fazla bir yer tutmaktadır.

Makalelerin temel amacı Türk dilini yeniden canlandırmaktır. Bunun için de halk arasında yaşamakta olan Türkçe atasözleri, deyimler, tabirler verilmiştir.

2. Türk Halk Edebiyatına ve Saz Şairlerine Ait Yazılar:

Dergide en fazla bu konuda yazı yayımlanmıştır. Ancak yayımlanan bir kısmı yalnız halk edebiyatına ve şiirine dair malzeme toplamakla kalmıştır. Bu tür yazılarda derlenen folklorik malzemenin kimden, ne zaman alındığı genellikle bilinmemekte, sadece konu verilmektedir. Bunlardan 4.ciltten itibaren bir seri halinde çıkan "İstanbul Masalları"nda çeşitli masallar yalnız anlatılmakla kalınmış, sadece malzeme aktarılmıştır.

Aynı biçimde "İsparta'da Derlenmiş Atasözleri" adlı yazıda, yöreden derlenmiş atasözleri, sırayla verilmiştir (Dağlıoğlu 1937). "Çukurova'dan Maniler" adlı yazıda, yöreye ait mani örnekleri verilmiş, bunun dışında hiçbir tespite, açıklamaya yer verilmemiştir¹.

Saz şairlerine dair yazılmış yazılara genel olarak bakıldığında, şairin hayatı ve şiirlerinden örnekler görülmektedir. Bu yazıların çoğu, kaybolmakta olan halkbilgisi ürünlerini tespite yöneliktir, inceleme ve sınıflandırma işi üzerinde durulmamıştır.

¹ Halk Bilgisi Haberleri sayı 116, 1941

Bunların dışında dergide halkbilgisi ve halk edebiyatı açısından oldukça önemli diyebileceğimiz araştırma yazıları da bulunmaktadır. Boratav, "Halk Masalları" adlı yazısında G         Huet'in masallarla ilgili eserini özetlerken halk masallarının Avrupa'daki tarihçesi, masalların tasnifi, masalların ortaya çıkışına dair nazariyeler, halk masallarının te  ekk     ve tekab    , masalların anonimliği ve kaynağının tespiti için incelemeler yapılması gerektiği bildirilmektedir (Boratav 1929).

A. Baha G         "Bey B  yreğin Erzurum Varyantı" adlı yazısında Barthold'un Anadolu Türkleri'nin kendilerine ait bir destanlarının bulunmadığı konusundaki düşüncelerin yanlışlığının, yapılan folklor çalışmaları sonucu ortaya konduğunu belirttikten sonra, o güne kadar, Bey Böyrek hik  yesinin tespitine ait yapılmış çalışmaları vermiştir. Erzurum varyantının farklılıklarını belirttikten sonra "Bey B  yreğin Erzurum Varyantı"nı vermiştir (G         1936).

Derginin çeşitli sayılarında halk şiirine ve halk türkülerine dair oldukça fazla yazı yazılmıştır. Bu yazıların çoğu Yusuf Ziya Demirci'ye ait olup genellikle halk türkülerinin ve şiirlerinin incelenmesine yöneliktir.

Demircioğ   "Halk Türküleri" adlı dizi yazısında "kaybolmak üzere bulunan halk şarkılarının bir an önce tespit edilmesi gerektiğinde, orijinal tespitler için ise sesli film, gramofon ve fonograf kullanılmasından, şarkıların yerinde ve bağlamında tespit edilmesinden, aynı zamanda mahalli müzik aletlerinin yapılışı ve özelliklerinin de toplanmasından bahsetmekte; ancak bu şekilde yapılan çalışmalarla halk müziğinin oluşumunun ve gelişimin anlaşılabileceğini belirtmektedir. Yazının diğer bölümlerinde, halk şarkısını tanımlarken yabancı araştırmacıların fikirlerini aktarmıştır. T  rk  lerin derlenmesi esnasında t  rk  ye, kaynak kişiye, tespit edilen araca dair sorulması gereken soruları belirlemiş, türkülerin doğusu ve yayılışı üzerinde durmuştur. Yazının son bölümünde Avrupalı folklorcuların yapmış oldukları halk türküleri kadrolarını eleştirmiş, bunların eksik yanları üzerinde durmuş, Türk halk türküleri için en uygun kadronun Fransız Jerom Bujeand'ın kadrosu olduğunu belirtmiş ve türküleri dokuz gruba ayırmıştır (Demirci 1939).

Halk türküleri konusunda H.Turhan Dağhoğlu'nun da yazıları bulunmaktadır. "Halk Türküleri" adlı yazısında türkülerimizin yok olmadan, bir an önce toplanması gerektiğinden bahsettikten sonra türküleri usullü ve usulsüz olarak ikiye ayırmıştır. Daha sonra da birkaç türkü örneğiyle yazısını bitirmiştir (Dağhoğlu, 1937). Derginin aynı cildinde aynı adla bir yazısı daha çıkmıştır. Burada da çeşitli yörelerden derlenmiş türküler ve bunların kimden, kaç yılında tespit edildiği belirtilmiştir.

Türkülere dair çıkmış yazılardan bir tanesi de P.N. Boratav'a aittir. "Bergama Türküleri" adlı yazısında türküler derlenirken çeşitli varyantlarının da tespitinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca türküler derlenirken ortaya çıkış şartları, türküde yer alan kahramanları türkünün çıkış zamanı ve yeri hakkında bilgilerin elde edilmesiyle türkülerin değerli hale geleceğini belirtmiştir. Bergama'ya ait türkü örnekleri verirken kaynak kişinin adı, soyadı, yaşı, işi ve memleketi belirtilmiştir (Boratav 1939).

Boratav Bey Böyrek hikâyelerinin varyantlarına dair yaptığı çalışmaları dergide yayımlamıştır. "Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler" adlı yazısında Türk Dil Kurumu'nda yer alan Bey Böyrek metni ile Bey Böyrek'in İstanbul Nüshası karşılaştırılmış ve farklı noktalar ortaya konmuştur. Aynı ciltte çıkan, konuyla ilgili diğer yazısında ise A.Şükrü Esen'in kendisine göndermiş olduğu Bey Böyrek nüshasını incelemiş, ikisi arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durmuştur (Boratav 1939).

Halkbilgisi Haberleri'nde halk edebiyatı ve saz şairleri hakkında yapılmış çalışmaların bir kısmında yalnızca belirli yörelerden malzeme toplamakla yetinilmiştir. Ancak halk şiiri, türküleri, hikâyelerine dair yapılmış değerli çalışmaların çoğunda Türk folklorcularına, özellikle derleme yapılırken kullanılacak yöntemlerden ve bunların öneminden bahsedilmiştir. Ayrıca yeni folklor araştırmacıları için halk edebiyatı ve şiirine dair tanıtıcı yazılar yayımlanmıştır.

3. Halk Müziği ve Oyunlarına Dair Yazılar:

Dergide bu konuya dair çok sayıda yazı çıkmamasına rağmen, özellikle müzik ve çalgılara dair değerli yazılar görülmektedir.

"Gagavuz Türküleri" adlı makalede Dobruca Türklerinden derlenmiş türkü örnekleri yer almaktadır. Kaynak kişilerin adı, yaşı ve memleketleri belirtilmiştir (Petri 1939).

Derginin içeriğinde Anadolu Türkleri dışındaki Türk milletlerinin de folkloruna yer verilmeye çalışılmıştır. Gagavuzlar da bu şekilde ele alınmış, onların, türküleri, bilmeceleri, halk ilaçları hakkında bilgiler verilmiştir.

"Anadolu Musikî Bölgeleri" adlı makalede o ana kadar yapılmış olan çalışmalar ışığında musikî bölgeleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Bölgeler birbirinden ayrılırken çalgıların, oyunların, coğrafik ve tarihî özelliklerin göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu tespitlerden sonra ise bölge haritalarının çıkarılması ve sonuçların karşılaştırılması yöntemi ileri sürülmüştür (Gazimihal 1941).

"Halk Şiirinde Musikî İzleri" adlı yazıda Kösemihal, halk şiiri ve türküleri hakkında yapılmış çalışmaların incelenmesinde folklor ile ilgili çeşitli konulara ve mesleklerle değinilmediğinden yakındır. Edebî metinlerdeki çeşitli konular ve mesleklerin ayrıca, halk edebî metinlerinde musikî izleri ya da meslek işleri olarak ayrılmasını istemektedir. Daha sonra Dede Korkut'a ve Kaygusuz Abdal'a ait metinlerden hareketle "kolça" ve "ekilti ribab" ile "iki telli saz" sözleri üzerinde durmaktadır (Kösemihal 1940).

Doğrudan halk müziği ve oyunları ile ilgili olması da "Eflani'de Halk Kıyafetleri, Raksları, Türküleri" adlı yazıda Eflani'nin kadın-erkek-çocuk kıyafetleri özellikleri verildikten sonra genel olarak dansları ve çalgıları ve birkaç türkü örneği bulunmaktadır. Ancak bu bilgilerin kaynak kişisi, yeri, zamanı belirli değildir (Topçugil 1938).

4. Halk İnançlarına ve Âdetlerine Dair Yazılar:

Halk inançları ve âdetlere ait yazılar dergide oldukça fazla bir yer tutmaktadır. Ancak bunların çoğu yalnız belirli âdet ve inanmalara ait malzemenen oluşmaktadır. Hangi yöntemlerle, nereden ve kimlerden derlendiği bilinmemektedir.

"Safranbolu'da Yürük Düğünleri" adlı yazıda, Safranbolu da düğünlerin ne gibi özelliklere sahip olduğu ve nasıl uygulamalarla gerçekleştiği belirtilmektedir (Baha 1930).

"Bursa'da Halk Âdetleri adlı yazıda hacı karşılama, adak âdeti, süt ortaklığı âdeti ve faydaları gibi çeşitli âdetler üzerinde durulmuştur (İsamettin, 1929).

Necati Şerif, Abdülkadir İnan'ın belirlemiş olduğu sorular doğrultusunda "Kürekke miği ile Fal Bakmak" adlı yazıyı oluşturmuştur. Yazısında çeşitli yörelerden, kaynak kişilerden belirtilen falın nasıl bakıldığına dair bilgiler alınmış, kaynak kişilere dair bilgi verilmiştir (Şerif 1930).

"Türkülerde Ad Verme Âdetleri" ismini taşıyan yazıda, eski Türklerde ad verme âdet ve inançları örneklendirilmiş, bugün devam eden ad verme âdetleriyle aradaki benzerlikler üzerinde durulmuş ve ad koyarken ne tür uygulamalarda bulunulduğu açıklanmıştır. Ancak bu uygulamalara dair kaynak belirtilmemiş; genel bir kaynakça verilmiştir (Ülkütaşır 1938).

Abdülkadir İnan, "Anda Müteallik Âdetler ve İnanmalar" adlı yazısında, eski Türklerde and içme âdeti, buna dair gelenekler vermiştir. And merasimi uygulamaları açıklanırken çeşitli kaynaklardan yararlanılmış, ayrıca Yakutlarda, Kırgız, Kazaklarda, Dede Korkut'ta geçen and ile ilgili sözcükler incelenmiştir (İnan 1938).

Bunların dışında adlarını belirtebileceğimiz diğer yazılar şöyledir: "Kastamonu'da Doğum Âdetleri" (Talat Emine 1930, cilt 1)"Türklerde Sihirli Taş Telakkisi" (A.Caferoğlu 1930, cilt 2). "Gaziantep'te Doğum ve Ölüm" (Ş.Sabri 1939, cilt 8), "Antalya Köylerinde Düğün" (M. Odabaşı 1935, cilt 5), "Balıkesir'de İsimlere

"Dair Halk İnanmaları" (O. Balkır 1939, cilt 9), "Urfa'da Düğün Âdetleri" (A. İnan 1934 cilt 4).

5. Aile, Hukuk ve Ekonomiye Dair Yazılar:

Bu konudaki makalelerin çoğu çeşitli bölgelerdeki esnaf teşkilatlarına, "halk sanatları"na yöneliktir. Aile ile ilgili yazıların içinde köy yaşantısına dair bilgi veren yazılar bulunmaktadır.

"Muğla'da Esnaf Teşkilatı" adlı yazıda Osmanlı esnaf teşkilatından bahsedildikten sonra "dabağ" esnaf teşkilatı hakkında bilgi verilmiştir (Cavit 1930).

"İstanbul'da Halk Sanatları" adlı yazıda tasvirçilik sanatının Osmanlı'da ortaya çıkış zamanı üzerinde durulmuş, eski ve yeni tasvirler arasındaki boya ve işlenme farkı belirtilmiş, tasvirlerde kullanılan malzemeler bildirildikten sonra bu tür milli ve etnografik değeri olan tasvirlerin toplanması ve bir müze oluşturulması isteğini açıklamıştır (Kamâl 1935).

"Safranbolu'da Bir Köylünün Hayatı" ismini taşıyan makalede, o bölgede kış için hazırlanan yiyeceklerden, ekim ve dikim zamanlarından, ürünün toplanış biçiminden söz edilmektedir. Köy evleri kısmında ise evlerin bölümleri, bu bölümlerde yer alan eşyalar ve kullanılışları üzerinde durulmuştur (Beşe 1939).

"Balıkesir'de Pabuççuluk" adlı yazıda Bayrı, Balıkesir'de bulunan pabuççu dükkanları ve bunların sayısı, dükkan içerisinde yer alan malzemeler, esnaf arasında disiplin ve düzen, bir çırağın kalfa olabilmesi için yapması gerekenler belirtilmiştir (Bayrı 1935).

Sırrı Bilge "Erzurum'da Ev Teşkilatı" adlı yazısında Erzurum evlerinin bölümleri, bunlara verilen adlardan ve kullanılış amaçlarından bahsetmiştir. Bunların dışında meşhur yemeklerinin adlarını, ahır yapımında kullanılan malzemeyi, hap 3adetlerini vermiştir. Bu bilgilerin kaynağına dair bir ibare bulunmamaktadır (Bilge 1938).

Dergide belirlenen konuda fazla yazı bulunmamakla birlikte bu konuda yapılan çalışmalar oldukça yüzeysel kalmış, Türk aile, hukuk ve ekonomik yapısına yönelik kesin ve net araştırmalar olmaktan uzaklaşmışlardır. Ancak bunda yapılan çalışmaların kendi alanında ilk olmasının etkisi büyüktür.

6. Halk Hekimliğine ve Halk İlaçlarına Ait Yazılar:

Bu gruba dahil olan yazılar arasında Süheyl Ünver'in halk hekimliğine dair yazıları ve bildirileri dikkat çekmektedir.

"Türkiye'de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgisi ve Tedavileri"-adlı makalede, Türklerde cilt hastalıklarını tedavi etmenin Uygurlar'a kadar götürülebileceği, bunları el yazmaları ve eski tıbbî eserlerle kanıtlanabileceği belirtilmektedir.

Cilt hastalıkları tedavisinde kullanılan halk ilaçları belirtildikten sonra, bazı hastalıklar sonucu ortaya çıkmış darb-ı mesellerden ve inançlardan bahsedilmiştir. Bu yazı, aynı zamanda 9. Uluslar arası Budapeşte Dermatoloji Kongresi'nde sunulmuştur (Ünver 1937).

Diğer bir çalışması olan "Türkiye'de Tıbbî Folklor Üzerine Rapor" da Ünver, Anadolu halkının ve diğer Türklerin tıbbî folklor bakımından oldukça zengin ve köklü bir mirasa sahip olduğunu bildirmektedir. Ancak tarih içinde az da olsa yabancı milletlerden etkilenerrek, daha çok İstanbul'un karışık özellikler göstermeye başladığından, Cumhuriyet hükümetinin etkisiyle yavaş yavaş bu tedavi şekillerinden uzaklaşıldığından, bunun içinde yaşlılar arasında yaşamakta olan örneklerinin derlendiğinden söz ettikten sonra doğum ve çocukla ilgili tıbbî folklor uygulamalarını, maddeler halinde, sıralamıştır (Ünver 1936).

"Sinop'ta Halk Hekimliği" adlı yazıda Sinop'ta belirli hastalıkları iyileştirmek için kurşun dökme, şerbet dökme, parpılamak âdetleri açıklanmıştır. Ancak bu uygulamaların kimden ve ne zaman, hangi yollarla tespit edildiği belli değildir (Ülkütaşır 1929).

Derginin yedinci ve sekizinci ciltlerinde "Belçika'da Tıbbî Folklor" adıyla bir dini yazı yazılmıştır. Bu yazılarda çeşitli hastalıklar için dua edilen azizler ve bu hastalıkların tedavisi üzerinde durulmaktadır (Royer 1937).

Daha önce Gagauz folkloru ile ilgili çıkmış yazıların devamı olarak, halk hekimliğiyle bağlantılı "Gagauzlarda Halk İlaçları" adlı yazı da yayınlanmıştır. Bu yazıda doğan çocukların yaşaması için uygulananlar verilmiş, gök gürlemesi, yağmur yağmasının nedenleri hakkında inanışlar verilmiştir. Bu inanışların ve uygulamaların kimlerden alındığı bellidir (Petri 1939).

7. Halk Eğlencelerine ve Oyunlarına Ait Yazılar:

Dergide eğlencelere ve oyunlara ait çok az sayıda makale yer almıştır. Daha çok çocuk oyunları üzerinde durulmuş, fakat bunlar da sadece malzemeyi nakletmekle kalmışlardır.

"İstanbul'da Çocuk Oyunları" adlı yazıda "alaylar alaylar, eveleme develeme, sekme, ebem kızdı vb. çocuk oyunlarının oynanış biçimi üzerinde durulmuştur. Herhangi bir kaynak belirtilmemiş, incelemeye gidilmemiştir (Özsever 1940).

Yöresel oyunlardan biri olan "Sin Sin Oyunu" Ülkütaşır tarafından aktarılmıştır. Yazıda oyunun Samsun, Sinop, Amasya, Çorum çevresinde oynandığı, özellikle düğünlere has bir oyun olduğu ve oyunun oynanış biçimi belirtilmiştir (Ülkütaşır 1941).

8. Halk Bilimi Genel Konular:

Bu grup içerisine, derneğin düzenlemiş olduğu geziler, "haberler" başlığı altında yeni çıkacak yayınlar, yabancı ülkelerdeki halkbilimi çalışmalarından haberler ve halkbilimi konulu inceleme yazıları yer almaktadır.

Derneğin düzenlemiş olduğu derleme gezilerinin sonuçları çeşitli yıllarda, dergide yer almıştır. Bunlardan "İkinci İlmî Seyahat" başlığı altında; Gaziantep ve

Urfa'ya, Abdülkadir İnan başkanlığındaki bir grubun belirli konularda derleme gezisi yapacakları haberi verilmektedir.

Aynı yıl gezinin sonuçları "İkinci Seyahat" adıyla yayımlanmıştır.

"İlk Merhale" adlı yazıda birinci sene sonunda, derneğin faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmış; sene sonunda ulaşılan şube sayısı, yayın ve derleme faaliyetleri, derleme sırasında izlenecek yöntem, geziler üzerinde durulmuştur (Bayrı, 1930 cilt 1 sayı 12).

Dernek tarafından çıkarılacak kitaplar arasında, M. Şakir Ülkütaşır'a ait olan "Sinop Muhitinde Yaşayan Halk İtikatları" adlı eser yer alır. Eserde sağlık, hastalık, ölüm, çocuk ve yöredeki halk inançları yer almaktadır.

Diğer bir yayın, İstanbul Konservatuvarı'nın düzenlediği dört gezi sonucu derlenen türkülerin güfte ve bestelerinin de bulunduğu on üç bölümden oluşan "Anadolu Türküleri"dir¹.

Halk Bilgisi Derneği bizdeki çalışmalar üzerine yoğunlaşmış olmakla birlikte Avrupa'daki folklor çalışmaları gelişmelerinden de haberdardır. Yine derginin "Haberler" başlığı altında bu ülkelerdeki çalışmalar, okuyuculara bildirilir. "Paris'te Halk Bilgisi Müzesi" adlı yazıda, Trocadero'da yeni kurulmuş bir Halk Bilgisi ve Etnografya Müzesi'nden haberverilmektedir². Benzer biçimde Fransa'da yeni bir halk bilgisi cemiyetinin kurulmuş olduğu, amaçlarının kaybolmakta olan Fransız kültürü ürünlerinin toplamak olduğu bu görevin ise öğretmenlerce üstlenildiği haber verilmekte, aynı şekilde bizim de öğretmenlerimizin bu görevi üstlenmesi gerektiği bildirilmiştir³.

Derneğin İstanbul şubesinde kurulan "Mahalli Sanatları Tektik Heyeti", yine "Haberler" başlığı altında verilmektedir. Heyetin, kaybolmakta olan İstanbul mahalli san'atlarını incelemek amacıyla kurulduğu, incelenecek san'atlar arasında; hattatlığın, tezhipçiliğin, ebruculuğun, yorgancılığın, süpürgeçiliğin vb.nin yer aldığı

¹ "Anadolu Türküleri" HBH. C. I sayı 1 1929: 15.

² "Paris'te Halk Bilgisi Müzesi" HBH.C.I.sayı 1 1929:15

³ "Mahalli Sanatları Tetkik Heyeti" HBH.C.I. sayı 1, 1930:33

bildirilmektedir. Yapılan çalışma sonucu toplanacak malzemenin yayınlanacağı haber verilmektedir¹

Dergide M.Şakir Ülkütaşır'ın Etnografya ve Folklor sözlüğü çalışmasının taslağı derginin çeşitli sayılarında bölümler halinde yayımlanmıştır. Burada alfabetik sırayla bazı yerel sözcükler açıklanmış, hangi yörelerde kullanıldığı belirtilmiştir (Ülkütaşır 1936).

Cumhuriyet döneminde yapılmış folklorik çalışmaların bir derlemesi olan "Cumhuriyet Devrinde Halk Bilgisi Hareketleri" adlı makalede Türk Dil Kurumu, Türkiyat Enstitüsü, Halk Bilgisi Derneği türkü ve oyunların tespiti, yayınlar ve derlemeler hakkında bilgiler verilmiştir (Bayrı, 1933).

Ülkütaşır "Folklorda kadronun Önemi ve Türkiye Folklorunu Tetkik Kadrolarından İki Örnek" adlı yazısında halkbilimi çalışmalarında kadronun gerekliliğinden söz ettikten sonra Hoffman, Kraye ve Genep'in kadrolarından söz eder. Bu kadroların tam olarak Türk halk bilimine uyum sağlamadığını, bu kadroları yerel unsurlara, folklorik özelliklere göre düzenlemenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Daha sonra doğum, çocuk ve halk hekimliği konularında kadro belirlemiştir (Ülkütaşır, 1939).

HALK BİLGİSİ DERNEĞİ VE DERGİSİNİN DEĞERLENDİRMESİ

Kuruluşu, amaçları, yapısı ve işleyişi bakımından incelediğimiz Halk Bilgisi Derneği, dönemi içinde düşünüldüğünde halkbilimi çalışmalarının bilimsel olarak ortaya çıkışında öncü bir kurum olmuştur. Daha önce doğrudan halkbilim adı altında çalışmalar yapılmamış, yapılan işler dolaylı olarak folklor katkıda bulunmuştur. Ancak 1927 yılında Halk Bilgisi Derneği'nin kuruluşuyla "millî kültürün oluşturulmasında ve yerleştirilmesinde" disiplinli bir çalışmaya gidilmiştir. Bu bakımdan Halk Bilgisi Derneği'ni Türk Ocaklarına benzetmek mümkündür. İki kurum da Türk millî kültürünü canlandırmayı hedeflemiştir, fakat Türk Ocaklarının siyasetle doğrudan ilgisi, folklorik çalışmaların sınırlı bir biçimde yürütülmesi bakımından ayrılmaktadırlar. Her ne kadar Halk Bilgisi Derneği siyasetle hiçbir

¹ "Haberler" Halkbilgisi Haberleri cilt 1 sayı 7 1930

ilişkisi olmadığını belirtip, az da olsa Türkçülük eğilimini sürdürse de bu durum Türk Ocaklarıyla karşılaştırılamayacak kadar hafif kalır.

Derneğin tüzüğünde belirtmiş olduğu amaçların tamamına ulaşamamış da olsa, özellikle kuruluşunun ilk yıllarında oldukça yoğun bir çalışmaya girilmiş konferanslar, derleme gezileri, yayın faaliyetleri sürdürülmüş, kısa zamanda yurt içi şubelerinin sayısında artış görülmüştür. Sürdürmüş olduğu çalışmalar ve dernek yapısı bakımından batılı temellere dayalı olduğunu düşünebileceğimiz dernek, Avrupa devletlerinin folklor çalışmalarını da yakından izlemiş ve örnek almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında rejimin de halka dönüşü desteklemesiyle bu denli şevkle çalışan dernek yavaş yavaş duraksamaya başlamış, dernek üyelerinin eski heyecanı azalmıştır. Bir süre sonra da dernek halkevlerinin yaygınlaşmasıyla İstanbul Eminönü Halkevine katılmıştır (1932). Ancak dernek, sadece Türk folkloruna yönelik çalışmalar yapmış olması ve malzeme toplaması açısından bile, önemi azımsanmayacak bir kuruluştur.

Derneğin yayın organı olan Halk Bilgisi Haberleri çoğunlukla derneğin yürüttüğü çalışmaları yayımlamakla görevli olmasının yanı sıra bilimsel niteliğe sahip bir dergidir. "Türk halkında millî bilincin oluşması" için tüm yurtda sürdürülen derleme ve araştırmalar bu dergi aracılığıyla okurlara ulaştırılmak istenmiş ayrıca folklor ve etnografyanın bilimsel temellere oturmasında öncü olmuştur.

Derginin derleme faaliyetlerinde kabul ettiği yöntem ve kadro A. Van Gennep'in "folklor" adlı yazısına göre belirlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda karşılaştırmalı yöntem kullanılmaya çalışılmış, Gennep'in belirttiği kadrolar çerçevesinde çeşitli yörelerin folklorik özellikleri derlenmeye çalışılmıştır. Bu tür çalışmaların yanı sıra sadece malzeme toplamaya yönelik çalışmalar da yapılmıştır. Ancak bunların halkbilimi alanında yapılan ilk çalışmalar olduğu düşünülürse belirtilen eksiklikler doğallıkla karşılanabilir.

Halk Bilgisi Haberleri dergisinde yayımlanmış yazıların geneline bakıldığında daha çok sözlü kültür, âdet ve inançlar, müzik ve oyunlarla ilgilidir.

Folklorla dair tanıtıcı ve yöntem belirleyici yazılar sayıca az olmakla beraber oldukça önemlidir.

6. HALKEVLERİ

1931 yılında CHP tarafından kapatılan Türk Ocakları'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ilke ve inkılâplarını Türk halkı arasında yerleştirmek amacıyla yeni bir kültür kurumuna ihtiyaç duyulmuştur. Özellikle Mustafa Kemal'in desteğiyle kurulan halkevlerinde, yeni rejimin temelinde var olan çağdaşlaşma ve ulusçuluk kavramları doğrultusunda faaliyetler yürütülmüştür. Bu iki anlayışın yerleşmesinde yararlanılacak birleştirici unsur, daha önceki dönemlerdeki gibi, folklor olmuştur. İşte bu bakımdan halkevleri folklordan hem yararlanmış hem de folklorla katkıda bulunmuştur. Aslında devlet yönetimi için bunu söylemek daha doğrudur. CHP hükümeti belirtilen amacı gerçekleştirmek için halka yönelerek folklordan yararlanırken, folklorik çalışmaların artmasını, halkbilimi alanının ayrı bir disiplin olarak ele alınarak incelenmesini sağlamıştır.

Dolayısıyla 1932 yılında kurulan Halkevlerinin yapısını, çalışmalarını incelemek folklor tarihçesi açısından önemlidir.

19 Şubat 1932 yılında kurulan halkevleri kuruluş amacına yönelik çalışmalarını sürdürebilmek için halkevleri bünyesinde dokuz temel şube ve etkinlik alanı oluşturulmuştur (Öztürkmen 1998).

Bu şubeler şunlardır:

- 1) Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi
- 2) Güzel Sanatlar Şubesi
- 3) Temsil Şubesi
- 4) Spor Şubesi
- 5) İctimai Yardım Şubesi
- 6) Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
- 7) Kütüphane ve Neşriyat Şubesi

8) Köycülük Şubesi

9) Müze ve Sergi Şubesi

Belirtilen şubeler 1940 yılında bazı değişikliklere uğramıştır. Dil Tarih ve Edebiyat şubesi, Dil Edebiyat şubesine dönüşmüş, Müze ve Sergi Şubesi, Tarih ve Müze şubesi adını almıştır. Folklorla ilgili çalışmalar da Tarih ve Müze şubesine aktarılmıştır (Çeçen 1990).

Halkevleri çatısı altında bulunan şubelerin çalışmaları şube başlıkları altında, özellikle folklorla yönelik faaliyetleri ile aktarılabacaktır.

1.Dil ve Edebiyat Şubesi: Kültürel alanda yoğunlaşan bu şubenin amacı Cumhuriyet ilkelerini benimsetmek, halkı bilgilendirmek, vatan ve millet sevgisini yerleştirmek, bu doğrultuda konferanslar ve törenler düzenlemektir. Ayrıca tarihi ve millî günleri kutlamak, Türk büyüklerini anmak ve halkevi dergilerinin ve diğer yayınların basımı bu şubenin çalışmaları arasındadır. Bu şubenin folklor konusunda yaptığı çalışmalar Cumhuriyet Türkiye'sinde "dil reformu"nu gerçekleştirme amacıyla bağlantılıdır. Bu çerçevede şube, Türk dilinin halk arasında yaşayan kelimelerini, ulusal masalları, atasözlerini, göçebe Türk oymakları arasında yaşayan gelenek ve görenekleri toplar. Sözlü kültür alanında yapılan bu araştırmalar, dile yönelik olması nedeniyle Türk dil Kurumunun o dönemde gerçekleştirmeye çalıştığı Türkçe'yi zenginleştirmek ve yaygınlaştırmak amacını da destekler niteliktedir.

Halkevlerinin Dil ve Edebiyat şubesinin yerel ağız derlemeleri daha çok malzeme toplamaya yönelik olmuş; derlenen ürünler üzerinde sistemli çalışmalar yapılamamıştır.

2.Güzel sanatlar şubesi: Halk arasında güzel sanatlara olan ilgiyi artırmak amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Bunun için müzik geceleri düzenlenmiş, millî türkü ve oyunlardan yararlanmak halk bayramları hazırlamış, batı çalgılarıyla konserler vermiş, halk türküleri ve halk sözleri ile konserler tertip etmiş (Kaplan 1974).

Şube böylelikle köylerden halk türkülerini ve oyunlarını derleyerek bu

ürünleri batı tekniğiyle, millî Türk müziğini ve millî Türk oyunlarını çağdaş bir yapıda yeniden düzenlemeye çalışmıştır.

3.Temsil şubesi: Şubenin amacı halka tiyatro sevgisini aşılama ve tiyatro izleme alışkanlığı kazandırmaktır. Şube bu amaca yönelik olarak temsiller hazırlamış, yetenekli kişilere tiyatro eğitimi vermiştir. Şubenin folklorla dahil edilebileceğimiz çalışmaları arasında gölge ve kukla tiyatrolarını teşvik etmek ve geleneksel motifleri işleyen piyesleri sergilemek sayılabilir.

4.Spor şubesi: Türklerin millî sporlarını yaşatmak amacıyla şube, güreş, cirit müsabakaları düzenlemiştir. Ayrıca kayak, kızak, av sporu düzenlenen etkinlikler arasında yer almıştır.

5.Sosyal Yardım Şubesi: Temel amacı, çeşitli yörelerdeki hayır cemiyetleriyle işbirliği yaparak fakir hastalara, öğrencilere yardım etmek, dispanserler kurmak, sosyal yardım için gereken tüm önlemleri almak ve memlekette sosyal yardım fikrini yaymaktır (İğdemir 1974).

6.Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Halk arasındaki okuma yazma oranını arttırmak amacıyla kurulan şube, okuma yazma kursları ve yetiştirme kursları açmış, ayrıca Türkçe dersleri vererek dil reformuna katkı sağlamaya çalışmıştır. (İğdemir 1974).

7.Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Halkevleri bünyesinde kütüphaneler ve okuma odaları oluşturmak, gezici kütüphaneler kurmak, kitap sergileri açmak ve halkevlerinin yayınlayacağı kitap ve dergilerin basım ve yayım işlerini düzenlemek bu şubenin görevleri arasındadır. Şube, folklorla yönelik pek çok kılavuz kitap yayımlamıştır.

8.Köycülük Şubesi: Köylerin sosyal, sıhhi ve bedii gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve saygı duygularının kuvvetlenmesine çalışır. Köy kalkınması ve zengin Türk köyünün yaratılması başlıca amaçlarıdır.

9.Tarih ve Müze Şubesi: Folklor ve etnografyaya yönelik eserleri toplamak, tanıtmak, tarihi eserlerin korunmasına çalışmak ve tanıtımını yapmak bu şubenin asıl amacıdır.

CHP Halkevleri öğreneğine göre eski eserlerin toplanması konusunda hafriyat çalışmalarının yapılması eserlerin tasnif edilmesi ve korunması istenmektedir (Arık 1947).

Tarihi eserlerin korunmasında ve tanıtılmasındaki temel amaç medeniyet tarihimizi öğrenmek, milletin özgüven duygusunu artırmaktır. Daha çok etnografya alanına yönelik olan bu çalışmaların yanı sıra folklor konusunda da maddî kültür unsurlarını derleme faaliyetleri görülmektedir. Eski yazılar, kitap kapakları, tezhipler, divanlar, minyatürler, çiniler, halılar, nakışlar, millî kıyafetler, silahlar, oymalar, kakmalar derlenen malzemeler arasındadır (Arık 1947).

Tüm yurt geneline yayılmış halkevleri aracılığıyla folklor malzemelerini toplamak çok daha kolay olmuştur.

Halkevleri; Dil ve Edebiyat, Köycülük, Tarih ve Müze şubeleri aracılığıyla folklor çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Maddî ve manevî folklor unsurlarını derleme, arşivleme, koruma ve sergileme işi halkevleri tarafından yürütülmüştür. Halkevleri dil devrimini gerçekleştirmek üzere Türk Dil Kurumu'yla ortak bir çalışma içerisine girerek yerel dil örneklerini, folklorik değer taşıyan atasözleri ve halk masallarını derlemişlerdir. Bu derleme çalışmaları çerçevesinde çeşitli halk türkülerini ve oyunlarını da tespit etmişlerdir. Düzenlenen köy gezilerinde folklorik bilgiler elde edilmiştir. Halkevleri folklorla yönelik bu çalışmalarının yanı sıra folklorun yöntem ve metoduna dair kılavuz kitaplarla halk edebiyatı türlerini ve yöre folklorunu ele alan eserler yayınlamış, halkevi dergilerinde de folklorla dair yazılara yer vermişlerdir.

Halkevlerinin Folklorla Yönelik Yayımladığı Kılavuz Kitaplar:

Halkevlerinin 1932-1938 yılları arasında, folklorla dair çıkardığı yayımlar arasında şunlar görülmektedir:

Adana Halkevi:

1.Cirit Oyununun Kuralları. Adana 1935, Türk Sözü Matbaası 12.S.

Ulusal oyunlarımızdan olan cirit'in kurallarını madde madde gösteren bir yapıttır. Kitapta bir de kroki vardır. Bu krokide cirit meydanı, ciritçilerin duracağı ve cirit atacakları yerler belirtilmiştir.

Ankara Halkevi:

1.Ankara Budun Bilgisi Hamit Z. Koşay, Ankara, 1935 Ulus Basımevi 286.S.

Bu yapıt folklor ve etnografya araştırmaları bakımından bir kılavuz yapıt niteliğini taşımakta ve ayrıca birçok fotoğraf ve krokiyi de içermektedir. Kitap; "Ankara Tarihine Bir Bakış", "Budun Edebiyatı", "İlahi", "Boyama", "Maniler", "Türküler", "İnsan Tasvirleri", "Dilekler", "İlençler", "Yeminler", "Küfürler", "Yanıltmaç", "Kuşdili", "Atasözleri", "Köylü Takvimi" ile ilişkili Sözler", "Bilmeceler", "Masallar", "Gelenekler ve İnanmalar", "Hastalıklar", "Ölümle İlişkili Gelenekler", "İnanmalar" gibi birçok folklorik etnografik maddeyi kapsayan değerli bir yapıttır.

2. Karacaoğlan İshak Refet "İştman" Ankara 1933. Hakimiyet-i Milliye Basımevi 96.S.

Kitapta, Velet Çelebi (İzbudak)'ın Karacaoğlan hakkındaki bir yazısı ve yazarın önsözünden sonra şu konular yer almaktadır:

"Karacaoğlan'da Lirizm", "Karacaoğlan'ın üslûbu ve Özellikleri", "Karacaoğlan'da Tabiat Sevgisi", "Karacaoğlan'ın Hayat ve Tabiatı konularında Kısa Açıklamalar", "Karacaoğlan'ın Örnek Şiirleri", "Divan Şairleri ve Karacaoğlan", "Karacaoğlan Nerelidir, Nerede Yaşamıştır".

Ayrıca Karacaoğlan'ın şiirlerinde geçen birçok öztürkçe sözün karşılıklarını veren bir de alfabetik sözlük bulunmaktadır.

3. Ankaralı Âşık Ömer'in Cumhuriyet Destanı; Ankara, 1938, Ulus Basımevi 14. S.

Bu küçük broşür, Âşık Ömer'in Cumhuriyet'in 15.Yıldönümü dolayısıyla halka seslenen ve kurtuluş, devrim gibi kavramları "Âşık Ömer'in kendi dilinden anlatan bir yapıttır.

4. Halk Müziği Hakkında; Bela Bartok (Üç Konferans) Ankara 1937, Recep Ulusoglu Basımevi 35. s.

Macar kompozitörlerinden Bela Bartok tarafından verilen ve Halk Müziği derlemeleri konusunda yararlı bilgileri ve yöntemleri içeren üç konferans, 35 sayfalık bu küçük kitapçıkta yer almaktadır.

Aydın Halkevi:

1. Halkiyat Derleme Kılavuzu; Aydın, 1938

Bu bir folklor derleme kılavuzudur. Türk Halk Bilgisi Derneğinin "Rehber"i ile Türk Dil Kurumu'nun "Söz Derleme Kılavuzu" biçiminde olup, toplanacak maddeleri birer kadro içersinde göstermektedir.

Balıkesir Halkevi:

1.Çepniler; İsmail Hakkı Akay Balıkesir 1935, Balıkesir Vilayet Matbaası 78. S.

Yirmidört Oğuz Boy'undan biri olan Çepniler'in Balıkesir çevresinde yaşayanları hakkında kısa bir etüttür. Yapıtta Çepniler'in etnik kökeni kısa, gelenek-görenek ve inançları hakkındaki bilgiler oldukça geniş biçimde sergilenmiştir.

2.Yağcılar ve Savaştepe Manileri; Mustafa Salman Balıkesir 1938, İl Basımevi 97. S.

Yüzlerce mani alfabetik bir sıraya göre dizilmiş ve sonunda manilere değin kısa bir açıklama yapılmış.

3. Balıkesir ve Köylerinde Özel Görenek ve İnanmalar; Osman Balkır Balıkesir 1935, İl Basımevi 77. S.

Bu kitapçık folklorla değin bazı derlemeleri, bu arada köylerde yapı işleri, Süs eşyası, ateş üzerine inanmalar, adlar üzerine inanmalar, görenekler, yağmur duası vb. bilgileri içermektedir.

4. Balıkesir'de Halk İnanmaları: Osman Balkır Balıkesir 1935, İl Basımevi 32.S.

Balıkesir'de halk arasında yaşayan türlü inanmaları içeren bir yapıttır.

5. Atalarsözü; Sabur Şahin Balıkesir 1936, İl Basımevi 128, S.

Küçük boyda bir yapıt olan "Atalarsözü" alfabetik olarak yazılmış 1000'e yakın herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu atasözlerinden birçoğunun Balıkesir'e ait olduğu sanılmaktadır.

Bolu Halkevi:

1. Atasözleri ve Söz Çalımları; İ. Aytöre Bolu, 1938 Bolu Matbaası 31 s.

alfabetik sıra ile yüzlerce atasözünü içine almaktadır.

2. Maniler; İ. Aytöre Bolu 1936, Bolu il Basımevi 32 s.

Yöresel manileri kapsamına alan bir kitapçıktır.

Çankırı Halkevi:

1. Halk Edebiyatı; Hasan Hacışeyhoğlu Çankırı 1934 11 s.

Halk yazınına değgin kısa bir çalışma olup, bazı örneklere de yer verilmiştir.

Diyarbakır Halkevi:

1. Diyarbakır Halk Türküleri İstanbul, 1937 Nümune Matbaası 8 s.

Diyarbakır ve çevresinde söylenen bazı türkülerin söz ve notalarını kapsamaktadır.

Elazığ Halkevi:

1.Elazığ Türküleri ve Oyunları; Ferruh Arsunar İstanbul, 1936 Resimli Ay Matbaası 44 s.

38 Harput mayasını, divanları, hoyratları kapsayan bir kitapçıktır. Ayrıca, sözlerin notaları da vardır.

2. Tunceli-Dersim Halk Türküleri; Ferruh Arsunar İstanbul, 1937 Resimli Ay Basımevi 44 s.

Öztürkçe 23 türkünün söz ve notasını kapsamaktadır.

3. Bakır Madeni Kazası Halk Türküleri; Ferruh Arsunar İstanbul, 1937 Resimli ay türküsünü kapsamaktadır.

Eminönü Halkevi (İstanbul):

1.Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar; Mehmet Halit Bayrı İstanbul, 1937 Burhanettin Basımevi 155 s.

Mistik halk ozanlarından Hocaoglu, Hükmi, Nuri Mehmet Paşa, Âşık Şem'i Celâli üftadi, Hüdayi, Çırakçı, Miskin, Derviş Hacı, Seher Aptal, Derviş Mehmet, Fatma Kâmile ve Meknuni hakkında geniş incelemeleri, açıklamaları ve bazı örnekleri içeren bir yapıttır.

2. İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri Osman Camal Kaygılı İstanbul, 1937 Burhanettin Basımevi 29 S.

Yakın zamanlara kadar İstanbul'da var olan semai kahveleri, saz âlemleri ile meydan şairlerinden söz etmekte ve bazı örnekler vermektedir.

3. Türk Halkbilgisine Ait Araştırmalar; M.Şakir Ülkütaşır İstanbul, 1938 Burhanettin Basımevi 19.S.

Türkler'de ad verme geleneği, Altay Türk'lerinde düğün gelenekleri, Taşbebek efsanesi, Türklerde ağaç kültürü, Sinop'ta ramazan ve Bayram gelenekleri gibi çeşitli halkbilimsel araştırmaları kapsamaktadır.

4.İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul; Sabri Esat Siyavuşgil
İstanbul, 1938 Burhanettin Basımevi 19. S

Konferans metni olup, Karagöz ve kökeni hakkında bilgi vermektedir.

5.Tıbbi Folklor ve İyi Telkinler; Dr.A.Süheyl Ünver İstanbul, 1938
Burhanettin Basımevi 18.S

Konferans metnidir.

Kastamonu Halkevi:

1.Kastamonu'lu Âşık Kemalî; Talât Mümtaz Yaman Kastamonu, 1935
Kastamonu Vilayet Basımevi 62 S.

Ozanın yaşamı ve yapıtları hakkında bilgileri ve yapıtlarından örnekleri kapsamaktadır.

2.Kastamonu'da toplanmış Maniler; Talat Mümtaz Yalman Kastamonu,
1935 Kastamonu il Basımevi 98 S.

Mani biçimi hakkında ayrıntılı bilgileri, manilere değin bibliyografyayı ve alfabetik biçimde sıralanmış 849 yerli maniye kapsamaktadır.

3.Kastamonu Bilmeceleri; M.Nâsıh Güngör-İhsan Ozanoğlu İzmir, 1938
İzmir Ticaret Basımevi 206 S.

"Bilmecelere Toplu Bir Bakış" adı altında yazılan bir incelemeden sonra, alfabetik olarak düzenlenmiş 704 yerli bilmece, yine aynı düzenle 62 muamma ve lûgaz, bilmeceli masallar, iki dizin, sözlük ve bibliyografyayı kapsamaktadır.

Konya Halkevi:

1. Sille Halk Şairleri; M. Zeki Dalbay Konya, 1935 Ergenekon Basımevi 47S.

Sille halk ozanlarından Figâni, Devami, Nigari, Recai, Âşık Ali, Zehri ve Feşanî hakkında kısa biyografiler ve şiirlerinden örnekler verilmektedir.

Kütahya Halkevi:

1. Kütahya Halk Şairleri; Mustafa Hakkı Kütahya, 1934 Vilayet Basımevi 25S.

Kütahya halk ozanlarından birkaçını anlatmakta ve eserlerinden bazı örnekler vermektedir.

Mersin Halkevi:

1. Öz Türk Masalları; Suat Selim Arslan Mersin, 1935 Ege Basımevi 80 S.

Kısa kısa derlenmiş 26 masalı kapsamaktadır.

2. Toroslar'da Tahtacı Oymakları; Tâhâ Toros Mersin, 1938 Halk Basımevi 28 S.

Tahtacılar'ın coğrafi yayılışları ve nüfusları, kökenleri, etnik durumları, inanışları, sosyal yaşayışları; tahtacılar'da müzik ve yazın konularını içine alan bir kitapçıktır.

Niğde Halkevi:

1. Niğde Halk Türküleri; Halit Ongan Niğde, 1937 Vilayet Matbaası 97 S.

Niğde çevresinden derlenmiş havalarla notalarını ve ulusal sazlarımızı tanıtan küçük, fakat değerli bir yapıttır.

2. Tokat'lı Âşık Nuri; Zeki Oral Ankara 1936, Köy Hocası Basımevi 192 S.

Halk ozanlarımızdan Tokat'lı Nuri'nin yaşamı ile ozanın ağzından ve türlü cönklerden toplanmış ve uyaklarına göre sıralanmış koşma, divan, kalenderi, semaî,

ramazaniye, bahariye, satranç, murabba, müseddes ve müsemmen gibi biçimleri içeren şiirlerini kapsayan bir monografidir.

Ordu Halkevi:

1. Ordu'lu Tıflı'nın Hayatı ve Eserleri; Sıtkı Can Ordu, 1938 Köy Basımevi 159, S.

Ozanın yaşamı ve yapıtlarından örnekleri kapsamaktadır.

2. Şarkışla'lı Serdârî; Kadri Özyalçın-Kemal Gürpınar Sivas, 1938 Kâmil Basımevi 89 S.

Ozanın yaşamı hakkında bilgi vererek, yapıtlarından 32 örnek getirmektedir.

3. Deliktaşlı Ruhsatî; Kadri Özyalçın-Kemal Gürpınar Sivas, 1938 Kâmil Matbaası 2 Cilt

Sinop Halkevi:

1. Âşık Sümmani; Haşim Nezihi İstanbul, 1934 Meserret Basımevi 34 S.

Bu lirik ozanın yaşamı ve yapıtlarıyla, edebiyat tarihini ilgilendirecek bilgileri içine almaktadır.

Sivas Halkevi:

1. Ruhsatî'nin Hayatı ve Edebi Şahsiyeti; Kadri Yalçın Sivas, 1936 229 S.

Ozanın yaşamı ve yapıtlarından örnekler yer almaktadır.

2. Deliktaşlı Ruhsatî; 2 Cilt, Kadri Özyalçın-Kemal Gürpınar Sivas, 1938 Kâmil Matbaası

Urfa Halkevi:

1. Urfa Kurtuluşu'nun 17. Yılı Urfa 1937 Urfa Halkevi Basımevi 40 S.

Halkevi yayın kolu tarafından hazırlanan bu küçük yapıtın baş tarafında Urfa'nın bağımsızlık savaşı, kurtuluşu kısaca anlatıldıktan sonra divan ve halk yazını'na değin bazı karşılaştırmalı bilgiler verilmektedir.

Ayrıca, Urfa'nın birçok mani ve türküleriyle Ramazan ve bayramlarda söylenen "Suhurcu" destanlarından örnekler de yer almıştır.

Birçok halkevi kuruluşundan bu yana daha çok kendi çevresine ait tarih, coğrafya ve folklor bilgilerini yayımlamak üzere birer dergi çıkarmışlardır (İpekkan 1979).

Halkevi Dergileri:

Kuruluşundan itibaren ülke çapında sayısız şubesi açılan halkevleri yayımlamış olduğu dergilerle sesini daha çok duyurma imkanı bulmuştur. Halkevi dergilerinin başlıcaları şunlardır:

Başpınar (Gaziantep), Çorumlu (Çorum), Derme (Malatya), Erciyes (Kayseri), Erzurum (Erzurum), Fikirler (İzmir), Görüşler (Adana), Halkevi (Eskişehir), Hatay (Antakya), İnan (Trabzon), İnanç (Denizli) Yeni Türk (İstanbul), Karaelmas (Zonguldak), Kaynak (Balıkesir), Konya (Konya), 19 Mayıs (Samsun), Ordu (Ordu), Taşpınar (Afyon) Türk Akdeniz (Antalya), Uludağ (Bursa), Ün (Isparta), Altan (Elazığ), Gediz (Manisa).

Adı geçen dergilerden başka bir de 1933 yılında başlayarak uzunca bir süre yayınlanan "Ülkü" dergisi vardır. Bu dergi halkevleri adına CHP genel sekreterliği tarafından, yönetimi ayrı bir kurula verilerek yayımlanmıştır. Ülkü'nün ilk sayıları oldukça dağınık konulara yer vermiştir. Daha sonra ise tümüyle bir kültür dergisi olmuştur. Ankara Halkevi tarafından çıkarılan "Ülkü" dergisi bir nevi halkevleri dergilerinin merkezini oluşturmuştur. Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki halkevlerine göre daha genel konular içeren dergi güzel sanatlar, felsefe, sosyoloji, ekonomi, ziraat, halk sağlığı, spor, köycülük gibi çok çeşitli konulara değinmiştir. Sade bir Türkçe ile yazılarak halka daha kolay ulaşmayı amaçlayan dergide "İnkılapçılık,

halkçılık, halk rehberliği, memleket ve millet sevgisi” anlayışlarını canlı tutmak için yazılar yayımlanmıştır (Öztürkmen 1998).

Büyük kentlerde yayımlanan Ülkü, Yeni Türk, Fikirler gibi halkevi dergilerinde daha genel konulara ağırlık verilirken, yöresel halkevi dergilerinde daha çok folklorik ürünlere yer verilmiştir. Bu dergilerde Orta Asya Türk kültürü ve yerel tarih gibi konuların yanı sıra folkloru doğrudan ele alan pek çok makale yayımlanmıştır. Bu dergilerde özellikle folklorun teorisi ve metoduna ait makaleler, köy monografileri, halk şiiri, bilmece, masal, fıkra gibi folklor mahsullerinin derlemeleri ile halk tiyatrosu ve halk oyunlarına ait makaleler yer almaktadır.

Halkevi dergilerinde esas vurgu halk kültürü üzerine olmuş, yöresel çeşitliliklerin, hatta farklılıkların millî kültürün bir tür zenginliğini simgeleyen bir çerçeve içinde sunulduğu görülmüştür. Bu bağlamda bölgesel bilinç tanımlanırken bunun millîliğin vazgeçilmez bir parçası olduğu noktasına gönderme yapılmıştır (Öztürkmen 1998).

Folklorun teorisi ve metoduna dair makaleler genellikle uluslar arası alanda iyi tanınan folklorcuların yazılarının çevirileridir. Bunun yanı sıra folklor ve etnografyanın tanımı, folklorun tarihçesi, folklor araştırmalarında metot, derleme yöntemleri, folklor kadrolarına dair yazılara yer verilmiştir.

Dergilerde yayımlanan köy monografilerinde halk mimarisi, giysi çeşitleri, yemek âdetleri, kadın ve çocuk folkloru, geçiş törenleri ve eğlence türlerine dair detaylı bilgiler verilmiştir.

Sözlü folklor türleri halkevleri dergilerinde en çok üzerinde durulan konulardandır. Eski yazmalardan ve cönklerden alınan metinlerin yanı sıra halk deyişleri, atasözleri, maniler, bilmeceler, halk masalları ve şarkıları birçok halkevi dergisinde yayımlanmıştır (Öztürkmen 1998).

Halkevi dergilerinde geleneksel gösteri sanatlarına dair oldukça fazla yazı vardır. Karagöz ve gölge tiyatrosunun tarihçesi, Karagöz gösterilerinden haberler, halk müziği derlemeleri, halk müziğinin tarihçesi ve teorisi, ünlü müzikologların

biyografileri, halk oyunları, geleneksel sporlar ve çocuk oyunları, halk mimarisi, halk giysileri üzerine araştırma yazıları çıkmıştır.

Halkevleri, Türk Ocaklarında olduğu gibi pek çok alanda etkinlik göstermeye çalışmış ancak her konuda başarı göstermesi mümkün olmamıştır. Dil ve edebiyat alanlarında verimli çalışmalar yapmış olan halkevleri bu şube içinde değerlendirdiği folklor alanında malzeme derlemekten ileri gidememiştir. Halkevleri folklorla ilişkin konularda belirli bir kuramsal yaklaşımdan yoksun ve dağınık da olsa birçok araştırma ve inceleme yapmıştır.

Kendi içinde sosyal bir birliktelik sağlayarak halkla daha kolay iletişime girmeyi sağlamak açısından düşünüldüğünde, halkevlerinin önceki kültür kurumlarına göre daha etkin olduğunu söylememiz mümkündür. Yayınlarıyla, sergileriyle, konserleriyle, spor aktiviteleriyle, müzik ve oyuna dair çalışmalarıyla, tiyatro temsilleriyle halkın ihtiyacı olan sosyal ilerleme az da olsa sağlanmıştır. Fakat aynı şeyi folklor çalışmalarının bilimsel anlamda yürütülüşü konusunda söylemek zordur. Sistemli folklor araştırmalarından uzak olarak yapılan çalışmalar, folklor sahasına incelenmek, sınıflandırmak, yorumlamak aşamalarında kullanılacak ürünleri sağlamıştır.

SONUÇ

Halkbiliminden Türkiye'de ilk kez söz edildiği 1913 yılından Cumhuriyetin kuruluşu sonrası ve Halkbiliminin akademik bir zemine oturduğu 1938 yılına kadarki dönem, Türkiye'de folklorun tarihçesinin ortaya konulmasını bakımından oldukça ayrıntılı bir çalışma gerektirmektedir.

Folklorun bir bilim alanı haline gelme sürecinde yalnız bu dönemler arasını ele almak, olayların öncesi ve sonrasını oluşum nedenlerini göz önünde bulundurup irdelemek gerekir. Bu bakımdan çalışmamızda detaylandırılmamış noktaların olması doğaldır.

Bağımsız bir bilim dalı olarak üniversitelerde okutulan halkbilimi bu aşamaya gelinceye kadar Osmanlı devleti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik yaşamına yön veren olaylar sonucu belirli bir çizgi kazanmıştır. Elbette yalnız bizdeki değişimler değil, batıyı kökten sarsan milliyetçilik, bağımsızlık, özgürlük gibi kavramlar dönemi içerisinde folkloru değişik misyonlar yüklemiştir. Özellikle milliyetçilik anlayışının doğurduğu Türkçülük akımı uzunca bir dönem folklor çalışmalarına hakim olmuştur. Bu akıma bağlı olarak halka yönelim, halk diline halkın sözlü kültür değerlerine olan ilgi artmıştır. Bu şekilde halkın bir yandan sade bir dille yazılan yazılarla bilinçlenmesi bir taraftan da millî birliğin sağlanması amacı gerçekleştirilmeye çalışılmış, nitekim başarılı da olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da yeni devletin ilke ve inkılâplarını halka benimsetmek ve bu şekilde çağdaşlık ve ulusçuluk kavramlarının gereğini yerine getirmek amacıyla halkbilimine olan ilgi daha bariz görülmeye başlamıştır. Artık çeşitli kurumlar tarafından bilinçli olarak folklorik çalışmalar yapılmaya başlanmış. Halk Bilgisi Derneği gibi yalnız halkbilimine yönelik faaliyetler gösteren kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Bir bölümü farklı amaçlar doğrultusunda çalışmış olsalar da henüz akademik bir zemine oturmamış olan folklor için olumlu adımlar olarak görülen kurumlar, halk kültürüne dair azımsanmayacak kadar fazla malzeme derlemişlerdir. Ancak derlenenler belirli bir kuramdan ve yöntemden

yoksun olarak toplandıklarından bunlara yönelik bilimsel incelemelerin yapılması olanaksızlaşmıştır. Masal, âdet, inanç, oyun, türkü, aile gibi çok çeşitli alanlarda toplanmış olan malzemelerde çoğu zaman kaynak kişilere, bunların varyantlarına, yerel ağız özelliklerine, yani bağlama yer verilmemiştir. Yazılan kuramsal yazılar genellikle yabancı araştırmacıların çeviri yazıları olmakla birlikte üzerlerine yeni bir fikir konmamıştır denebilir.

Kuramsal açıdan 1913-1938 yılları arası dönemde ulusal folklor kuramının etkilerinin görüldüğünü söylemek gerekir. Halk kültürüne ait unsurlarda bir milletin duygu, düşünce ve sezişinin yer aldığını kabul eden kuramın benimsenmesi sonucu, halka dair bilgiler sağlamak amacıyla, özellikle sözlü kültür ürünleri toplanmıştır. Bunun sonucunda çeşitli siyasal ve sosyal düşünceler kökleşmiştir. Diyebiliriz ki folklor, belirtilen dönemde hem kendini var etmiş, hem de halkı bilinçlendirmek, değiştirmek, geliştirmek amacıyla kullanılan bir kaynak olmuştur.

Folklorun bağımsız bir bilim dalı oluşunda zemin oluşturan 1913-1938 arası dönem, yapılan sistemsiz çalışmalara rağmen, her ülkede olduğu gibi bir hazırlık aşaması olarak görülmeli ve buna göre değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Ahmet. "Üç Medeniyet" *Türk Yurdu*, I, Mart, 1923: 14-22
- AKSOY, Ö. Asım. "Atasözleri ve Deyimler", Ankara, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1962'den Ayrı Basım, 1963
- AKYİĞİTOĞLU, Musa. "Kazan Tatar Şivesinde Darb-ı Meseller" *Türk Derneği*, sayı 2, 1911, 32-38
- ARAI, Masamî. "Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği" (Çev. Tansel Demirel). İstanbul, İletişim Yayınları, 1994
- ARIK, R. Oğuz. *Müze Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*, Ankara, CHP Halkevleri Yayını, 1947.
- ARIK, R. Oğuz. *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1953
- ASIM, Necip. "Türk Sayıları" *Türk Derneği*, sayı 1, 1911: 7-8
- BARTOK, Béla. *Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi* (Çev. Bülent Aksoy) İstanbul, Pan Yayıncılık, 1991
- BAŞGÖZ, İlhan; *Sibiry'a'dan Bir Masal Anası*, Ankara 1992
- BAYKURT, Ş. ve S. EVLİYAOĞLU. *Türk Halkbilimi*, Ankara, Ofset Matbaası, 1988
- BAYKURT, Şerif. *Türkiye 'de Folklor*, Ankara, Kalite Matbaası, 1976
- BAYRI, M. Halit. "İlk Merhale" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 1, 1929: 1
- BAYRI, M. Halit. "Cumhuriyet Devrinde Halk Bilgisi Hareketleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, 111, sayı 29, 1933: 104-113
- BAYRI, M. Halit. "Balıkesir'de Pabuççuluk" *Halk Bilgisi Haberleri*, IV, sayı 48, 1935: 289-297
- BAYRI, M. Halit. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Folklor Sahasında Çalışmalar", *Yeni Türk*, sayı 107, 1941: 735-738
- BAYRI, M. Halit. "Halk Bilgisi Derneği'ne Ait Hatıralar" *Türk Folklor Araştırmaları*, II, Sayı 27, 1951: 421-422

- BERKES, Niyazi. *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler-I*, Ankara, Yenigün Basın Yayıncılık, 1997
- BEŞE, E. Kemal. "Safranbolu'da Bir Köylünün Hayat" *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 89-90, 1939: 102-111
- BİLGE, Sırrı. "Erzurum'da Ev Teşkilatı" *Halk Bilgisi Haberleri*, VII, sayı 80, 1938: 79-80
- BONNET, J.-C.D, Carbonell. "Fransız Yüksek Eğitiminde Folklor ve Folklor - Etnografya- Tarih İlişkisi" (Çev. R. Bahar Akarpınar) *Millî Folklor*, IV, sayı 26, 1995: 58-65.
- BORATAV, P. Naili. "Halk Masalları" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 2, 1929: 24-28
- BORATAV, P. Naili. "Anadolu'da ve Türkmenler Arasında Köroğlu Destanının İzlerine Dair Yeni Notlar" *Türkiyat Mecmuası*, V. 1936: 7986
- BORATAV, P. Naili. "Bergama Türküleri". *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 88, 1939: 75-77
- BORATAV, P. Naili. *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayınları, 2000
- BÖLÜKBAŞI, R. Tevfik. "Folklor-Folklore" *Peyam-ı Edebî*, sayı 20, 1913: 3-8
- BURKE, Peter. *Yeni Çağ Başında Avrupa Halk Kültürü* (Çev. Göktuğ Aksan), Ankara, İmge Yayınları, 1996
- CAFEROĞLU, Ahmet. "Orhun Abideleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 3, 1929: 43-46
- CAVİT, M. "Muğla'da Esnaf Teşkilatı" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 2, 1929: 19-23
- ÇEÇEN, Anıl. *Anatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, İstanbul, Cumhuriyet Kitap Klübü, 2000
- ÇOBANOĞLU, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999

- DAĞLIOĞLU, H. Turhan. "İsparta'da Derlenmiş Atasözleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, VI, sayı 64, 1937: 109-112
- DAĞLIOĞLU, H. Turhan. "Halk Türküleri-I" *Halk Bilgisi Haberleri*, VII, sayı 73, 1937: 256-260
- DEMİRCİ, Y. Ziya. "Halk Türküleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 92, 1939: 152-177
- DİZDAROĞLU, H. Dizdaroğlu. "Folklorcu Ziya Gökalp" *Türk Folklor Araştırmaları*, XV, sayı 297, 1974: 6953-6955
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri. *Folklor ve Etnografya Kılavuzu*, İstanbul, Berksoy Matbaası, 1949
- GAZİMIHAL, M. Ragıp. "Anadolu Musikî Bölgeleri". *Halk Bilgisi Haberleri*, X.sayı 115, 1941B 145-149
- GERÇEK, Ferruh. *Türk Müzeciliği*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999
- GILLMOR, Frances. "İspanya'da Folklor Çalışmaları" (Çev. Umay Günay) *Millî Folklor*, III, sayı 17, 1993: 3-8
- GÖKALP, Ziya. "Yeni Lisan ve İmlâ" *Genç Kalemler*, sayı 2, 1911: 145
- GÖKALP, Ziya. "Halk Medeniyeti I Başlangıç" *Halka Doğru*, sayı 14 1913: 107-108
- GÖKALP, Ziya. "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak". *Türk Yurdu*, III, sayı 11, 1329: 331-370
- GÖKALP, Ziya. "Tandırname", *Küçük Mecmua*, sayı 23, 1922a: 8
- GÖKALP, Ziya. "Usullere Dair: Halkıyat 1 Masallar" *Küçük Mecmua*, sayı 18, 1922b: 9-12
- GÖKALP, Ziya. "Tarih ve Kavmiyat" *Küçük Mecmua*, sayı 17, 1338 (1922c): 20-22
- GÖKALP, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1990
- GÖKOĞLU, A. Baha. "Safranbolu'da Yörük Düğünleri". *Halk Bilgisi Haberleri*, 11, sayı 13, 1930: 19-24

- GÖKOĞLU, A. Baha. "Bey Böyreg'in Erzurum Varyantı" *Halk Bilgisi Haberleri*, V, sayı 54, 1935: 81-86
- GÖZAYDIN, Nevzat. "Folklor Sözcüğü Üzerine" *Türk Folklor Araştırmaları XVIII*. Sayı 30, 1978: 8-10
- GÜCÜK, Selen. "*Halka Doğru Dergisinin Osmanlıca'dan Türkçeye Aktarımı*" (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1997
- GÜNAY, Şevket. *Halk Edebiyatı ve Folklor*, Ankara, 1978
- İSPARTALI, Hakkı. "Türkçenin Sadeleştirilmesi" *Türk Derneği*, sayı 1, 1911: 11-14
- İĞDEMİR, Uluğ. "Halkevleri ve Halkodaları" *Atatürk ve Halkevleri, Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1974
- İLGÜREL, Sevim. "Türkiyat Enstitüsü" *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 158, 1975: 39-42
- İLGÜREL, Sevim. *Türkiyat Mecmuası Bibliyografyası*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977
- İNALCILIK, Halil. "Türk İlmî ve Fuat Köprülü" *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 68, 1968: 289-294.
- İNAN, Abdülkadir. "Türk Kabile İsimlerine Dair" *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925a: 125-130
- İNAN, Abdülkadir. "Kitab-ı Dede Korkut Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925b: 213-219
- İNAN, Abdülkadir. "Koton Türkleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 5, 1929: 65-66
- İNAN, Abdülkadir. "Anda Müteallik Âdetler ve İnanmalar" *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 86, 1938: 25-34
- İPEKKAN, Levent. "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Halkbilim Alanında Yayın Yapan Kuruluşlar (1927-1977)" *Halkbilimi*, V, sayı 41, 1978: 27-30
- İPEKKAN, Levent. "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Halkbilim Alanında Çalışma Yapan Kuruluşlar (1927-1977)", *Halkbilimi*, VI, sayı 47, 1979: 29-32

- İSAMETTİN, Faika. "Bursa'da Halk Âdetleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı I, 1929: 10-11
- İVGİN, Hayrettin. "Türk Folklorunda İlkler" *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I (Genel Konular)*, Ankara, MİFAD, Yayınları, 1986
- İZBUDAK, Velid. *Atalar Sözü*. İstanbul, Devlet Basımevi 1936
- KAMÂL, Enver. "İstanbul Halk Sanatları" *Halk Bilgisi Haberleri*, V, sayı 49, 1935: 1
- KAPLAN, Kadri. "Halkevleri" *Atatürk ve Halkevleri, Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, Yayınları 1974
- KARAER, İbrahim. *Türk Ocakları (1912-1931)*, Ankara, Türk Yurdu Neşriyatı, 1992
- KARAGÜLLE, Zerrin. "Millî Folklor Enstitüsü ve Halkbilimî Çalışmalarındaki Yeri" (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1999
- KOŞAY, H. Zübeyr. *Etnografya Müzesi Kılavuzu*, İstanbul, Maarif Basımevi, 1956
- KOŞAY, H. Zübeyr. *Etnografya, Folklor, Dil, Tarih vb. Konularda Makaleler, İncelemeler*, Ankara, Gür Matbaası, 1974
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. "Türklük, İslamlık, Osmanlılık" *Türk Yurdu*, sayı 25.1913:5-7
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. "Meddahlar" *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925a: 1-45
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad. "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, I, 1925b: 105-112
- KÖPRÜLÜ, M.Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1980
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993
- KÖPRÜLÜ, O.Fuat. *Fuat Köprülü*. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987

- KÖSEMIHAL, M. Ragıp. "Halk Şiirinde Musikî İzleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, X, sayı 10, 1940: 73-75
- KURAN, Ercüment. "Fuat Köprülü'nün Milliyetçiliği" *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 3, 1997: 243-248
- LEWIS, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kırıatlı), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993
- MORSE, A. Ronald. "Japonya'da Folklor Çalışmaları" (Çev. Nebi Özdemir) *Milli Folklor*, IV, sayı 26, 1995: 75-77
- MÜFTÜOĞLU, A.Hikmet. "Dilimiz" *Türk Derneği*, sayı 1-2, 1911: 78-80
- NECATİ, Şerif. "Kürek Kemiği ile Fal Bakmak" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 3, 1930: 38-39
- OINAS, J. Felix. "Rusya'da Folklor Faaliyetleri" (Çev. Umay Günay) *Milli Folklor*, III, sayı 20, 1993: 3-13
- ÖKSÜZ, Y. Ziya. *Türkçe'nin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995
- ÖRNEK, S. Veyis. *Türk Halkbilimi*, 2000 Kültür Bakanlığı Yayınları
- ÖZSEVEN, Adil. "İstanbul'da Çocuk Oyunları" *Halk Bilgisi Haberleri*, IX, sayı 106, 1940: 240-245
- PARLATIR, İsmail. *Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1985
- PETRİ, Zevrak. "Gagauz Türküleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 87, 1939: 71-72
- PETRİ, Zevrak. "Gogauzlarda Halk İlaçları" *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 89-90, 1939: 111-112
- SAINTYVES, Paul. *Folklor El Kitabı* (Çev. Bilgi Aziz Yanıkoğlu), İstanbul, Hürmet Kitabevi, 1951
- SAKAOĞLU, Saim. *Derleme ile İlgili Anketler, İlk Geziler ve Derleme Bibliyografyası* Ankara, Türk Folklor Araştırmalarından Ayrı Basım 1985

- SERNİKLİ, Güner. "Türkiye'de Halkbilimi Üzerine İlk Düşünceler", *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*. 1974: 143-160
- SERNİKLİ, Güner. "Folklor Sözcüğünün İsim Babası William John Thoms ve Athenaeum'daki Makalesi" *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, Ankara MİFAD Yayınları, 1975
- SHAW. I. S. ve E.K, SHAW. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Çev. Mehmet Harmancı). İstanbul, E Yayınları, 1983.
- SIMONE, E. William. "İtalyan Folklor İlim Adamları" (Çev. Umay Günay) *Milli Folklor*, III, sayı 18, 1993: 2-12
- ŞAPOLYO, E. Behnan. *Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki ve Meşrutiyet Tarihi*, İstanbul, Çağrı Basımevi, 1943
- ŞAUL, Mahir. "Türk Halkbilimi Dergileri" *Folklor Doğru*, sayı 33, 1974: 3-7
- TAN, Nail. *Folklor Genel Bilgiler*, Ankara, Çağ Matbaacılık, 1988
- TANPINAR, A. Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1988
- TAYLOR, Archer. "Alman Folklor Çalışmalarının Özellikleri" (Çev. Özkul Çobanoğlu) *Milli Folklor*, III, sayı 20, 1993: 14-24
- TECEMEN, Ahmet. *Türk Halkbilimi*, Niğde, Niğde Üniversitesi Yayını, 1986
- TOPÇUGİL, Vahit. "Eflânide Halk Kıyafetleri, Raksları, Türküleri", *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII. Sayı 85, 1938: 22-24
- TRICOT-ROYER. "Belçika Tıbbî Folkloru" *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 86, 1939: 43-46
- TUNCER, Hüseyin. *Türk Yurdu Bibliyografyası (1911-2001)*, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 2002
- TUNCER, Hüseyin. *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, 1990
- TUNÇ, Tomris. *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları 1955

- TUNÇAY, Mete. *T.C. 'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992
- UÇMAN, Abdullah. *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Sinop'ta Halk Hekimliği" *Halk Bilgisi Haberleri*, I, sayı 2, 1929: 17-18
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Etnografya ve Folklor Sözlüğü" *Halk Bilgisi Haberleri*, V, sayı 52, 1936: 56-64
- ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir. "Türklerde Ad Verme Âdetleri" *Halk Bilgisi Haberleri*, VII, sayı 81, 1938: 83-86
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Folklorda Kadronun Önemi ve Türkiye Folklorunu Tetkik Kadrolarından iki Örnek", *Halk Bilgisi Haberleri*, VIII, sayı 95, 1939: 234-243
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Sin Sin Oyunu" *Halk Bilgisi Haberleri*, X, sayı 118, 1941: 263-264
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. *Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1972
- ÜNVER, Süheyl. "Türkiye'de Tıbbî Folklor Üzerine Rapor" *Halk Bilgisi Haberleri*, V, sayı 56, 1936: 113-136
- ÜNVER, Süheyl. "Türkiye'de Cilt Hastalıklarına Müteallik Halk Bilgisi ve Tedavileri" *Halk Bilgisi Haberleri*, VII, sayı 74, 1937,: 65-69
- ÜSTEL, Füsün. *Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997
- YEKTA, Rauf. *Anadolu Halk Şarkıları*, İstanbul, Darül Elhan Külliyyatı, 1926
- YILDIRIM, Dursun. "Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri" *Şükri Elçin Armağanı*, Ankara, 1983